

Mukəddəs Kitab

Təwrat 27-qisim

«Daniyal»

© Mukəddəs Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyşurqə Kalam Tərijimisi»

Təvrat 27-qisim

«Daniyal»

(Daniyal pəyğəmbərnin kitabı)

Kişiqə məzmunu

«Daniyal» degən bu kitab Təvratning bir qismi bolup, Təvrat dəvridiki əng uluq pəyğəmbərlərnin, yəni Yəxaya, Yəreəmiya, Əzakiyal həm Zəkəriyaqə ohxax pəyğəmbərlərnin kitabliridin biridur. Xübhəsisizki, pəyğəmbər Daniyal əzi bu kitabni yazoqan.

Hudasiz kixilər bu kitabtiki təlimlərgə hərda'im kət'iy nəprətlinip wə qarxi turup kəlgən. Qünki uxbu kitabtiki bexarətlərnin xunqə top-tooqra əməlgə axuruloqanlıki hərəkəysi əqli bar kixigə Pərwərdigarning küq-qudritini enik ispatlaydu.

Arqa kərünuxi

Yəhudiylar Pərwərdigardin yüz ərüp butlarqə qokunuxi tüpəylidin, Pərwərdigar ularning yat imperiyəlgə əsirgə tutulup, sürgün boluxi degən jazaqə yol koyoqan. Bərgən jazasi xundak boluqan bolsimu, «Pərwərdigarning jaza qorali» boluqan Babilliklar Hudaning bəlgiligən jaza da'irisidin zor dərijidə exip, Yəhudiylarqə kattik zorəwanlik kəloqanidi. Babil (Babilon) imperiyəsi nuroqun Yəhudiylarni əzining kulliri kəlix üqün əsirgə aloqan. Daniyalmu ularning arisida bar idi. Xu qaoqda u on bəx-on altə yaxlarda idi (miladiyədin ilgiri 605-yili).

Huda muəllipning bexidin ətkezgən kəqürmixliri wə uningqə əwətkən qayibanə əlamətlər arqilik xu zaman həlkini rəqəbtəndürgən. Daniyalqə berilgən bexarətlər Əz həlkigə ikki ix toqruluk həwər yətküzidu. Birinqidin, Huda tarihning pütün jəryanini idarə kəlidu; ikkinqidin, Huda xundakla barlik ixlarni Əz padixahlikining bərpa kəlinixiqə nixanlaydu.

Məzkur kitab ikki qisimqə bəlünidu: birinqi, Daniyal wə uning bilən billə sürgün boluqan həmrəhlirining kəqürmixliri, yəni ularning qandak kəlip Hudaqə boluqan ixənqisi wə itəətanlıki bilən duxmənliridin qəlib kəlgənliki. Bu wəqələr Babil wə Pars padixahlikə dəwrinə arqa kərünux kəlidu. İkkinqi qismida bolsa, Daniyal kərgən bir qatar qayibanə əlamətlər bolup, simwolluq ixlər arqilik Babil, Pars wə ulardin baxqə birkanqə imperiyəning güllinixi wə harəblixixi bayən kəlinidu. Bu bayənlər ularning wəyran kəlinixi wə Hudaning padixahlikəning bərpa kəlinixi, Məsih (Kutkuzoquq)kə ələmdiki barlik həquk berilixidin ibarət üq ix təng birlə wəqəttə bolidiqanlikini xərhləydu.

Məzmun: —

Daniyal wə uning buradərliri (1:1-6:28)

Daniyal kərgən qayibanə əlamətlər (7:1-11:45)

(1) Tət məhluk (7-bab)

(2) Qoqkar bilən tekə (8-bab)

(3) «Yətmix «yəttə»» (9-bab)

(4) Ottura xərək toqruluk bexarətlər (10-11-bab)

(5) Hatimə (12-bab)

Daniyal

Daniyal wə uning dostliri Daniyal Nebokədnəsarning ordisida

1¹ Yəhuda padixahi Yəhoyakim təhtkə olturup üqinqi yili, Babil padixahi Nebokədnəsar Yerusalemoğa hujum kilip uni muhasirə kiliwaldi.² Rəb Yəhudaning padixahi Yəhuyakimni, xundakla Hudaning öyidiki kaqa-kuqilarning bir qismini uning qoligo tapxurup bərdi. U əsirlərni Xinar zeminiqə, əzi qoqunidiqan məbudning buthanisioğa elip bardi wə bulap kəlgən kaqa-kuqilarni buthanining həzinisigə koydi.

³ Padixah Nebokədnəsar bax aqwat oqojidari Axpınazqə əsirgə qüxkən İsrailar iqidin han jəmətidikilərdin wə esilzadə yigitlərdin birnəqqidin tallap elip qixixni buyrudi..⁴ Bu yaxlar nuksansiz, kelixkən, danixmən-ukumuxluk, mol bilimlik, mutəpəkkur, orda hizmitidə boluxkə layakətlik, yənə kelip kaldiylərnin ilim-pənlirini həm tilini əginləydiqan boluxi kerək idi.

⁵ Padixah ular toqrisida ular üq yiləqiqə hər küni padixah yəydiqan nazu-nemətlər wə xarablar bilən ozuqlandurulsun, muddət toxkanda padixahning aldida hizməttə bolsun dəp bekitti.

⁶ Tallanoqan Yəhuda kəbilisidiki yaxlardin Daniyal, Hənanıya, Mixael wə Azariyalar bar idi.

⁷ Aqwat bexi ularoğa yengi isimlar, yəni Daniyaloğa Bəltəxasar, Hənanıyaqə Xadrak, Mixaeloğa Mixak, Azariyaqə Əbədnego degən isimlarni koydi.

⁸ Daniyal padixah bəlgiligən nazu-nemətlər wə xahənə xarabliri bilən əzini Huda aldida napak kilmaslikkə bəl baqlidi; xunga u aqwat bexidin əzining napak kilinmasliqioğa yol qoyuxini iltimas kildi..⁹ Əmdi Huda aqwat bexini Daniyaloğa iltipət wə xapaət kərsitidiqan qiloqanidi.

¹⁰ Ləkin aqwat bexi Daniyalqə:

— Mən əz oqam padixahın kərkimən. Silərnin yemək-ıqmikinqilarni u əzi bəlgiligən; u əgər silərnə baxkə qurdaq yigitlərdək saqlam qiray əməs ikən dəp kərisə, undakta silər padixahkə mening kallamni alduruqı bolisilər, — dedi.

¹¹ Xuning bilən Daniyal kelip aqwat bexi əzigə wə Hənanıya, Mixael wə Azariyalaroğa təyinligən

1:1 2Pad. 24:2, 3; 2Tar. 36:6

1:2 «Hudaning öyi» — muqəddəs ibadəthana, əlwəttə.

1:3 «bax aqwat oqojidari Axpınaz» — «aqwat» padixah sarayidiki kenizəklərgə qaraydiqan, piqiloqan ər kixi. Ularning baxkə wəzipiliri bar boluxi mumkin. Mumkinlikli yənə barki, muxu yərdə «bax aqwat oqojidari» padixahların barlik əməldarların bəxini kərsitidu. Əgər muxu toqra bolsa «bax əməldar» dəp təjrimə kiliqkə toqra kəlidu.

1:3 Yəx. 39:7

1:4 «yənə kelip kaldiylərnin ilim-pənlirini həm tilini əginləydiqan boluxi kerək idi — «Kaldiyyə» Babil imperiyəsidiiki muhim bir nəhiyə idi, xu yərdikilər «aliyanap kixilər» dəp qərilatti. Babil ordisinin qaidə-yosunlirioğa asasen munajjimlər xu təbiqidiiki adəmlərdin boluxi kerək idi.

1:7 «Aqwat bexi ularoğa yengi isimlar, yəni Daniyaloğa Bəltəxasar, Hənanıyaqə Xadrak, Mixaeloğa Mixak, Azariyaqə Əbədnego degən isimlarni koydi» — bu kəyoqan isimlar, asasen butpərəslik bilən munasiwətlik bolup, əslə wə yengi isimlirinin mənili ri təwəndikidək: — Daniyal — «Huda mening sot qiloququmdur»

— Bəltəxasar — «Bəl (bir məbud) uning həyatini qoqdisun».

— Hənanıya — «Pərwərdigar məhır-xəpəktiktur»

— Xadrak — «Aku (bir məbud)ning buyruqi»

— Mixael — «Hudaqə kim ohxialisun?»

— Mixak — «Aku (bir məbud)qə kim ohxialisun?»

— Azariya — «Pərwərdigar Yərdəmqimdur»

— Əbədnego — «Nego (nur qaqidiqan məbud)ning kuli»

1:8 «Daniyal padixah bəlgiligən nazu-nemətlər wə xahənə xarabliri bilən əzini Huda aldida napak kilmaslikkə bəl baqlidi» — Daniyal Yəhudıy boləqəqkə, Musa pəyojəmbərgə berilgən «muqəddəs qanun»oğa asasen, bəzi gəxlər, məsilən qoxkə, təgə, toxqan gəxini yeyixkə bolmaytti. Qan qikarmay boqup əltirgən bolsa, yeyixkə bolmaytti. Uning üstigə, Babil ordisidikilər yəgən gəxlər wə iqlən xarablar məbudlaroğa beoqıxlanəqan bolup, axu məbudlarni mədhıyiləx üqün yəp-iqlatti.

1:8 Law. 15:1-35; 17:12; Qan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

«Daniyal»

oʻojidardin tälöp kılıp: ¹² — Kämınılirını umaq, köktat wə su bilənla beqıp on künlük sinäk kılısıla. ¹³ Andin bizning qirayimiz bilən padixahning esil tamikini yegən yigitlärläning qirayını selix-turup baksıla, andin közitixlırı boyıqə kəminilirigə ix körgəyła! — dedi. ¹⁴ Oʻojidar ularning gepigə kirip, ularni on kün sinap körüxkə maqul boldi. ¹⁵ On kündin keyin qarisa, ularning qiraylırı padixahning nazu-nemətlirini yegən yigitlärläningkidinmu nurluk wə toloqan köründi. ¹⁶ Xuningdin keyin oʻojidar ularoqə padixah bəlgiligən nazu-nemətlärläni wə iqıxkə bəlgiligən xarabni bərməy, ularning ornida umaq, köktatlärläni berixkə baxlıdı. ¹⁷ Bu töt yigitni bolsa, Huda ularni hərhil ədəbiyat wə ilim-məripəttə danıxmən wə uqumuxluk kıldı. Daniyalmu barlıq oqayibanə alamətlər bilən qüxlərgə təbir berixkə parasətlük boldi. ¹⁸ Padixah bəlgiligən muddət toxkınida, aqwat bexi yigitlärläning həmmisini Nebokədnəsarning aldioqə elip bardı. ¹⁹ Padixah ular bilən bir-birləp sezləxti; yax yigitlärläning heqkaysisi Daniyal, Hananiya, Mixael wə Azariyalaroqə yətmidi. Xunga bu tətəylən padixahning hizmitida kaldı. ²⁰ Padixahqə danalıq-həkmət kerək bolqanda yaki yorutux kerək bolqan hərqəndək məsiligə jawab izdigəndə, ularning jawabi uning səltənitudiki barlıq rəmqi-palqi yaki pir-ustazlıriningkidin on həssə toqra qıqattı. ²¹ Daniyal Pars padixahı Qorəx təhtkə olturoqan birinqi yilöiqə ordida dawamlıq turdı.

Nebokədnəsar körgən qüx

2 ¹ Nebokədnəsar təhtkə olturup ikkinqi yili, birnəqqə qüx kərdi; uning rohi parəkəndə bolup, uyqusı qaqtı. ² Xunga padixah rəmqi-palqi, pir-ustaz, jadugər wə kaldiy munəjjimlärläni qüxlirigə təbir berixkə qakirixni buyrudi. Ular kelip padixahning aldida turdı. ³ Padixah ularoqə: — Mən bir qüx kərdüm, bu qüxning mənisini bilixkə könglüm nəhayiti tit-tit boluwatidu, — dedi. ⁴ Andin kaldiylər padixahqə (aramiy tilida): — Aliyliri mənggü yaxioqayla! Kəni kəminlirigə qüxlirini eytkayla, biz təbir berimiz, — dedi. ⁵ Padixah kaldiylərgə: — Məndin buyruk! Silər awwal körgən qüxümnı eytip andin təbir berixinglar kerək. Undək kilmisanglar kıyma-qıyma kıliwetilisilər, öyünglar həjəthaniqə ay landuruwetilidu! ⁶ Lekin qüxümnı eytip, uningqə təbir berəlisənglar məndin sowoqatlar, inʼamlar wə aliy izzəttin muyəssər bolisilər. Əmdi qüxümnı eytinglar, təbir beringlar! — dedi. ⁷ Ular padixahqə yənə bir qetim: — Aliyliri qüxlirini eytkayla, andin əzlırigə təbirini eytip berimiz, — dedi. ⁸ Bu qəoqəda padixah jawabən: — Xübhəsiziki, silər pərmanimdin kaytmaydioqinimni bilgəqkə, waqitni kəynigə sürüwatilisilər. ⁹ Lekin qüxümnı eytip bərmisənglar, silərgə pəkət buyrukumla qalidu. Qünki silər waqit əhwalni əzgərtidu, dəp bilip əzara til biriktürüp, yaloqanqılık kılıp meni aldimakqi bolisilər. Xunga qüxümnı eytsanglar, andin qüxümgə həkikətən təbir berələydioqanliqinglärni xu qəoqdila bilimən, — dedi. ¹⁰ Kaldiylər padixahqə jawabən: — Dunyada aliylirining sorioqan ixini eytip berələydioqan heqbir adəm yəqtkur. Heqqəndək

1:18 «Padixah bəlgiligən muddət toxkınida...» — yəni üç yıl (5-ayətnı körüng).

1:21 «Daniyal Pars padixahı Qorəx təhtkə olturoqan birinqi yilöiqə ordida dawamlıq turdı» — Pars padixahı Qorəx 66 yildin keyin Babil imperiyəsini istela kıldı (miladiyadin ilğiriki 539-yili).

2:2 «kaldiy munəjjimlər» — Kaldiyə Babil imperiyəsidadiki muhim bir rayon idi, xu yərdikilər «aliyanap kixilər» dəp qarilatti. Babil ordisi kaida-yosunlırioqə asasen munəjjimlər xu təbikidiki adəmlərdin boluxi kerək idi.

2:3 «könglüm nəhayiti tit-tit boluwatidu» — ıbraniy tilida «rohim nəhayiti tit-tit boluwatidu».

2:4 «Andin kaldiylər padixahqə aramiy tilida: — Aliyliri mənggü yaxioqayla! ...» — muxu ayəttin tartip 8:1kiqə ayətlər aramiy tilida yeziloqan.

2:5 Dan. 3:29

«Daniyal»

padixah, uning qandak uluq yoki küqlük boluxidin kət'iynezər, rəmqi-palqi, pir-ustaz yaki kal-di-y munəjjimlərgə mundak tələpni qoyqan əməs. ¹¹ Qünki aliylirining sorioqanliri həkikətən alamət müxkül, ilahlardin baxka heqkim uni ayan qilalmaydu. Lekin ilahlarning makani insanlar arisida əməs, — dedi.

¹² Padixah kattik qəzəpliniq aqqiklanqan halda, Babil ordisdiki barliq danixmənlərnı ɵltürüxni əmr kildi. ¹³ Xuning bilən padixahning barliq danixmənlərnı ɵltürüx toqrısidiki buyruqi qüxürüldi. Xunga hizmətkarlırı Daniyal wə uning dostlirininı ɵltürüx üqün izdidi.

Hudaning Daniyalqə qüxni wə mənisini ayan qilixi

¹⁴ Xu qaqda Daniyal Babilniki danixmənlərnı ɵltürüx əmrini ijra qilqili qikqan padixahning hususi muhəpizətkilə baxliqi Ariokqa aqılanə wə danixmənlərqə jawab kayturup ¹⁵ uningdin: — Padixahning qüxürgən pərmanı nemə üqün xunqə jiddiy? — dəp soridi. Ariok əhwalni Daniyalqə eytip bərdi. ¹⁶ Daniyal dərhal padixah aldioqə kirip, padixahın qüxigə təbir bərgüdək wəkit berixni tələp kildi.

¹⁷ Andin Daniyal əyigə kaytip, əhwalni dostlırı Hənanıya, Mixael wə Azariyalərqə eytip bərdi.

¹⁸ U ulardin ərtiki Hudadin bu qüxning siri toqruluk rəhim-xəpkət iltija kilip, mən Daniyal wə dostlirim tətımizning Babilniki baxka danixmənlər bilən billə halak kilinmaslıkımızni tilənglər, dəp tələp kildi. ¹⁹ Andin keqidə Daniyalqə qayıbanə kərünüxtə xu sirning yeximi wəhiy kilindi. Xuning bilən Daniyal ərtiki Hudaqə həmdusanalar okup mundak dedi:

²⁰ «Hudaning nami əbədil'əbəd mədhıyıləngəy!

Qünki danalıq wə küq-kudrət Uningkidur.

²¹ U wəkit, pəsillərnı Əzgərtküqidur;

U padixahlarnı yikıtidu,

Wə padixahlarnı tikləydu;

U danalarqə danalıq, aqılanılərqə həkmət beridu.

²² U qongqur wə sirlik ixlarnı axkarılıquqidur,

Kərangölulqə yoxurunqan ixlarnı yaxxi bilgüqidur,

Nur həmixə Uning bilən billidur.

²³ I manga danalıq wə küq bərgən ata-bowilirimning Hudasi,

Səngə xükür wə həmdusanalar eytay!

Sən həzirlə biz dua qilqan ixni manga axkariliding,

Padixahning sorioqan ixini bizgə kərsitip bərding».

Daniyalning padixahning qüxigə təbir berixi

²⁴ Andin Daniyal padixah Babilniki danixmənlərnı ɵltürüxkə təyinligən Ariokning aldioqə berip uningqə:

— Babilniki danixmənlərnı ɵltürmigəyla. Meni padixahning aldioqə baxlap kirgəyla, mən padixahning qüxigə təbir berəy, — dedi.

²⁵ Ariok xuan Daniyalni padixah Nebokədnəsarning aldioqə baxlap kirip, padixahqə: —

«Mən Yəhüdiy əsirlər iqidin aliylirining qüxigə təbir berələydiyən bir kixini taptım» — dedi.

²⁶ Padixah Daniyal (Bəltəxasar dəpmu atilidu)qə:

«Sən mening kərgən qüxümüni ayan kilip, uningqə təbir berələmsən? — dedi.

²⁷ Daniyal padixahning aldida turup xundak jawab bərdi:

2:15 «... pərmanı nemə üqün xunqə jiddiy» — yaki «... pərmanı nemə üqün xunqə kattik?».

2:16 «padixahın qüxigə təbir bərgüdək wəkit berixni tələp kildi.» — yaki «padixahın qüxigə təbir berix üqün uningqə wəkit bəkitixni tələp kildi.».

2:22 Ayup 32:8

«Daniyal»

— I aliyliri, sili soriqan bu sirni danixmən, pir-ustaz, rəmqi-palqi wə munəjjimlar əzlrigə yexip berəlməydu. ²⁸ Biraq ərtə sirlarni axkarilioquqi bir Huda bar. U bolsa aliylirioqa ahirki zamanning künliridə nemə ixlarning bolidioqanlıqini ayan kildi. Əmdi əzlrining qūxini, yəni aliyliri uhlawatqanda kərgən qayibanə alamətlərnə eytip berəy: —

²⁹ — I aliyliri, sili uhlaxqa yatqanda kəlgüsidiqi ixlarni oylap yattila. Sirlarni birdinbir Axkarilioquqi əzlrigə yüz beridioqan ixlarni kərsətti. ³⁰ Manga kəlsək, bu sirning manga ayan kiliqini mening baxqa jan igiliridin artuq həkmətkə igə boləqanlıqimdin əməs, bəlkə bu qūxning təbirini, xundakla xah aliylirining kəngülliridiki oylirini əzlrigə məlum kiliq üqündur.

³¹ — Əy aliyliri, sili qayibanə alaməttə əzlrining aldirida turoqan gigant bir həykəlni kərdilə. Bu həykəl nəhayiti gəwdilik bolup, zor nur qəknəp turidioqan həywətlik həm qorqunqluq idi.

³² Həykəlning bexi esil altundin, kəkriki wə kolliri kümüxtin, bəl wə saqriliri mistin, ³³ Yuta-paqiqi tēmürdin, puti tēmür bilən layning arilaxmisidin yasaloqan. ³⁴ Əzliri uni kəruwatqan qaoqlirida, adam qoli bilən kəzilmiqan bir tax kelip həykəlgə urulup uning tēmür bilən layning arilaxmisidin yasaloqan putini qəkiwətti. ³⁵ Uningdiki tēmür, lay, mis, kümüx, altunlar xuan parqə-parqə kilinip, xamal ularni bəəyni yazlıq hamandiki topilarni uquroqandək, qayta heq tepilmioqudək kilip uquruwətti. Ləkin həliqi tax yooqinap, pütkül jahanni qaplioqan qayət zor bir taqqa aylandı.

³⁶ Kərgən qūxliri mana xudur. Əmdi biz əzlrigə bu qūxning mənisini yexip berimiz...

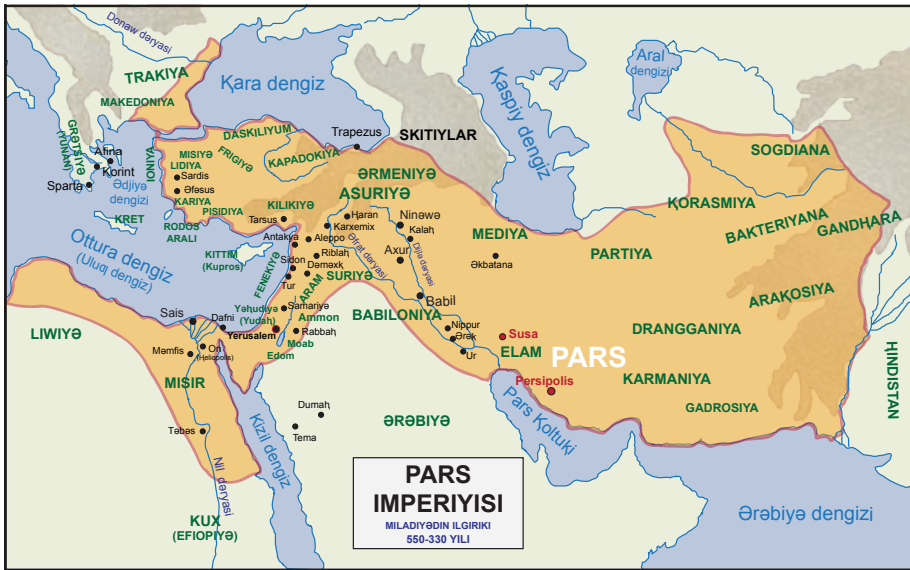
³⁷ Əy aliyliri, əzliri pütkül padixahlarning bir padixahı, ərtiki Huda siligə padixahlıq, nopuz, küq wə xəhrət ata kildi. ³⁸ İnsan baliliri, həywanatlar, uqar-qanatlar məyli kəyərdə tursun, Huda ularni kollirioqa tapxurup silini ularning həmmisigə həkim kildi. Sili u həykəlning altun bexidursila.

2:28 «aliyliri uhlawatqanda kərgən qayibanə alamətlər...» — aramiy tilida: «sili kariwatta yatqanda kallilirida kərgən qayibanə alamətlər...» deyilidu.

2:36 «Əmdi biz əzlrigə bu qūxning mənisini yexip berimiz» — «biz» degən bu söz xübhəsiszki, Daniyalning əzigə wə üq dostioqa wəkalitən söz kiliqini bildiridu.

2:36 Dan. 7

«Daniyal»

³⁹ Özlrirdin keyin yənə bir padixahlik kelidu. Lekin u silining padixahliklirioğa yətməydu. Uningdin keyin üqinqir bir padixahlik, yəni mis padixahlik kelip pütkül yər yüzigə həkim bolidu.

⁴⁰ Uningdin keyinki tətinqir padixahlik bolsa tēmürdək mustəhkəm bolidu. Tēmür barlik baxka nərsiləni qeqiwetip boysunduroqinidək, xuningoğa ohxax bu tēmür padixahlik öz aldinqi padixahlarıning həmmisini ezip qeqiwetidu.

⁴¹ Əzliri kərgəndək təmür bilən seqiz layning arilaxmisidin yasalojan put wə barmaklar bu padixahlikning belünmə bolup ketidiqinini kərsitidu. Biraq bu padixahlik təmərdək küqkə igə bolidu, qünki sili kərgəndək, təmür bilən lay arilaxkan. ⁴² Təməür bilən layning arilaxmisidin yasalojan putning barmakliri u padixahlikning bir kismning küqiyidiqanlikini, bir kismning ajizlaxidiqanlikini kərsitidu. ⁴³ Əzliri təmür bilən layning arilaxkanlikini kərdilə. Bu u padixahlikning həkəmdarliri padixahlikning pıkraliri bilən ittıpaklaxmaqci boləjanlikini kərsitidu. Lekin təmür lay bilən arilaxmioqandək, birlixip ketəlməydu. ⁴⁴ U ahirkı padixahlar təhtə olturojan məzgildə, əxtiki Huda yimirilməs bir padixahlik bərpa kilidu. Bu padixahlik hərgiz baxka bir həlkkə etməydu; əksiqa u bu baxka padixahliklarni üzül-kesil gumran kilip, əzi mənggü məzmut turidu. ⁴⁵ Əzliri adam kəli bilən kəzilmiqan bir taxning taqdin qıkkinini wə uning həykəldiki təmür, mis, lay, kümüx, altunni qeqiwətkənlikini kərdilə. Xunga uluq Huda aliyiləriqə kəlgüsində yüz beridiqan ixlarni bildürgən. Kərgən qüxliri qoqum əməlgə axidu, berilgən təbir mutlək ixənqliktur.

Padixahning Daniyaləja in'am berixi

⁴⁶ Andin padixah Nebokədnəsar əzini yərgə etip Daniyaləja səjdə kildi wə uningəja hədiyə berip huxpurak-isriq selixni əmr kildi. ⁴⁷ Padixah uningəja:
— Dərwəkə, sening Hudaying ilahlar iqidə əng uluq Ilah, padixahlarning hojisi wə sirlarni axkarilioquqi ikən, qünki sən bu sirni yəxting! — dedi.

2:43 «padixahlikning pıkraliri bilən...» — aramiy tilida: «insanlarning nəslı bilən...».

2:44 «U ahirkı padixahlar» — putning barmaklirining padixahlarəja wəkıllik kilidiqanlikini kərsətsə kerək. Bu bab wə 7-bab toqırluq «qoxumqə səz»imizni kəring.

2:44 Dan. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33

2:45 «Əzliri adam kəli bilən kəzilmiqan bir taxning taqdin qıkkinini wə uning həykəldiki təmür, mis, lay, kümüx, altunni qeqiwətkənlikini kərdilə...» — bu bəbtiki bəxarətlər toqırluq «qoxumqə səz»imizni kəring.

2:45 Yəx. 8:14; 28:16; Zəb. 118:22; Zək. 3:9; Mat. 21:42-44; Yh. 3:31; 8:23

⁴⁸ Andin padixah Daniyalning mərtiwisini yukiri kilip, uningə nuroqun esil sowoqatlarni təkdım kıldı. U uni pütkül Babil əlkisigə həkim boluxkə təyinlidi wə uni Babildiki danixmə-nəkıldarlarning bax əksəkili kıldı. ⁴⁹ Daniyalning padixahtin tələp kilixi bilən, padixah Xadrak, Mixak wə Əbədnegolarni Babil əlkisining məmuriy ixlirini idarə kilixkə təyinlidi. Daniyal əzi orda hizmitidə qaldı..

Nebokadnəsarning altun həykəlgə qoqunuxni əmr kilixi

3¹ Padixah Nebokadnəsar altundin egizliki atmix göz, kəngliki altə göz kelidioqan bir həykəl yasap, Babil əlkisining Dura tüzlənglikigə ornatti. ² Padixah barlık wəzir, waliy, həkim, məslihətqi, həziniqi, sotqi, sorəqılarni xundakla hərəkaysi əlkiərdiki baxkə əməldarlarning həmmisini padixah Nebokadnəsar ornatkən bu altun həykəlni əz ilahioqə atax murasimioqə katnıxıxkə pərman qüxürdi. ³ Xuning bilən wəzirələr, waliylar, həkimlar, məslihətqilər, həziniqilər, sotqılar, sorəqılar, xundakla hərəkaysi əlkiərdiki baxkə əməldarlarning həmmisi atax murasimioqə jəm boldi. Ular həykəlning aldida turdi.

⁴ Jakarqi yukiri awaz bilən:

— Əy hərəkaysi əl-yurt, hərəkaysi taipilərdin kəlgənlər, hər hil tilda səzlixidioqan qowmlar, ⁵ silər sunay, nəy, qalun, lira, ziltar, bulman wə baxkə hərhil səzlarning awazini angliqan həman, yərgə bax urup padixah Nebokadnəsar ornatkən altun həykəlgə səjdə kilinglar. ⁶ Kimki bax urup səjdə kilmisa, xuan dəhxtəlik yalkunlap turoqan humdanəqə taxlinidu, — dəp jakarlıdi.

⁷ Xunga, sunay, nəy, qalun, lira, ziltar, bulman wə baxkə hərhil səzlarning awazini angliqan həman hərəkaysi əl-yurt, hərəkaysi taipilərdin kəlgən, hərhil tilda səzlixidioqan qowm yərgə bax urup Nebokadnəsar ornatkən altun həykəlgə səjdə kilixti.

Kaldiylərninğ üq buradərning üstidin ərz kilixi

⁸ U qaoqda, bəzi kaldiylər aldioqə qikip Yəhudiylar üstidin ərz kıldı. ⁹ Ular padixah Nebokadnəsaroqə:

— I aliyliri, mənggü yaxioqayla! ¹⁰ Aliyliri sunay, nəy, qalun, lira, ziltar, bulman wə baxkə hərhil səzlarning awazini angliqan həman həmməylən yərgə bax urup altun həykəlgə səjdə kilsun,

¹¹ xundakla kimki yərgə bax urup səjdə kilmisa, u dəhxtəlik yalkunlap turoqan humdanəqə taxlansun dəp pərman kıləqanidila. ¹² Sili Babil əlkisining məmuriy ixlirini baxquruxkə təyinligən birnəqqə Yəhudiylar, yəni Xadrak, Mixak, Əbədnegolar bar; i aliyliri, bu adəmlər siligə hərmətsizlik kiliwatidu. Ular padixahning ilahlırining ibaditidə bolmıdi yaki padixah ornatkən altun həykəlgimu səjdə kilmaydu, — dedi.

¹³ Xuni anglap padixah Nebokadnəsar dəroqəzəp bolup, Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni əz aldioqə kəltürüxnı əmr kıldı. Xuning bilən ular bu üqəylənni padixah aldioqə əpkəldi. ¹⁴ Nebokadnəsar ularəqə:

— Xadrak, Mixak, Əbədnegolar, silər rasttin mening ilahlırimning hizmitidə bolmidinglarmu həm mən ornatkən altun həykəlgə səjdə kilmidinglarmu? ¹⁵ Həzir silər sunay, nəy, qalun, lira, ziltar, bulman wə baxkə hərhil səzlarning awazini angliqan həman, mən yasatkən həykəlgə səjdə kilixkə təyyar tursanglar, yahxi. Lekin səjdə kilmisanglar, silər dərhal dəhxtəlik yalkunlap turoqan humdanəqə taxlinisilər. Xu qaoqda kəndək ilah kəlip silərnı qənggilimdin kütquzuwalidikin, kəni?! — dedi.

2:49 «Daniyal əzi orda hizmitidə qaldı» — aramiy tilida «Daniyal padixahning dərwazisida turatti». Kona zamanlarda xəhərninğ yaki ordininğ dərwazisi bolsa, sorəqılar həküm qikirdioqan jay idi.

3:1 «egizliki atmix göz, kəngliki altə göz...» — «göz» (yaki «jəynək») jəynəktin kolning uqioqıqə boləqan ariliktur, təhminən 40-45 santimetr.

3:5 «lira» — lira bolsa tət tarlık bir hil saz. «bulman» — bulman bolsa bir hil püwlinidioqan saz.

¹⁶ Xadrak, Mixak, Əbədnegolar padixahqa javabən:

— I Nebokadnəsar, bu ixta biz özimizni aqliximiz həjətsiz. ¹⁷ Biz səjdə kılıp keliwatkan Hudayimiz bizni dəhxətlik yalkunlap turojan humdandin kutkuzalaydu; i aliyliri, U qoqum əzlririning ilkidin bizni kutkuzidu. ¹⁸ Ləkin bizni kutkuzmiojan təkdidimu, aliylirigə məlum bolsunki, biz yənıla iləhlirining hizmitidə bolmaymiz və sili ornatkan altun həykəlgə səjdə kılmaymiz, — dedi.

Üq dostning ölümə buyruluxi

¹⁹ Buni angliqan həman padixah Nebokadnəsarning təri buzulup, Xadrak, Mixak, Əbədnegolaroja kattik oşəzəpləndi. Xuning bilən adəmlirigə humdanni adəttikidin yəttə həssə kattik kizitixni buyrudi. ²⁰ U qoxunidik i əng kawul palwanlaroja Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni baqlap, dəhxətlik yalkunlap turojan humdanoja taxlaxni buyrudi. ²¹ Xuning bilən ular tonliri, ixtanliri, səlliliri və baxka libas kiyimliri selinmiojan həlda baqolinip dəhxətlik yalkunlap turojan humdanoja taxlandi. ²² Padixahning əmrining kattiklik i bilən humdandiki ot intayin yalkunlap yenip turatti, xunglaxka humdandin qikiwatkan yalkun Xadrak, Mixak, Əbədnegolarni kətürgən əskərləni kəydürüp taxlidi. ²³ Xundak kılıp Xadrak, Mixak, Əbədnego üqəylən baqlaklik həlda dəhxətlik yalkunlap turojan humdanoja qüxüp kətti.

²⁴ Andin Nebokadnəsar qeqüğən həlda ornidin qaqrap turup, məslihətqi wəziriridin:

— Biz baqlap ot iqiğə taxliqinimiz üq adəm əməsmu? — dəp soridi.

— Ular javabən «Xundak, i aliyliri! — dedi.

²⁵ Padixah javabən:

— Mana, mən tət adəmning baqlaksiz həlda ot iqidə ərkin mengip yürüwatkinini kəruwatimənoqu, ular kılqə kəygəndək əməs; həmdə tətinqi kixi iləhlarning oqlidək turidu! — dedi.

Üqəylənnin humdan otidin qikixi və əstürüluxi

²⁶ Xuning bilən Nebokadnəsar dəhxətlik yalkunlap turojan humdanning aqzioja yəkin kelip:

— Xadrak, Mixak, Əbədnego! Həmmidin Aliy İlahning kulliri, qikinglar, mayakka kelinglar! — dəp tovlidi. Xuning bilən Xadrak, Mixak və Əbədnego ottin qikti.

²⁷ Barlik wəzirələr, waliylar, həkimlar və padixahning məslihətqi wəzirleri yioqilip kelixip bu üqəyləngə tikilixip qaraxti; ularning kılqə kəygən yeri yok idi, qaq-sakallirimu kəymigən, kiyim-keqəklirimu xu peti idi, üsti-bexidimu is-tütünnin puriki yok idi.

²⁸ Nebokadnəsar mundaq dedi:

— Xadrak, Mixak, Əbədnegolarning Hudasioja xükür-sanalar boləqay! U Öz pərixtisini əwətip, Əzigə tayanəjan kullirini kutkuziwaldi. Ular əzlririning ilahidin baxka həqkəndək ilahka hizmət kılmaslik düqün və yaki bax urup səjdə kılmaslik üqün, pəkət öz Hudayimizningla ibaditidə bolimiz dəp padixahning pərmanioja hilaplik kılıp həyatini təwəkkul kildi. ²⁹ Əmdi mən xundak pərman qüxürimənk i: Qaysi əl-yurt bolsun, qaysi taipilərdin kəlgən bolsun, qaysi tilda səzləxidiojanlar bolsun, Xadrak, Mixak, Əbədnegolarning Hudasioja qara qaplaydikən, pütün tən i kiyma-qiyma kılinsun, əyliri həjəthanioja aylandurulsun! Qünki bundak kutkuzalaydiojan baxka ilah yok.

³⁰ Xuning bilən padixah Xadrak, Mixak, Əbədnego üqəylənni əstürüp, Babil əlkisidə yukiri mənəspəkə təyinlidi.

3:28 «... Padixahning pərmanioja hilaplik kılıp həyatini təwəkkul kildi» — aramiy tilidə «... Padixahning pərmanioja hilaplik kılıp tənirini təwəkkul kildi».

3:29 Dan. 2:5

Nebokadnəsarning ikkinqi qūxi toqʻruluk yazoqan het

4¹ «Mənki padixah Nebokadnəsardin yər yüzidiki hərbi əl-yurtka, hərkaysi taipilərgə, hərhil tillarda səzlixidiqan qowmlaroqə aman-esənlik exip-texip turoqay!

² Həmmidin Aliy Huda manga kərsətkən alamətləri wə karamətləri jakar laxni layiq taptim.

³ Uning kərsətkən məjizilik alamətliri nemidegən uluq! Uning karamətliri nemədegən kaltis! Uning padixahliki pūtməs-tūgiməstür, Uning həkimliki dəwrdin-dəwrgiqə dawamlixidu!

⁴ Mənki Nebokadnəsər öyümdə biharaman olturoqinimda, ordamda bayaxat turmux kəqūriwatqinimda, ⁵ meni intayin kərkitiwətkən bir qūxni kərdüm, ornumda yatqinimda bexim-diki oylar wə kallamdiki oqayibanə alamətlər meni alaxzadə kildi.

⁶ Babildiki barliq danixmənləri aldimoqə qakirixka pərman berip, ularning qūxūmgə təbir berixini buyrudim. ⁷ Xuning bilən barliq rəmqi-palqi, pir-ustaz, kaldaylər wə munəjjimlar kelixti. Mən qūxūmni eytip bərdim, lekin ular manga təbirini bərləmidi. ⁸ Lekin ahirda Daniyal kirdi (uning yənə bir ismi Bəltəxasar bolup, mening ilahimning namiqə asasən qoyuloqan). Muxəddəs ilahların rohi uningda ikən. Mən qūxūmni eytip, uningqə:

⁹ — Əy palqılarning baxliki Bəltəxasar, muxəddəs ilahların rohi səndə ikənlikini, sanga heqqandək sir təs kəlməydiqanlikini bildim, xunga mening kərgən qūxūmdiki oqayibanə alamətləri qūxəndürgəysən, xundakla uningqə təbir bərgəysən, — dedim.

¹⁰ — Mən ornumda yatqinimda kallamda mundaq oqayibanə alamətləri kərdüm: Mana, yər yüzining otturisida bir tūp dərəh bar ikən; u tolimu egizmix. ¹¹ U barqanseri qong həm məzmut əsüp, asmanoqə takixiptu, u dunyaning qətlirigimu kərunidikən. ¹² Uning yopurmakliqi qirayliq, mewisi intayin mol ikən. Uningda pūtkül dunyoqə yətküdək ozuq bar ikən. Uning astida dala-diki haywanlar sayidaxidikən, xahlirida asmandiki uqar-qanatlar makan kilidikən; mewisidin barliq ət igilirimu ozuklinidikən.

¹³ Ornumda yetip, kallamda kərgən oqayibanə alamətləri kəruwatimən, mana, asmandin bir kəzətiq muəkkəl, yəni muxəddəs bir pərixte qūxūp, ¹⁴ mundaq jakarlıdi:

— «Dərəhni kəsip, xahlirini kirkip, yopurmaklırini wə mewilirini kəkıp qūxūrūp qeqiwetinglar. Dərəh tūwidiki yawayi haywanlar uningdin yirəklaxsun, uning xahliridiki kuxlar tezıp kətsun.

¹⁵ Yərdə pəkət kətükini la yiltizi bilən, mis wə tēmür bilən qəmbərləp, yumran ot-qəplər bilən billə dalada qaldurunglar. U asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup tursun. Uning nesi-wisi ot-qəp yəydiqan yawayi haywanlar bilən billə bolsun. ¹⁶ Adəmiy əklidin məhrum kilinip, uningqə yawayi haywanların əkli berilsun, xundakla xu hələttə «yəttə wəkit» tursun..

¹⁷ Dunyadiki jan igiliri Həmmidin Aliy Boləuqining insanların padixahliqining həmmisini idarə kilidiqanliki, xundakla uning padixahliq həkukini əzi talliyoqan kixi (məyli u heqnemigə ərziməs adəm bolsimu)gə beridiqanlikini bilsun dəp, bu həküm kərioquqi muəkkəlləning pərmani bilən, yəni muxəddəs pərixtiləning qarar buyruqi bilən bəlgiləngəndür».

¹⁸ — Mən padixah Nebokadnəsər mana xundək qəxni kərdüm. Əy Bəltəxasar, qūxūmgə təbir bərgəysən. Padixahlikimdiki danixmənlər iqidə mən üqün buningqə təbir bərləydiqan birmu adəm qikmidi. Lekin sən təbir bərləysən, qunki əng muxəddəs ilahların rohi səndə ikən.

¹⁹ Xuning bilən Bəltəxasar dəpmu ataloqan Daniyal bir həza həyranlikta alaxzadə boldi wə qūx toqʻrisida oylap tolimu biaram boldi.

4:3 Zəb. 93:1, 2; Dan. 6:27

4:7 «bərləmidi» — yəni «bərmidi».

4:9 «Əy palqılarning baxliki Bəltəxasar, muxəddəs ilahların rohi səndə ikən...» — bu padixahning kəz-qarixi. Daniyal əzi palqə əməs, əlwəttə. Palqiliq Təwratta kət'iy mən'i kilinidu.

4:13 «...muxəddəs bir pərixte qūxti» — aramiy tilida «bir muxəddəs boləuqi qūxti».

4:16 «adəmiy əklidin məhrum kilinip» — aramiy tilida «adəmiy kəngüldin məhrum kilinip». «yawayi haywanların əkli» — aramiy tilida «yawayi haywanların yūriqi». «...xundakla xu hələttə «yəttə wəkit» tursun» — «yəttə wəkit» Muxəddəs Kitabta deyilgini boyiqə, yəttə yilni bildiridu. Əmma Babillikların kalendaridiki bir yil 360 kün boləuqəqə, bəlkim 2520 kün boluxi kərək. Bu toqʻruluk «qoxumqə səz»imizni kəring.

Padixah: — Əy Bəltəxasar, bu qüx wə uning təbiri seni aləxzadə kilmisun, — dedi.

Bəltəxasar jawabən:

— I aliyliri, bu qüx silidin nəprətləngənlərgə bolsun, uning təbiri əzlrigə əməs, düxmənligrigə qüxkəyl!²⁰⁻²¹ Barəqanseri əsüp məzmüt boləqan, egizliki asmanəqə təqixidiəqan, pütkül dunyaəqə kərinidiəqan, yopurmaqliri qiraylik, mewisi intayin mol boləqan, pütkül dunyaəqə yətküdək ozuk bolidiəqan, sayisida yawayi həywanlar turidiəqan, xahlirida uqar kuxlar makan kildiəqan dərəh bolsa, yəni sən kərgən dərəh — dəl əzlridir, i aliyliri!

— Qünki sili qong wə məzmüt əstila; silining həywətliri exip pələkkə yətti; həkümranlikliri yər yüzining qətlirigə yetip bardi.

²² — Qünki sili qong wə məzmüt əstila; silining həywətliri exip pələkkə yətti; həkümranlikliri yər yüzining qətlirigə yetip bardi.²³ Aliyliri qarap turoqan wəqitlirida asmandin bir kəriəquqi, yəni bir mukəddəs pərixtə qüxüp: «Bu dərəhni kesip, harab kilinglar. Halbuki, yərdə kətükünila yiltizi bilən kəldururp, mis wə təmür bilən qəmbərləp, yumran ot-qəplər bilən billə dalada kəldurunglar. U asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup tursun. «Yəttə wəqit» bexidin etkiqə uning nesiwisi ot-qəp yəydiəqan yawayi həywanlar bilən billə bolsun, — dəptu.

²⁴ — I aliyliri, qüxlirining mənisi mana xu — Bular bolsa Həmmidin Aliy Boləquqining pərmani bilən hojam padixahning bəxiəqə qüxidiəqan ixlər — ²⁵ Əzliri kixilər arisidin həydiwetilip, yawayi həywanlar bilən billə yaxaydila, kalilardək ot-qəp bilən ozuklandıurulidila, dalada asmandiki xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup turidila. Taki sili Həmmidin Aliy Boləquqining pütkül insan padixahlikini idarə kildiəqanlikini wə Uning həkukini Əzi talliəqan hərəkəndək kixigə beridiəqanlikini bilip yətküqə, yəttə wəqit baxliridin ətidu. ²⁶ «Dərəhning kətikini yiltizi bilən yərdə kəldurunglar» dəp buyruloqanikən, əzliri ərlərləning həmmiini idarə kildiəqanlikini bilip yətkəndin keyin padixahlikliri əzlrigə kayturulidu. ²⁷ Xunga i aliyliri, mening nəsihətim siligə layik kərülgəy, gunəhliridin kəl üzgəy, ixta həkkanıy boləqayla, kəbihlikliridin tohtap kəmbəqəllərgə rəhimdilik kıləqayla. Xundək kıləqandila bəlkim dawamlıq gülləp yaxnimamdila?

²⁸ Bu ixlərləning həmmisi padixah Nebəkədnəsərləning bəxiəqə qüxti.

²⁹ On ikki aydin keyin, u Babildeki padixahlik ordisininəgəzsidə səylə kiliwetip:

³⁰ — Kəranglar, mən əz izzitim wə xan-xəhritim namayan kilinsun dəp, xahənə ordamning jaylixixi üqün zor küqüm bilən yasıəqan həywətlilik Babil xəhəri muxu əməsmu? — dedi.

³¹ Uning səzi əqəzidin tehi üzülməy, asmandin bir awaz qüxüp:

— Əy padixah Nebəkədnəsər, bu səz sanga kəldi: Padixahlik səndin elindi. ³² Sən kixilər arisidin həydiwetilip, yawayi həywanlar bilən billə makan kilisən wə kalilardək ot-qəp yəysən; sən Həmmidin Aliy Boləquqining insan padixahlikini idarə kildiəqanlikini wə Uning həkukini Əzi talliəqan hərəkəndək kixigə tutkuzidiəqanlikini bilip yətküqə yəttə wəqit bəxingdin ətəp kətidu — deyildi.

³³ Bu səz Nebəkədnəsərdə xuan əməlgə axti. U kixilər arisidin həydiwetilip, kalilardək ot-qəp yəp, tənə xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup kətti. Uning qaqlıri bürkütning pəyliridək, tirnaklıri kuxning tirnaklıridək əsüp kətti.

³⁴ Əmdi xu künlər toxkənda, mən Nebəkədnəsər asmanəqə kəz tikip kəriwidim, əkil-həxum əsligə kəldi. Mən Həmmidin Aliy Boləquqıəqə həmdusana eytip, Mənggü Həyat Turəquqini mədhıyiləp, hərmət əylidim.

Uning həkımlıqı mənəggülük həkımlıktur;

Uning padixahlikı əwladtın-əwladkıdur.

³⁵ Uning əldida yər yüzidiki barlıq insanlar həqnemə hesablanmaydu;

Ərxetiki kəxunlar wə zemindiki insanlar arisida U nemə kılıxni halisa xuni kılıdu;

4:19 «bir həza həyranlıqta aləxzadə boldi» — aramiy tilida «birər saat həyranlıqta aləxzadə boldi».

4:25 Dan. 5:20,21

Uning qolini kim tosalisun yaki Uningdin «Nemə kilisən?» dəp soraxka jür'ət kılalisun?

³⁶ Xuanla əkil-hoxum əsligə kəldi; padixahlikimning xan-xərip, izzitim, padixahlik həywməmmu əsligə kəltürüldi. Məslihətqi wəziririm wə əmir-esilzadilirim meni izdəp kəldi. Padixahlikim mustəhləmləndi; burunkidinmu zor həywigə yengibaxtin igə boldum.

³⁷ Əmdi mənki Nebokədnəsar ərxtiki Padixahka həmdusana okuyman, Uni tehimu uluqlayman wə Uni izzətləymən:

— Uning qiloqanliri həktur,

Uning yolliri toşridur;

Uning təkəbburluk yolida mangoqanlarning həywisini quxürux kudriti bardur!».

Nebokədnəsarning nəwrisi padixah Bəlxazarning ziyapiti

5¹ Bir küni padixah Bəlxazar əmir-esilzadilərdin ming kixini təklip kılıp katta ziyapət berip, ularning aldidə xarab iqip, əyx-ixrət kəypini sürdi.² Padixah Bəlxazar xarabni tetip kərüp, əzi, əmir-esilzadiliri, öz hotun-kenizəkliring xarabni atisi Nebokədnəsar Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanidin oljoqə aloqan altun-kümüxtin yasaloqan jam-qaqılarda iqixigə xu jam-qaqılarni elip qiqixni buyrudi.

³ Nəwkərlər dərhal berip Hudaning Yerusalemdiki muqəddəs ibadəthanisidin elip kelingən altun jam-qaqılarni elip qıktı; padixahning əzi, əmir-esilzadiliri, uning hotunliri wə kenizəkliri ularla xarab iqtı.⁴ Ular xarab iqqəq, altun, kümüx, mis, təmür, yaqraq wə taxlardin yasaloqan butlarni mədhıyləxti.

⁵ Dəl xu pəyttə adəm kolining bəx barmıqı pəyda bolup, qıraqdanning udulidiki ordining tam suwıqioqə hət yezixka baxlıdi. Padixah hət yazoqan kolning kərüngən kışmini kərüp,⁶ qirayi tatirip, kənglidə intayin aləxzadə bolup kətti. Put-kolliri boxixip, putliri titrəp kətti..

⁷ Padixah kəttik warkırap, pir-ustazlar, kaldıylər wə munəjjimlarni qakırxıni buyrudi. Babildiki danıxmənlər kəlgən həman padixah ularqə:

— Kimki tamdiki bu hətlərnı okup mənısinı manga dəp bərlisə, unıqoqə səsün rənglik bir ton kiygüzölüp, boynıqə altun zənjir esilip, padixahlikta üqinqi mərtiwə bərlidu, — dedi..

⁸ Padixahning danıxmənlirining həmmisi ordıqə hazır boldi; ləkin ular nə hətlərnı okuyalmaytti nə padixahka mənısinı quxəndürüp bərləməytti.⁹ Bəlxazar tehimu aləxzadə bolup, qirayi tehimu tatirip kətti. Əmir-esilzadilərmu kəndək kılıxni biləlməy kəldi.

¹⁰ Padixah wə əmir-esilzadilərnıng warkıraxkən əwazini angliqəhan hanıx ziyapət zalıqə kirip, padixahka mundaq dedi:

— I alıyliri, mənggü yaxıqayla! Aləxzadə bolup kətmigəyla, qirayliri tatirap kətmigəy..

¹¹ Padixahliklirida bir kixi bar, uningda muqəddəs iləhlarning rohi bar, atiliri təhttiki wəktida,

5:1 «padixah Bəlxazar əmir-esilzadilərdin ming kixini təklip kılıp...» — padixah Bəlxazar Nebokədnəsarning nəwrisi idi. Əməliyəttə xu künlərdə u «muawin imperator» idi; atisi Nabonidus imperator idi, ləkin u adəttə Babilda turmaytti. «... Ularınq aldidə xarab iqip, əyx-ixrət kəypini sürdi» — bu bəbtiki 30-31-ayətlərdin kəriqəndə, xu qəqdə Pars kəxunliri Babil xəhırinı alıqəkan kərxıwaləqanıdi. Əmdi Babillar nemişka ziyapət kılıdu? Tarihıxunaslarınq təhlili boyıqə Babil xəhıri (a) intayin mustəhkəm, sepli egiz xəhər; (ə) uningda yirgirma yillik ozuk-tülük toplanıqanıdi. Xunga padixah özini tolimu bihətar, dəp kəraytti.

5:5 «... qıraqdanning udulidiki ordining tam suwıqioqə hət yezixka baxlıdi» — kızıq bir ix xuki, arheologlar kəzoqan asar'ətikilərgə əsəsen, Babil ordiliridiki tamlar üstigə ularning əng uluq qəlibə-muwəppəkiyatlıri sürət wə səzlər bilən hətiriləngən. Padixah ziyapət kılıqəndə, məhtinix üqün özining yekindin buyankı uruxlardiki qəlibisini wə muwəppəkiyatlırinı yorutux üqün, qıraqdən bu rəsımlərnıng udulıqə kəyoqəzulattı.

5:6 «put-kolliri boxixip,...» — aramiy tilida: «bəl-səqrisining boqum-ügiliri boxixip,...». Bu ix-wəqə «Yəx.» 45:41tiki bəxərətnıng bir əməlgə axıruşuxı. «putliri titrəp kətti» — aramiy tilida: «tizliri bir-birini kəkkıli turdı».

5:7 «uningə səsün rənglik bir ton kiygüzölüp,...» — kədimki zamanlarda səsün rəng «xəhanə rəng» dəp həsəblinatti.

5:10 «...warkıraxkən əwazini angliqəhan hanıx ziyapət zalıqə kirip,...» — «hanıx» muşu yərdə Bəlxazarning anisi yaki qəng anisi (Nebokədnəsarning ayalı) bolsa kərək.

bu kixidə yorukluk, danalix wə əkil-parasət, yəni ilahlarəja has əkil-parasət namayan kilingəjanidi. Atiliri Nebokadnəsar, yəni padixah atiliri uni pütün rəmqi-palqılar, pir-ustazlar, kaldiyələr wə munəjjimlarning bexi kilişip təyinligən.¹² Bu kixidə alahidə bir rohiy hususiyət, bilim, həkmət, qüxlərgə təbir berələydiəjan, tepixmaqlarni yexələydiəjan wə tügün-sirlarni aqalaydiəjan qəbiliyət bar idi. Xu kixining ismi Daniyal bolup, padixah uningəja Bəltəxasar dəpmu isim qoyəjan. Xunga bu Daniyal qəkırtilsun, u qoqum bu hətlərnin mənisini yexip beridu.

Daniyalning tamdiki hətnin mənisini qüxəndürüxi

¹³ Xuning bilən Daniyal padixahning aldiəja elip kelindi, padixah Daniyaldin:

— Padixah atam Yəhuda əlkisidin sürgün kilişip kəlgən Yəhudiylar iqidiki həlikə Daniyal sənmu? — dəp soriwidi,¹⁴ — Sən toşruluk həwirim bar, səndə muqəddəs ilahlarınin rohi, xundaqla yorukluk, danalix wə alahidə əkil-parasət bar ikən dəp anglidim.¹⁵ Əmdi danixmənlər wə pir-ustazlarni tamdiki hətni okup, mənisini manga qüxəndürüp bərsun dəp aldiməja qəkırtip kelindi; lekin bu ixning sirini həqkaysi yexip berəlmidi.¹⁶ Biraq sən toşruluk angliəjanmənkə, sən sirlarni qüxəndürələydikənsən wə tügünlərnə yexələydikənsən. Əgər bu hətlərnə okup, mənisini qüxəndürüp berəlisəng, sanga səsün rənglik ton kiygüzüldi, boynungəja altun zənjir esilidi, padixahliqta üqinqi dərjilik mərtiwigə erixisən, — dedi.

¹⁷ Daniyal padixahqa mundaş jawab bərdi:

— Aliylirinin in'amliri əzlrində qalsun, mukapatlirini baxqa kixigə bərgəyla. Əmdilikta mən aliyliriəja bu hətnə okup, mənisini qüxəndürüp berəy.¹⁸ — I aliyliri, Həmmidin Aliy Huda atiliri Nebokadnəsarəja padixahliq, uluşluk, xan-xərap wə həywət bərdi.¹⁹ Uningəja berilgən uluşluqtin hərəkəysi əl-yurt, hərəkəysi taipilər wə hərhil tilda səzlixidiəjan qowmlarning həmmisi uning aldidə titrəp qorqup turatti; u kimni halisa xuni əltürətti, kimni halisa xuni tirik qoyatti; kimni halisa xuni mərtiwilik kılatti, kimni halisa xuni pəs kılatti.²⁰ Lekin u kənglidə təkəbburlixip, roş-qəlbidə məşrurlinip mijəzi tərsalixip, padixahliq təhtidin qüxürülüp, izzitidin məhrum kılindi.²¹ U kixilər arisidin həydiwetilip, uningəja yawayə həywanlarning əkli berildi. U yawa exəklər bilən billə makanlixip, kalilərdək ot-qəp yegüzüldi, tənə xəbnəmdin qilik-qilik həl bolup kətti, taki u Həmmidin Aliy Hudaning insan padixahliqini idarə kiliədiəjanliqini wə U padixahliqning həqquqini Əzi talliəjan hərəkəndəş kixigə beridiəjanliqini bilip yətküqə xu hələttə boldi.

²² Əy Bəlxazar, Nebokadnəsarning oşli turup əzliri bularning həmmisidin həwərliri bolsimu, lekin əzlirini təwən kilmidila.²³ Əksiqə təkəbburlixip ərxitki Rəbgə qarxi turdila. Sili Uning muqəddəs ibadəthanisidin olja aləjan jam-qəqilarni elip kelip, əzliri, əmir-esilzadiliri, əz hotunliri wə kenizəklirimu ularda xarab iqtinqlar andin kərməydiəjan, anglimaydiəjan wə həqnəmini qüxənməydiəjan altun, kümüş, mis, təmür, yəqəq wə taxlardin yasəjan butlarni mədhəyilidilə. Həlbuki, silining nəpəslirini Əz qolida tutqan wə silining barliq hərəkətlirini Əz ilkidə tutqan Hudani uluqlimidila.²⁴ Xunga, Huda bu qolning kərüngən qışmini əwətip bu hətlərnə yazdurdi.

²⁵ Bu hətlər: «Mene, mene, təkəl, uphərsin» degəndin ibarət..

²⁶ Buning qüxəndürülüxi: — «Mene» — Huda silining padixahliqlirininin hesabini kilişip, uni ayaqlaxturdi.

5:11 Dan. 2:47, 48

5:21 Dan. 4:22

5:25 «Mene» — «sanax» yəki «həşəblax» degən səzi bilən, «təkel» — «tarazida tartix» degən səzi bilən, «uphərsin» — «pərqilix» degən səzi bilən ahangdax bolidu.

—Aramiy tilidin ibraniy tiliəja təjima kılinsa «Bir mina, bir xəkəl, yerim mina» degən bolidu. Mina wə xəkəl ibraniylarning pul birlikliri idi.

²⁷ «Təkəl» — sili tarazida tartiliwidila, kəm qıktıla. ²⁸ «Pərəs» — padixahlıqlıri parqilinip, Medialıqlar bilən Parslaroşa təwə kılindi.

²⁹ Xuning bilən Bəlxazar dərhal nəwkərlirigə əmr kiliwidi, ular Daniyaloşa səsün rənglik tonni kiydürüp, boynioşa altun zənjirni esip qoydi; u u toşruluk: «Padixahlıq iqidə üqinqi dərijilik mərtiwigə igə bolsun» dəp jakarlıdi.

³⁰ Xu keqə kaldıylərning padixahı Bəlxazar ɵltürɵldi. ³¹ Padixahlıq bolsa Medialıq Dariusning kɵlioşa ɵtti. U təhminən atmıx ikki yaxta idi.

Daniyal xirlar ɵngküridə

6¹ Padixah Darius pɵtün padixahlıknı idarə kılıx üqün bir yüz yigirmə wəzirni hərəkəysi yurtlarnı baxkıruxkə təyinləxnı muwapıq kɵrdi. ² Buningdin baxkə u bu wəzirlərni nazarət kılıp, bu wəzirlərning hesabını elix, xundakla padixahning hɵkɵk-mənpəəti ziyanıya uqrimisun dəp Daniyal wə baxkə ikki kixini nazarətqilikkə təyinlıdi. ³ Daniyalda alahidə bir rohiy hususiyət bar bolıoşaqkə, u baxkə nazarətqilərdin wə wəzirlərdin iktidarlık qıktı. Xunga padixah uni pɵtköl padixahlıknı idarə kılıxkə təyinliməkqi boldi. ⁴ Xuning bilən baxkə nazarətqi wə wəzirlər uning padixahlıktıki məmuriy ixliridin səwənlik izdidi. Ləkin ular ərz kılodək hɵqkəndək bahənə-səwəb yaki səwənlik tapalmıdi. Qɵnki Daniyal diyanətlik wə ixənqlik bolup, uningdin kılqə kəmqilik yaki səwənlik qıqıralmıoşanıdi. ⁵ Xunga xu adəmlər əzara:

— Daniyalning Hudasing kənuniyaya munasıwətlik ixliridin baxkə, uningdin əyiblıgüdək hɵqkəndək bahənə tapalmaymız, — deyixti.

⁶ Xunga ular əzara til biriktürup padixahning aldiyaya kirip:

— Padixah Darius alıyliri mənggü yaxıoşayla! ⁷ Alıylirining padixahlıqliridiki barlık nazarətqi, waliy, wəzir, məslıhətqi, həkım wə əməldarlar biriktə məslıhətləxtuk; hərəkəndək kixi ɵttüz kün iqidə hərəkəndək ilahkə hərəkəndək dua-tilawət kılıxkə wə yaki hərəkəndək kixidin bir nərsə tiləxkə ruhsət bolmisun, i alıyliri, pəkət silidinla tilixi ruhsət bolsun degən xahənə yarlıkning qıxürölüxini layıq kɵrduk. Bu pərman kət'iy bolsun, kimki bu pərmanoşa hilaplık kılsa, u xirlar ɵngkürigə taxlansun! ⁸ Əmdi, i alıyliri bu pərmanı bekitip qıxürgəyła, uning ɵzgərtilməsliki üqün yarlıknamigə imza koyoşayla; qɵnki Media wə Pars kənuni boyıqə, pərman qıqırılıxi bilənla ɵzgərtixkə bolmaydu, — dedi.

⁹ Xuning bilən Darius pərmanı bekitip yarlıknamıyaya kɵl qoydi.

¹⁰ Daniyal bu yarlıknamigə imza koyulıoşanlıkını anılap, əyigə kəytti. Uning əyining ɵgzisidə bir balihana bolup, derizisi Yerusalemoşa kəraydıoşan bolup, oquk turatti. U aditi boyıqə derizining

5:28 «pərəs» — «upharsin» degən sɵzning birlik xəkli (25-ayəttə «upharsin» kɵplük xəkildə). «Pərəs» («upharsin») degənlik «Pars» sɵzi bilən yiltıdxaz bolup, bu yərdə ikki bislik mənə bildürıdu. Uning padixahlıqi həm parqılanoşan həm Parslaroya mənsub bolıdu, degənni bildürıdu.

5:31 «Padixahlıq bolsa Medialıq Dariusning kɵlioşa ɵtti» — aramiy tilida «Medialıq Darius padixahlıknı kɵbul kıldı». —Babil xəhırining kəndək ixıoşal kılinoşanlıqi həkıdiki kızıq tema toşruluk «Yərəmiya»diki «koxumqə sɵz»imizdə, «Babil xəhırining ərıwətılıxi toşruluk bəxarətlər» degən bayanlirimizni kɵrüng.

6:1 «Padixah Darius pɵtün padixahlıknı idarə kılıx üqün...» — muxu «Darius»ning kim ikənliki toşruluk alimlar arisida talax-tartıx bar. Bəziliri uni parslik Kərəx, dəp kəraydu. Ləkin muxu yərdə Darius «Medialıq» deyilıdu wə 31gə kəriyanda, u Kərəxning kɵl astıda idi («Medialıq Darius padixahlıknı kɵbul kıldı» deyilıdu). Uning salahiyyitini arheologlar tətqıkatlıri bilən ɵniklıxi mɵmkın.

6:7 «Alıylirining padixahlıqliridiki barlık nazarətqi, waliy, wəzir, məslıhətqi, həkım wə əməldarlar...» — ularning bu bayanıdiki «barlık» degən sɵz yaloşanlıq idi; qɵnki Daniyal uning iqidə əməs idi, əlwəttə.

6:8 Əst. 1:9; 8:8

6:9 «Xuning bilən Darius pərmanı bekitip yarlıknamıyaya kɵl qoydi» — 9-ayətning toluk mənisini bekitix təs. Aramiy tilida «Xuning bilən Darius pərman wə yarlıknamigə kɵl qoydi» deyilıdu. Buningoya kəriyanda, ikki yazma yarlık bolıoşan bolsa kərək. Pars ordısıdiki kəidə-nızamlardin anqə həwirimiz bolmıoşaqkə, nemə üqün ikki yarlık kərək bolıdıyınıni bilməymız.

aldida tizlinip olturup, hər küni üç qetim Hudaqə dua-tilawət kılıp xükür eytatti..

¹¹ Ləkin həliki adəmlər billə kelip Daniyalning Hudaqə dua wə tilawət kiliwatqinini kərđi. ¹² Andin ular birlıktə padıxahning aldiqə berip pərman toqrisida gəp eqip:

— I aliyliri, əzliri: Ottuz kün iqidə əzliridin baxkə hərəkəndək ilahdin yaki hərəkəndək insandın birər nemini tiligan hərəkəndək kixi xirlar əngkürigə taxlansun, degən bir pərmanoqə imza koyoqan əməsmu? — dəp soridi.

Padıxah: — Dərwəqə xundək qıldim, Media wə Pars qanuni boyiqə pərmanni əzgərtkili bolmaydu, — dedi.

¹³ Andin ular padıxahqə jawabən:

— Yəhədadın əsir elip kelingən kixilərdin həliki Daniyal, i aliyliri, silini wə sili imza koyoqan pərmanni kəzgə ilmaydu, bəlki hər kündə üç qetim əz dua-tilawitini kiliwatidu, — deyixti.

¹⁴ Buni anglioqan padıxah əz-əzigə kayip, kəngül koyup Daniyalni qutquxuxkə amal tapmaqqi bolup, u kün patquqə hərhil qutquxux amali üstidə izdinip yürdi.

¹⁵ Ləkin ahirda u kixilər yənə əzara til biriktürüp padıxahning aldiqə jəm bolup uningə:

— I aliyliri, əzligə məlumki, Medialar wə Parsların qanuni dəl xuki, padıxahning bekitkən hərəkəndək qərarı yaki pərmanini əzgərtixkə bolmaydu, — deyixti.

¹⁶ Xuning bilən padıxahning əmr kılıxi bilən Daniyal tutup kelinip, xirlar əngkürigə taxlandı. Padıxah Daniyalə:

— Sən üzöldürməy ibadət kildioqan Hudaying seni qutquzıwalidu! — dedi.

¹⁷ Bir tax elinip, əngkürning əqzi uning bilən etildi; Daniyalning ixlirioqə həqkim arilaxmisun dəp uni padıxah əz məhürı wə uning əmir-əməldarlırının məhürı bilən məhürıldi.

¹⁸ Andin padıxah ordioqə qaytip kelip keqini roza tutup ətküzdi; əzining toqal-kənzəkılrıdin həqkəysisini əz yenioqə kəltürmıdi, u keqiqə uhlıyalımdı. ¹⁹ Tang etixi bilənla padıxah ornidin turup, aldirap xirlar əngkürigə bardı. ²⁰ Padıxah əngkürgə yeqinlixip azablanoqan qəldə Daniyalni qəkirip:

— Əy Daniyal, Mənggü Həyat Hudaning qulı, sən üzölməs ibadət kildioqan Hudaying seni xirlərdin qutquzıwalımdımu? — dəp tovlıdi.

²¹ Daniyal jawabən:

— I aliyliri, mənggü yaxioqayla! ²² Hudayimning pərixtisini əwətip xirlarning əqzini yumduruxi bilən ular mənə qəzıy-zəhmət yətküzəlmıdi; qünki U məndin həqkəndək əyib kərmıdi. Aliylirining aldidımu mən həqkəndək zıyan yətküzgüdək ix kıldim, — dedi.

²³ Buni anglap padıxah intayın huxal bolup, adəmlirini Daniyalni əngkürdin elip qıqixni buyruđı. Xuning bilən ular Daniyalni əngkürdin elip qıktı. Uningdin qılqə zədə-zəhmət tapalmıdi; qünki u Hudasioqə tayanəqanıdi. ²⁴ Andin padıxah buyruk qüxürdi, nəwqərliri Daniyalning üstidin xıkayət qıləqlarının həmmisini tutup, ularni bala-qəqiliri wə hotunlıri bilən qoxup xirlar əngkürigə taxlıwətti. Ular əngkür tegigə qüxüp bolmayla xirlar etilip kelip, ularning ustıhanlırinimu qaynap qıyma-qıyma kiliwətti.

²⁵ Xu itxin keyin Darius padıxah yər yüzidə turuwatqan hərəkəysi əl-yurt, həmmə taipilər, hər tılda səzlixidıoqan qəwmlarning həmmisigə mündək pütük qüxürdi: —

«Həmminglarəqə amənlik exip-texip turoqay!

²⁶ Mən uxbu yarlıqni qüxürimənki, padıxahlıqımdiki hər bir yurttiki pıqrılar Daniyalning Hudasi aldida titrəp qərkəsun!

— Qünki U Mənggü Həyat Hudadır,

Mənggü mətəhkəm əzgərməstur,

6:10 1Pad. 8:44; Zəb. 55:17

6:18 «əzining toqal-kənzəkılrıdin həqkəysisini əz yenioqə kəltürmıdi» — yaki, «u həqkəndək kəngül eqıxlarnımu kıldıdi». «u keqiqə uhlıyalımdı» — aramiy tilidə «uning uyqusi qəkti».

«Daniyal»

Uning padixahligi halak qilinmas,
Uning hakimiyiti əbədil'əbədgigə bolidu..

²⁷ U balayikazadin qoşdaydu wə kutkuzidu,

U asmanlardimu, yər yüzidimu alamət-karamətlərni yaritidu,
U Daniyalni xirlarning qanggilidin kutkuzdi».

²⁸ Daniyalning bolsa xu ixlardin keyin Darius həküm sürgən məzgildə, xundakla Pars padixahi Kərəx həküm sürgən waqıtlarda ixliri rawan yürüxti.

Daniyalning oʻjayibana alamətlərni bayan qiloqanliki Tət zor məhlukni kərux

7¹ Bəlxazar Babiloqa padixah bolqan birinchi yili Daniyal ornida yetip quxida birnəqqə oʻjayibana alamətlərni kərdi. U quxida kərgənirini mundaq yəkunləp hatiriliwaldi: —

² Keqida kərgən oʻjayibana kərunüxtə mənki Daniyal xuni kərdümki, asmanning tət tərpidin xamall qikip, «Uluoq Dengiz» yüzigə urulmaқта idi..³ Dengizdin xəkilliri bir-birigə ohximaydiqan tət zor məhluk qikti..

⁴ Birinchi məhluk xiroqa ohxaytti, lekin bürkütning qaniti bar idi. Mən uningqə qarap turoqinimda, qanatlıri yulundi; andin u yərdin kətürölüp, ikki puti yərgə dəssitilip adəmdək turozuzulup, uningqə insaniy bir kəlb berildi..

⁵ Mana yənə bir məhluk, yəni ikkinqisi eyikqa ohxaytti. Uning bir tərpi ikkinchi bir tərpidin egizlitildi. Uning qixliri üq qowuroqini qixləp turatti, bir awaz uningqə: «Ornungdin tur, gəxni yeyixingqə yəwall!» — dedi.

⁶ Qarap turoqinimda, mana yənə bir məhluk pəyda boldi. U yilpizoqa ohxaytti, dümbisidə kuxningkidək tət qaniti bar idi; uning bexi tət idi. Uningqə hakimlik hokuki berildi.

⁷ Uningdin keyin keqidiki oʻjayibana kərunüxlərdə qarap turoqinimda, mana tətinqi bir məhluk pəyda boldi. U intayin kərkunqluk, dəhxətlik wə əjayib küqlük idi. U yooqan təmür qixliri bilən owni qaynap ezip yutup, qalduqini putlıri bilən dəssəp-qəyləytti. U aldinki barlik məhlukqa ohximaytti; uning on münggüzi bar idi. ⁸ Mən bu münggüzlərni kəzitiwatqinimda, mana münggüzləarning arisidin yənə bir kikiq münggüz əsüp qikti. Bu kikiq münggüzning aldida əslidiki münggüzlərdin üqi yuluwetildi. Bu kikiq münggüzning adəmninkidək kəzi wə qong səzləydiqan aozı bar idi.

Mənggü həyat boluqini kərux

⁹ Mən qarap turoqinimda, u yərgə birnəqqə təhtning qoyuloqanlikini kərdüm; ularning biridə, «Əzəldin Bar Boluqu» orun elip olturuptu. Uning kiyimlıri kardək ap'ak, qaqłiri ap'ak qoza yungidək idi. Uning təhti ot lawuldap turoqan yalkunlar bolup, lawuldap kəyüwatqan ot qaklırining üstidə idi..¹⁰ Uning aldidin goya rawan ekip turoqan dəryadək ot yalkuni lawuldap ekip turatti; Uning hizmitidə turoquqlar tūmən mingliqan idi, Uning aldida yüz

6:26 «Uning hakimiyiti əbədil'əbədgigə bolidu» — aramiy tilida «Uning hakimiyiti ahiroqigə bolidu».

6:26 Dan. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Luka 1:33

7:2 «Uluoq Dengiz» — «Ottura Dengiz»ni kərsətsə kerək.

7:3 Dan. 2:37-45

7:4 Dan. 4:34

7:9 «Əzəldin Bar Boluqu» — əslidə ibraniy tilida «Qədimki künlərdin tartip Bar Boluqu» — Yəni Huda degənliktur, əlwəttə.

milyonliqan hazır turoquqlar bar idi. Sorak baxlanojanliqi jakarlinip, dasturlar eqildi.¹¹ Heliki kikiq mungguzning yooqan gaplarni kilivatkan awazidin dikkitim xuningoqa tartilip karap turattim. Karap turojinimda, tetinqi mahluk elturulup, uning jasiti halak kilinip, otka taxlap keyduruluxka tapxuruldi.

¹² Qalqan uq mahluk bolsa, hakimiyitidin mahrum kilindi, lekin ularning omri yona bir mazgoil uzartildi.

¹³ Keqidiki oqayibana kerunuxlarda mana, men goya Insan Oqliqqa ohxax bir zatning asmandiki bulutlar bilan kalgini kerdum. U «Əzəldin Bar Boloquqi»ning yenioqa berip, uning aldioqa hazır kilindi.¹⁴ Hər əl-yurt, hər taipə, hər hil tilda səzləxidioqan qowmlar uning hizmitidə bolsun dəp, səltənət, xəhərət və padixahlik hokuki uningoya berildi. Uning səltəniti mænggü solaxmas səltənəttur, uning padixahliqi mænggü halak kılınmas..

Qayibana kerunuxlarning tabiri

¹⁵ Mənki Daniyalning wujudum, dil-rohim bək biaramlikka qemdi, kallamdiki oqayibana alamətlər meni intayin alaqzadə kildi.¹⁶ Mən yekin turoquqlardın birining aldioqa berip, bu oqayibana alamətlərnin həkikiti tooqruluk soridim. U manga təbir berip quxəndürüp mundaq dedi: —

¹⁷ «Bu tət zor mahluk kəlgüsida dunyada bax kətüridioqan tət padixahni kərsitidu.¹⁸ Le-kin Həmmidin Aliy Boloquqining mukəddəs bəndiliri padixahlik hokukini qobul kilidu, ular uningoya mænggü igidarqilik kilidu, əbədil'əbədgıqə xundaq bolidu»..

¹⁹ Mən baxka uq mahlukqa ohximaydioqan tetinqi mahluk, yəni zor qorkunqluk, temür qixlik, mis tirnaklik, owni qaynap ezip yutup, andin qalduklirini ayaqliri bilən dəssəp-qəyləydioqan heliki mahluk tooqrısidiki həkikətni,²⁰ xundaqla uning bexidiki on mungguzining və keyin esüp qikqan kikiq mungguz tooqrısidiki həkikətni tehimu enik bilməkqi boldum — uning, yəni heliki kikiqining aldidə əslidə bar bolqan baxka uq mungguz yuluwetilgən, kəzliri və yooqan gəp kildioqan aqzi bar bolup, ənə baxka mungguzlərgə qarioqanda tehimu həywətlilik idi.²¹ Karap turojinimda, u kikiq mungguz Hudaning mukəddəs bəndiliri bilən jəng kilip ular- dın üstünlukkə igə boldi;²² «Əzəldin Bar Boloquqi» kəlgəndə, həküm kilix hokuki Həmmidin Aliy Boloquqining mukəddəs bəndilirigə berildi. Xuning bilən bekitilgən waqti kelip, Hudaning mukəddəs bəndiliri padixahlik hokukini etküziwaldi..

²³ Təbir bərgüqi quxəndürüp yona mundaq dedi: —

«tetinqi mahluk kəlgüsi dunyada bax kətüridioqan tetinqi bir padixahlik bolup, u baxka hərəkəndə padixahliklaroqa ohximaydu. U pütkül dunyani yutup, uni ayaq asti kilip, kukum- talkan kilidu.

²⁴ On mungguz bolsa, bu padixahliktin qikidioqan həkümranlik kildioqan on padixahni kərsitidu. Keyin yona bir padixah məydanoqa qikidu, u ilgiriki padixahlaroqa ohximaydu; u uq padixahni əzigə boysunduridu.²⁵ U Həmmidin Aliy Boloquqioqa qarxi kupurluk səzlərnı kilidu

7:10 «...tümən mingliqan» — aramiy tilida: «... minglingan mingliqan» yaki «mingliqan ming» — demək, birnəqqə milyon. «Uning hizmitidə turoquqlar tümən mingliqan idi, uning aldidə yüz milyonliqan hazır turoquqlar bar idi» — ayəttə kəzdə tutuloqan Hudaning hizmətqiliri pərixtilər, əlwəttə. «Wəh,» 9:16ni kərting.

7:10 Wəh. 5:11; 20:12

7:13 Dan. 7:27; Zəb.2:6; Nah. 1:3; Mat. 24:30; 26:64; 1Tes. 4:17; Wəh. 1:7

7:14 Dan. 2:44; Luqa 1:33

7:16 «yekin turoquqlar» — pərixtilər bolsa kərək.

7:18 «... mukəddəs bəndiliri padixahlik hokukini qobul kilidu» — kizik bir yeri xuki, «padixahlik» degən kimningki yaki kaysi padixahlik eytilmioqan. Nemixka? Jawab qoqum xuki, xu qaoqda pəkat birlə padixahlik, yəni Hudaningki bolidu.

7:22 «Xuning bilən bekitilgən waqti kelip, Hudaning mukəddəs bəndiliri padixahlik hokukini etküziwaldi» — baxka birhil təjimi: «Xuning bilən bekitilgən waqti kelip, Həmmidin Aliy Boloquqining mukəddəs bəndiliri dəp həküm qikirildi».

7:23 Dan. 2:40-44

7:24 Dan. 2:40-44

həmdə Həmmidin Aliy Boloquqining mukəddəs bəndilirini həlsizlanduridu. U kalendarni, heyə-ayəmlərni və mukəddəs qanunlarni əzgərtiwetixni kəstləydu. Hudaning mukəddəs bəndiliri «üq yerim wəqit» uning həkümranliqioja tapxurulidu.²⁶ Andin Hudaning soti eqilidu, buning bilən uning idarə kiliş həkuki tartiwelinip, mənnggülik üzül-kesil yökütilidu.

²⁷ Ləkin uning padixahlıqining həkuki, yəni dunyadiki hərəkəysi padixahlıqlarning səltəniti və xəhriti Həmmidin Aliy Boloquqining mukəddəs bəndilirigə, yəni Hudaning Öz həlkigə ötküzüldü. Uning padixahlıqı mənnggü bir padixahlıqtur, dunyadiki pütün həkümədarlar Uning hizmitidə bolup uningəja itaət kilidu».

²⁸ Bu ix mana muxu yərgigə boldi. Mənki Daniyal, öz oyirim özümni aləkdə kildi, qirayim tatarip kətti. Biraq bu ixni kəlbimdə püküp səklidim».

Qoqkar bilən tekə həkkidə qayibənə kərünüş

8¹ Padixah Bəlxazar təhtkə olturup üqinqi yili, mənki Daniyal ikkinji bir qayibənə aləmətni kərdüm.² Qayibənə kərünüştə, özümni Elam əlkisidiki Xuxan kəl'əsində kərdüm. Kərünüştə mən Ulay qong əstingi boyida idim.

³ Bəximni kətürüp kərisəm, ikki mənnggüzi bar bir qoqkarning qong əstəng əldida turojanlıqini kərdüm. Uning mənnggüzi egiz bolup, bir mənnggüz yənə biridin egiz idi; egizrək boləjan mənnggüz yənə birsidin keyinrək əsüp qikqanidi.⁴ Mən qoqkarning şərb, ximal və jənub tərəplərgə üsüwatqini kərdüm. Həqkandəq həywan uningəja təng kələlməytti və həqkim həqkimni uning qənggilidin kütquzalmaytti. U nəmə kilişni halisa, xuni kılatti, barəjanseri həywətlilik bolup ketiwatatti.

⁵ Mən bu toqruluk oylawatattım, mana, şərb tərəptin bir tekə putliri yərgə təgmigən həlda pütün jəhənnə kezip yügürüp kəldi. Uning ikki kəzi arisioja kərünərlik qong bir mənnggüz əsüp qikqanidi.

⁶ U mən dəsəp kərgən həliki əstəng boyida turojan ikki mənnggüzlik qoqkarəja kərap kəhri bilən xiddətlik etildi.⁷ Mən uning qoqkarəja yəkin kəlip, şərb bilən qoqkarni üsüp ikki mənnggüzini sunduruwətkənlikini kərdüm. Qoqkarning kərxilik kərsətküdək madari kəlmiojanidi, tekə uni yərgə yikitiş, dəsəp-qəyliş, tekining qənggilidin uni kütquziwəlidiojan adəm qikmidi.

⁸ Tekə barəjanseri həywətlilik bolup kətti; ləkin u həli küqiyip boləjanda, qong mənnggüzi sunup qüxüp, əslidiki jayidin əsməndiki tət xaməloja kərap turidiojan, kəzgə kərünərlik tət mənnggüz əsüp qikti.

⁹ Bu tət mənnggüzning iqidiki biridin yənə bir mənnggüz əsüp qikti. U kişik mənnggüz əsüp intayin həywətlilik boldi, jənub, xərk tərəplərgə və «güzəl zəmin»əja kərap təsir küqini kəngə ytti.¹⁰ U intayin həywətlilik bolup, hətta saməwi qoxundikilərgə hujum kəlodək dərijigə yətti, saməwi qoxundikilərdin və yultuzlardin birmunqisini yərgə təxlap, ularning üstigə dəsədi¹¹ (u tolimu məqrurlinip, hətta saməwi qoxunning Sərdari bilən təng bolmaqci bolup, ibadəthanida Sərdarəja atap kündilik kurbanlik sunuxni əməldin kəldurdi, həmdə Sərdarning

7:25 «üq yerim wəqit» — təhminən «üq yerim yil»ni kərsitidu. Səl toqrırak dəsək, «bir wəqit» («Daniyal» dəgən kisişning bəxə yərliri bilən səlxiturojanda) bəkim Bəbilkilərnin ixlitidiojan yili, yəni 360 künlik wəqitni kərsitixi məkkin. Xunga «üq yerim wəqit», 1260 künni kərsitidu.

—Əsli arəmiş til nushisida, «üq yerim wəqit», «bir wəqit, ikki wəqit və qoxumqə yerim wəqit» dəgən xəkildə ipadiləngən. Bəbilkilər bəzi yillirioja qoxumqə bir əyni «kəbisə ay» dəp kətatı; «bir wəqit, ikki wəqit və qoxumqə yerim wəqit» dəgən ibarə qoxumqə əynin boluxining məkkinqilikini yökə qikiridu. Dəmək, «üq yerim wəqit» 1290 kün əməs, bəki 1260 kün bolidu.

7:25 Dan. 9:27; 11:36; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqə 21:20; 2Tes. 2:3-4; Wəh. 13:1-8

7:27 Dan. 2:44

7:28 «Bu ix mana muxu yərgigə boldi...» — 7-bətki bəxəratlər toqrısida «qoxumqə səz»imizni kərüng.

8:1 «Padixah Bəlxazar təhtkə olturup üqinqi yili...» — 8-bəb, 1-ayəttin bəxlap kitabning kəlojan kisişning həmmisi arəmiş tilidə əməs, ibranıy tilidə yəziləjan.

8:9 «güzəl zəmin» — Kənaan zəmini (Pələstin). İbranıy tilidə «güzəllikning zəmini» deyilidu.

ibadathanisidiki «mukəddəs jay»ni wayran kiliwətti.¹² Asiylik tüpəylidin Hudaning həlki wə kündilik qurbanlik qong münggüzgə tapxurulidu). U həkikətni ayaoq asti kildidu; uning barlik ixliri nahayiti onguxluk boldi.

¹³ Kəynidin, bir mukəddəs pərixtning səz kıləjanlikini anglidim, xuning bilən yənə bir mukəddəs pərixtnə səz kıləjan pərixtidin:

— Ojayıbanə alaməttə kərüngən bu wəxələr, yəni «wəyran kıləjuqi» asiylik, kündilik qurbanlikning əməldin kılduruluxi, həmdə mukəddəs ibadathanidiki «mukəddəs jay»ning həm Hudaning həlkining ayaoq asti kılınıxi qanqilik wakit dawamlıxidu? — dəp soriojanlikini anglidim.¹⁴ Həliki pərixtnə manga jawabən:

— Bu ixlər ikki ming üq yüz keqə-kündüz dawamlıxidu. Bu məzgildin keyin mukəddəs ibadathanidiki «mukəddəs jay» pakizlinip əsligə kəltürüldü, — dedi.

Pərixtnə Jəbrailning ojayıbanə alamətni qüxəndürüxi

¹⁵ Bu ojayıbanə kərünüxnı kərgəndin keyin, mənki Daniyal uning mənisini oylawatqınimda, mana, aldimda adəmning kiyapitidə birsi pəyda bolup ərə turdi. ¹⁶ Ulay əstingining otturisidin: — Əy Jəbrail, bu adəmgə ojayıbanə alamətni qüxəndürüp bər, — dəgən bir adəmning küqlük awazini anglidim.

¹⁷ Jəbrail yenimoqə kəldi. Kəlgəndə, mən nahayiti kərkup ketip yərgə yikilip düm qüxtüm. U manga:

— Əy İnsan oqlı, sən xuni qüxinixing kerəkki, bu ojayıbanə alamət ahir zaman toqrisididur, — dedi.

¹⁸ U gəp kiliwatqanda mən bihöx həlda yərdə düm yatattim. Ləkin u manga xundak bir yenik tegiplə meni turoquzdi wə manga mundaq dedi: —

¹⁹ «Mən hazır sanga Hudaning oqəzipi kəlgən məzgildə keyinki ixlarning qandaq bolidojanlikini kərsitip bərey. Qünki bu ojayıbanə alamət zamanlarning bəkitilgən ahırki nuqtisi toqrisididur.

²⁰ Sən kərgən ikki münggüzlik qoqkar Media bilən Pars padixahlırini kərsitidu. ²¹ Yawa teke bolsa Gretsiyə padixahlıki bolup, kəzining otturisidki kəzgə kərünərlik münggüz bolsa, uning birinqi padixahıdır.

²² U münggüz sunup kətkəndin keyin ornidin əsüp qikqan həliki tət münggüz bu əlning tət padixahlıkqa bəlünidojanlikini kərsitidu. Bırak ularning küqi birinqi padixahlıkqa yətməydu.

²³ Bu padixahlıqlarning ahırki məzgilidə, asiylik kıləjuqılarning gunahı toxuxi bilən tolimu nomussız, qigix məsililərnı bir tərəp kıləlaydioqan bir padixah məydanəqə qikidu. ²⁴ Uning küqi heli zor bolidu, ləkin əməliyəttə bu küq əzlükidin qikmaydu; u misli kərülmigən wəyranqılıknı kəltürüp qikiridu. Uning ixliri jəzmən onguxluk bolup, nemini halisa xuni kıləlaydu. U küqlüklərnı wə Hudaning mukəddəs məmin həlkini yokitidu. ²⁵ Əz ustatlıki bilən uning naza-

8:11 «Kündilik qurbanlik» — Hudaning Musa pəyoqəmbər arqilik qüxurgən əmri bilən ibadəthanida hər künü ətigəndə wə kəqta bər koza «kəyduırnə qurbanlik» kılınıxi kerək. Bu qurbanlikni bolsa İsraıl üqün əng əsaslık qurbanlik degili bolidu.

— «Sərdarning ibadəthanisi» — bu Pərwərdigarning Yerusalemdiki ibadəthanisini kərsitidu, əlwəttə. Muxu ibaridin «Samawiy koxunning Sərdarini» «Pərwərdigarning Pərixtsi» ikanlikini kərgili bolidu. «Pərwərdigarning Pərixtsi» Məşihning dunyaoqə kelixidin burunki bir salahitidur. «Pərwərdigarning Pərixtsi» toqruuluk baxka izahatlırimizni kərüng.

8:12 «Asiylik» — bizningqə «asiylik» muxu yərdə bəlkim «kiqik münggüz» (yəni dəjjal)ning asiylikini kərsətsə kerək (13-ayətni kərüng). Bu səz yənə Hudaning Əz həlkining asiylikinimu kərsitixi mumkin.

— «Hudaning həlki» — ibranıy tilida «koxun».

8:13 «Ojayıbanə alaməttə kərüngən bu wəxələr, yəni «wəyran kıləjuqi» asiylik, kündilik qurbanlikning əməldin kılduruluxi» — bu «wəyran kıləjuqi» asiylik» bolsa dəl «Sərdəroqə atap kündilik koza qurbanlik sunuxni əməldin kıldurux» (11-ayət) həmdə uning ornoqə intayin yirginqlik birhil bul selix. 9-bab, 26-27-ayət, 11bab -36-39-ayətnimu kərüng).

8:14 «pakizlinip əsligə kəltürüldü» — ibranıy tilida «toqra kılınıdu» yaki «həqkanıy kılınıdu» dəgən səz bilən ipadilınıdu.

8:16 Dan. 9:21; Luqa 1:26

8:21 «Yawa teke bolsa Gretsiyə padixahlıki bolup, ...» — ibranıy tilida «Yawa teke bolsa Gretsiyə padixahı bolup, ...».

8:23 «qigix məsililərnı bir tərəp kıləlaydioqan bir padixah...» — baxka birhil tərjimisi: «heli süykəstqi bər padixah ...».

riti astida harkandak hiyla-mikirlik heli ronak tapidu. U kenglidə təkəbburlixip özini qong tutidu; baxqılarning əzlrini bihətər hes kiloğan waqtidin paydilinip tuyuksiz zərb kilip nuroqun kixilərnı halak kilidu; u həttə oquqtın oquq «Əmirlərnıng Əmiri»gə qarxi qıqıdu. Lekin u ahirda insanlarning kəlisiz halak kilinidu.

²⁶ Sanga ayan kilinoğan, ahxamdin ətigəngiqə dawamlaxkan bu oqayibanə alamət əməlgə axmay kalmaydu. Lekin sən uni waqtinqə məhpiy tut. Qünki u kəp künlər keyinki kəlgüsi həkkıdidur».

²⁷ Mənki Daniyal məqdurumdin kəlip, birnəqqə kün aqırıp yetip kəldim. Keyin ornumdin turup yənıla padıxahning ixlirida boldum. Lekin bu oqayibanə alamət kənglümni parakəndə kilıwətkənıdi. Uning mənisini yexələydoğan adəm yok idi..

Daniyalning öz həlkigə dua kılıxi

9¹ Medialik Ahaxweroxning oqlı Dariusning birinqi yilida (u kaldiylərnıng zeminoğa padıxah kılindi).² Yəni təhtkə olturoğan birinqi yili mənki Daniyal mükəddəs yazmılarnı okuxum bilən Pərwərdigarning Yərəmiya pəyoğəmbərgə yətküzgən kalam-bexariti boyiqə, Yerusalemining harab bolıdoğan jaza məzgili yətmix yil ikənlikini qūxinip yəttim..³ Xuning üqün mən Rəb Hudayimoğa roza tutup, bəz rəhtkə yəginip, kül-topida olturup, uningə yelinip dua-tilawət kılıx bilən izdinixkə bəl baqlıdim. ⁴ Mən Pərwərdigar Hudayimoğa dua kılıp, gunahlırimizni ikrar kılıp mundak dedim:

— «Ah Rəb, i Seni Öz əmrliringgə itaət kiloquqılaroğa wadə-əhdəngdə wapadar bolup, əzgərməs mehringni üzlüksiz kərsətküqi uluq, sürlük Təngrim!.

⁵ Biz gunah sadir kılduk, kəbihlik kılduk; rəzillik bilən Sening əmr-həkümliringdin waz keqip, Sanga asiylik kılduk, ⁶ Xundakla Sening naming bilən padıxahlırimiz, əmirlirimiz, ata-bowilirimiz wə pütkül zemindiki həlkəqə səz-kalamıngni yəküzgən kulliring boləqan pəyoğəmbərlərgə zadi kulək salmiduk.

⁷ I Rəb, həkkanıyət Səndila tepilidu, lekin Sanga asiylik wə wapasizlik kiloğanlıkimiz tüpəylidin, bizgə, yəni Yəhudalarəqə, Yerusalemdikilərgə wə barlik Israiləroğa, yəkında bolsun, yirəkta bolsun, Sən bizlərnı sürgünlükkə həydiwətkən barlik yurtlarda bolsun, pəkət bügünkidək yüzi-mizni kətürəlmigüdək xərməndilikla kəldi. ⁸ I Rəb, bizgə, yəni padıxahlırimizəqə, əmirlirimizgə wə ata-bowilirimizəqimu yüzi-mizni kətürəlmigüdək xərməndilik kəldi; qünki biz Sening aldingda gunah sadir kılduk.

⁹ I Rəb Hudayimiz, biz Sanga asiylik kiloğan bolsakmu, Səndin yənıla rəhimdillik wə məəpirət-kəqürümlər tepilidu..¹⁰ Biz Sən Pərwərdigar Hudayimizning awazioğa kulək salmay, kulliring boləqan pəyoğəmbərlər arkilik aldimizəqə koyoğan kanun-həkümliringdə heq mangmiduk.

¹¹ Pütkül Israil Sening Təwrat-kanunungəqə hilaplik kılıp, awazingəqə kulək salmay Seningdin yüz eridi. Dərwəqə, Sening kulung Musəqə qüxürülgən Təwrat-kanunida pütülgən lənət həmdə uning kəsəmyadidiki jazalar üstimizgə yaqıduruldi; qünki biz Sening aldingda gunah

8:27 «Uning oqayibanə alamətnıng mənisini yexələydoğan adəm yok idi» — 8-babtiki bexarətlər toqrisida «koqumqə səz»imizni kərlüq.

9:1 «kaldiylərnıng zemini» — Babil zeminini kərsitidu.

—«...padıxah kılindi» — Bu ibarə bəlkim Dariusning Pars imperatori Kərəxning astidiki bir padıxah ikənlikini kərsitidu. U pütkül Pars üstigə imperator əməs idi.

9:2 Yər. 25:11, 12; 27:7; 29:10

9:4 Kan. 7:9

9:5 Zəb. 106:6; Yəx. 64:4, 5, 6

9:9 «I Rəb Hudayimiz, biz Sanga asiylik kiloğan bolsakmu, Səndin yənıla rəhimdillik wə məəpirət-kəqürümlər tepilidu» — yaki «Rəb Hudayimizda rəhimdillik wə məəpirət-kəqürümlər bardur; qünki biz Sening aldidə gunah sadir kılduk» (demək, Huda bizgə rəhimdillik kərsətmigən bolsa, biz baldurla yokitilattuk).

9:9 Zəb. 130:3-8; Yiq. 3:22

sadir kilduk.¹² Sən Özüng bizgə wə üstimizdin həkümdarlik qiloquqimizogə qarita degənliringgə əməl kilip bizgə zor eqir külpətni kəltürdüng; qünki Yerusalemda kilinojan ixlar asman astidiki hərəkəndək baxka yurtta əzəldin kilinojan əməs!¹³ Musaqə tapilanojan Təwrat-kanunida pütülgəndək, bu pütün külpət bizgə qüxürülgən bolsimu, i Pərwərdigar Hudayimiz, ləkin biz kəbihliklirimizdin kol üzüp, həkikitingni qüxinip yetidiqan qiloqaysən dəp tehiqə Səndin iltipatingni ötünmiduk.¹⁴ Dərwəkə Sən Pərwərdigar xu külpətni təyyarlap saklap, bizning üstimizgə qüxürdüng; qünki Sən Pərwərdigar Hudayimiz, barlik qilojan ixliringda adil bolup kəlding; biraq awazingoja kulak salmiduk.

¹⁵ Əmdi, Öz küqlük kolung bilən həlkingni Misirdin elip qikting, xunglaxka bügünkidək Özünggə nam-xəhrət tikliding, i Rəb Hudayimiz, — biz gunah sadir kilduk, biz rəzillik kilduk!.

¹⁶ Ötünimən, i Rəb, pütkül həkkaniyilikingoja uyojun, Yerusalemlə xəhiringgə, yəni muqəddəs teoqingoja bolqan qəhr-qəzipingni tohtatqaysən! Qünki bizning ötküzgən gunahlirimiz wə ata-bowilirimizning qilojan kəbihliklirining wəjidin, Yerusalemlə wə həlking barlik ətraptikilirimizning həkərat obyekt bolup kalduk.¹⁷ Əmdi i Hudayimiz, kulungning dua wə tələplirigə kulak saloqaysən, Özüng üqün wəyran kilinojan muqəddəs jayingni jamalingni kərsitip yorutqaysən.¹⁸ I Hudayim, kulak selip anglioqaysən! Bizning wə Sening naming bilən atalojan xəhərning bexioja kəlgən külpətlərgə nəzər saloqaysən! Bizning Sanga iltija qiloqinimiz özimizning kəndaktur həkkaniy ix qilojanlikimizdin əməs, bəlkə Sening zor rəhəmdillikliringoja tayanqanlikimiz səwəbidindur.

¹⁹ I Rəb, anglioqaysən! I Rəb, kəqürgəysən! Kulak selip anglap əməl qiloqaysən! Özüngning nam-xəhriting üqün əmdi təhər kilmioqaysən! Qünki Sening bu xəhiring wə bu həlking Öz naming asasida atalojanidil!..

Jəbrailning bəxərat bəxiri wə qüxəndürüxi

²⁰ Mən duayimni dawamlaxturup, özüm wə həlkim Israilning gunahlirini ikrar kilip həmdə Hudayimning muqəddəs teoqi üqün Pərwərdigar Hudayimoja yelinip.²¹ tehi dua qiliwatqinimda, dəsəptə manga qəyibanə əlaməttə kəringən Jəbrail degən zat yenimoja kelip manga kolini təgküzdü. Mən xu qaqda tolimu qarqap kətkənidim. U kəqlik kurbanlik sunux waqti idi..

²² Jəbrail manga əkil berip mundaq dedi: —

«I Daniyal, mən seni yorutup, ixlarni qongqur qüxinəlaydiqan kilixka kəldim.

²³ Sən Hudaqə iltija kilixka baxlixing bilənla, jawab-kalam berildi; sən intayin səyülgən adəm boluqaqka, mən sanga uning jawab-kalamini yətküzgəli kəldim. Əmdi bu jawab-kalam üstidə puhta oylanqin, qəyibanə kərinüxni kəngül qoyup qüxəngin:

²⁴ — «Huda təripidin «yətmix həssə «yəttə waqit»» sening həlking bilən muqəddəs xəhiring üstigə bəkitilgən. Bu waqitlar itaətsizliklərnə tizginləx, gunahlarıni tügətitx, kəbihlik üqün kafərat kəltürəx, mənggüllük həkkaniyilikni üstün orunoja qoyux, bu qəyibanə əlamət bilən pəyoqəmbərlərnəng səz-kalamlırini əməlgə axurux həmdə muqəddəs ibadəthanidiki «əng muqəddəs jay» yəngibaxtin məsihləninix üqün bəkitilgəndur.²⁵ Xuni bilixing wə qüxinixing

9:11 Law. 26:14-45; Kan. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Yiq. 2:17

9:15 Mis. 32:11; Zəb. 105:7; 106:47

9:17 «kulak saloqaysən, Özüng üqün ... yorutqaysən» — ibranıy tilida «Rəbning səwəbi üqün ... yorutqaysən».

9:19 «Özüngning nam-xəhriting üqün əmdi təhər kilmioqaysən!» — ibranıy tilida «Özüning səwəbing üqün əmdi təhər kilmioqaysən!».

9:21 «...Jəbrail degən zat yenimoja kelip manga kolini təgküzdü. Mən xu qaqda tolimu qarqap kətkənidim» — buning yənə birhil tərjimisi: — «...Jəbrail degən zat tezla uqup kelip, manga kol təgküzdü». Əslə tekstini qüxinix birkədər təs.

9:24 «kəbihlik üqün kafərat kəltürəx» — «gunahlarıni yepip qəqürüm təminləx» degənlikdur. «Law.» 4-bab wə izahətni kəring. «pəyoqəmbərlərnəng səz-kalamlır» — muxu yərdə ibranıy tilida «pəyoqəmbərlər» degən səz bilən ipadilənidu. «muqəddəs ibadəthanidiki «əng muqəddəs jay» yəngibaxtin məsihləninix» — «məsihləninix» yəki «muqəddəs kilinix», Musa pəyoqəmbərgə berilgən muqəddəs kanunoja asasən, «muqəddəs puraklik may» sürüləx bilən kilinidu («Mis.» 26:9-10ni kəring). Bu uqum ibranıy tilida ««məsih» kilinix» degən səz bilən ipadilənidu.

kerəkki, Yerusalemlni yengibaxtin əsligə kəltürüp bina kilix buyruki jakarlanıqandın tartip, Məsih degən əmir məydanıqə qıkkıuqə yəttə həssə «yəttə wakit» qoxuloqan atmıx ikki həssə «yəttə wakit» ətıdu. Yerusaleml xəhri yengibaxtin bina kılınıp, məydan-koqılar wə sepil-istihkam barlıkka kəltürülıdu, əmma bu bisərəmjan künlərdə bolıdu..

²⁶ Bu atmıx ikki «yəttə wakit» məzgılı ətəkəndın keyin Məsih üzüp taxlınidu, uningda heqnərsə kəlməydu. Kəlgüsıdə bolıdıoqan əmirning həlki bu xəhər bilən mükəddəs ibadəthanini gumran kılıdu. Bu aqıwət kəlkündək besip kelıdu; ahırıoqıqə jənglər dawamlıxıdu; u yərdə bolıdıoqan wəyranqılıqlar bekitilgəndur..²⁷ U əmir HudaNING həlkinəg kəp kısımi bilən ahırki bir «yəttə wakit»ta bir dostluq əhdısnı takamul kılıdu, lekin bu «yəttə wakit»ning yerimioqə kəlgəndə, u ibadəthanıdiki kurbanlıq wə axlıq hədiyələrnı sunuxnı əməldin kəldurıdu. U qaoqda «wəyran kılıuqı yirginlik nomussızlıq» mükəddəs ibadəthanining əng egiz jayıoqə qoyulıdu. Taki balayı'apət, yəni Huda bekitkən külpət wəyran kılıuqı kixining bexioqə yaoduruloquqə xu yərdə turıdu..

Tigris, yəni «Dijlə» dəryası boyda kərgən qayıbanə kərünux

10¹ Kərəx Parska səltənət kılıoqan üqinqi yili, Daniyal (yənə bir ismi Bəltəxasar bolıoqan) oqə bir həwər wəhiy kılındı. U həwər ixənqliktur — lekin nəhayiti kəttik jəng judunliri toqrisidıdu. Daniyal bu həwərnı qüxəndı wə qayıbanə əlamət toqrisidə qüxəngiqə ıgə boldı..

² U qaoqda mənki Daniyal toluk üq həptə aq-zar kəttürüp matəm tuttum..³ Üq həptigiqə heqkəndək nazu-nemət yemidim, gəx yemidim, xarab iqmıdim wə tenimgə puraklık may sürmidim..⁴ Birinqi ayning yigirmə tətinqi künü, mən uluq dərya, yəni Dijlə dəryasining boyda turup..⁵ Beximni kəttürüp kəzumni asmanoqə tıktım, kanap kiyip, beligə Ufəzdiki sap altun kəmər bəoqlıoqan bir adəmni kərdüm..⁶ Uning teni serik yəquttək julalınıp, yüzliri qəkməktək yaltırlap, kəzliri yenip turoqan ətək qəknaytti; uning put-kolliri parkırap turıdıoqan mistək walıdaytti; əwazi zor bir top adəmning əwazidək jarənglaytti.

⁷ Qayıbanə kərünuxnı yəloquz mənki Daniyalda kərdüm, yenimdikilər əlamətnı kərmigənıdi. Əmma zor bir wəhimə ularnı besip, intayın titrəp ketıxtı, məkünüwəloqudək yərnı ızdəp kəqıp kətti.

—Buning baxkə birhil tərjimisi: «Əng Mükəddəs Bolıuqını məsih kılıx» — demək, Qutkuzıuqı-Məsihnı məsih kılıx. «...yətmıx həssə «yəttə wakit»» sening həlking bilən mükəddəs xəhiring üstigə bekitilgən... .. həmdə mükəddəs ibadəthanıdiki «əng mükəddəs jay» yengibaxtin məsihlınix üqün bekitilgəndur... — bu uluq bəxərət wə 25-27-ayətlərdiki bəxərətlərnıng təpsilatlırı toqrisidə «qoxumqə səz»imznı kərüng.

9:25 «... Yerusalemlni yengibaxtin əsligə kəltürüp bina kılıx buyruki jakarlanıqandın tartip, Məsih degən əmir məydanıqə qıkkıuqə yəttə həssə «yəttə wakit» qoxuloqan atmıx ikki həssə «yəttə wakit» ətıdu» — kışkığə: — «bir wakit», yukirdiki təhlığə əsasan 360 kün bolsa, «yəttə həssə yəttə wakit» (49 wakit) wə «atmıx ikkinəg yəttə həssısı», (434 wakit), jəmiy bolup «483 wakit», yəni «Yerusalemlni kəytidin bina kılıxtiki pərman»din «Qutkuzıuqı-Məsihnıng məydanıqə qıxı»oqıqə 173880 kün (təhminən 476 yıl) bolıdu. Tərihiy tətqıqatka əsasan, «Yerusalemlni kəytidin bina kılıxtiki pərman»ning qüxürülüxi miladiyədin ilğiriki 445-yılı yəki 444-yılı idi, undakta «Məsih degən Əmirning məydanıqə qıxı» miladiyə 32-yılı yəki 33-yılı boluxı kərək. Kitabhan bu pakıtlardın Qutkuzıuqı-Məsihnıng kim ıkenlikini bilələydu. «Qoxumqə səz»imznımu kərüng.

«Yerusaleml xəhri yengibaxtin bina kılınıp, məydan-koqılar wə sepil-istihkam barlıkka kəltürülıdu...» — «sepil-istihkam» degən səz ıbranıy tilidiki «haruts» degən səznıng tərjimisi boluxı natayın; qoqum birhil istihkamnı kərsitıdu. «Koqılar» ıqıdiki, «haruts» bəlkim sırtiki bir nərsini kərsitıdu.

9:25 Nəh. 2:2-8; Luğa 19:35-44

9:26 «Məsih üzüp taxlınidu» — (yəki «Məsih kəsiwetilıdu») — muxı ıbarə ıbranıy tilidə adətə «əltürülıdu» dəp ıpadılaydu. «uningda heqnərsə kəlməydu» — yəki, «uning (Məsih-kutkuzıuqıning) əltürülüxi əzi üqün əməstur».

9:26 Luğa 19:41-44

9:27 Yəx. 28:15, 18; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luğa 21:20; 2Tes. 2:3-4

10:1 «lekin nəhayiti kəttik jəng judunliri toqrisidıdu» — yəki «lekin nəhayiti kəttik sınaqlar toqrisidıdu».

10:2 «toluk üq həptə aq-zar kəttürüp matəm tuttum» — ıbranıy tilidə «toluk üq həptə... matəm kıldım» — bu məlum bir əlgügi uruk-tuoqkını üqün əməs, bəlkı İsrail həlkinəg əlük rohiy həlitigə bolıoqan matəm, əlwəttə.

10:3 «tenimgə puraklık may sürmidim» — ıbranıy tilidə «əzumni məsih kıldim».

10:4 Yar. 14

10:5 Wəh. 1:13, 14, 15

⁸ U yərdə özüm yaloquz kəlip bu karamət oʻjayibana kərunüxni kərdüm. Kılqə maqdurum kəlmidi, qirayim kattik əzgirip əlük adəmdək bolup kəldim, put-kəllirimda bir'azmu maqdur kəlmidi.....

⁹ Lekin uning awazini anglidim. Uning awazini angliqan haman yərgə yikilip düm qüxtüm, hoxumdin kəttim. ¹⁰ Mana, tuyuksiz bir qol manga təgdi, meni xuan yələp yərgə tət putluk kılıp turoquzdi. ¹¹ Xu zat manga:

— Əy Daniyal, intayin səyülgən adəm! Səzlimni kəngül qoyup anglap qüxəngin, ərə turojin! Qünki mən sening yeningoʻja əwətildim, — dedi. U bu səzni kılıxi bilən, mən titrigən haldə ornumdin turdum.

¹² Xuning bilən u manga mundaq dedi:

— «Əy Daniyal, kərkəma; qünki sən Hudayingning aldida qüxinixkə erixixkə, əzüngni təwən tutuxkə kəngül qoyqan birinji kündin buyan sening dua-tilawiting ijabət kılındi; eytkanliring üqün mən yeningoʻja əwətildim...» ¹³ Lekin, «Pars padixahlikining əmiri» manga karxi qikip yolumni yigirma bir kün tosuwaldi. Mən Pars padixahlirining yenida özüm yaloquz kəloqəqka, bax əmirlərdin biri Mikail manga yərdəm kılqılı kəldi... ¹⁴ Mən sanga ahirki zamanlarda həkinqning bəxiqə kəlidioqan ixlarni qüxəndürgili kəldim. Qünki bu oʻjayibana əlamət kəp künlər keyinki kəlgüsi toqrisididur».

¹⁵ U manga bu gəpni kiliwatqanda, pəkətla yərgə kəroqinimqə zuwan sürəlməy turup kəldim.

¹⁶ Mana, goya adəmgə ohxaydioqan birsi qolini uzitip ləwlimni silap qoywidi, mən aqizimni eqip aldimda turoquqoʻja:

— Təksir, bu oʻjayibana kərunüxtin iq-iqimdin azablinimən, maqdurumdin kəttim.

¹⁷ Təksirimning kəminə kulliri qandakmu sili təksirim bilən səzlixixkə petinalayttim? Qünki hazirla maqdurum tügəp, nəpəsim üzülidu, — dedim.

¹⁸ Andin goya adəmgə ohxaydioqan biri meni yənə bir kətim silap, maqdur kirgüzdi ¹⁹ wə:

— I intayin səyülgən adəm, kərkəma! Sanga aman-hatirjəmlək bolqay. Oʻjəyrətlik bol, əmdi oʻjəyrətlik bol! — dedi.

U xu səzni deyixi bilənla manga tehimu maqdur kirdi. Mən:

— Təksir yənə səz kılqayla, qünki sili manga maqdur kirgüzdi, — dedim.

²⁰ U mundaq dedi:

— «Mening kəxingoʻja nemigə kəlgənlikimni biləmsən? Mən əmdi kəytip berip, «Parstiki əmir» bilən jəng kiliwən; mən u yərgə baroqandin keyin, «Gretsiyədiki əmir» məydanə qikidu. ²¹ Lekin mən berixtin awwal həkikətning kitabida pütülgən wəhiylərnə mən sanga bayan kiliwən. Bu ixlarda silərnəg əmiringlar Mikaildin bəxka, manga yərdəm beridioqan həqkim yok...»

10:8 «qirayim kattik əzgirip ...» — ibranıy tilida «xan-xəripim kattik əzgirip ...» yaki «qirayiliklikim kattik əzgirip ...».

10:8 Dan. 7:28

10:12 «... sən Hudayingning aldida qüxinixkə erixixkə... kəngül qoyqan» — bu yərdiki «qüxinix» nemini kərsitidu? Yəməniya pəyoqəmbərgə yətküzülgən «Yerusalemning harab bolidioqan jəza məzgilingin wəkti 70 yıl» toxay dəgən wəqittə Daniyal dua kiliwə bəxlidi. Daniyalning arzu-istiki xuki, 70 yılning toxuxi bilən, Hudaning səltəniti dərhal pəyda bolsun dəgənliklin ibarət idi. Lekin 7-, 8- wə 9-babtiki oʻjayibana əlamətlər uningə, az dəgəndimu yənə 70 «yətə wəqit»ning etuxi kərkəlikini kərsətkən. Xu ixlər uning deginidək: «Daniyalning kənglini parakəndə kiliwətti. Uning mənisini yəxələydioqan adəm yok idi». Xuning bilən u ümidsizlənməy, bu uzun wəqittiki «kəqiktürüx»ni qüxinix üqün kəngül qoydu. 10-babtiki oʻjayibana əlamətə bolsə, bu wəqitning yənəla həm uzun həm jəpəlik ikənliki kərsitilidu. Xuning bilən, bu həwərnə qəbul kiliw üqün u oʻjəyrətlik, maqdurlik boluxi kərkək.

10:13 «Pars padixahlikining əmiri» — bəlkim intayin küqlük birhil jin bolup, Pars rayonlirida Xəytanning pilanlirini bəja kılqıqı boluxi mumkin. «Pars padixahlirining yenida özüm yaloquz kəloqəqka...» — bu səzlər muxu pərixitining wəzipsining xu padixahlarning kilməqı boləqan yamanlikini tosus yaki bolmisa, ularəja yaxhi tərəpkə yüzlinixkə təsir yətküzüxtin ibarət boləqanlikini kərsətsə kərkək. «Mən Pars padixahlirining yenida özüm yaloquz kəloqəqka, bax əmirlərdin biri Mikail manga yərdəm kılqılı kəldi» — bəxka birhil tərjimisi: — «lekin bax əmirlərdin biri Mikail manga yərdəm kılqılı kəldi. Mən uni Pars padixahlirining ixlirini bir tərəp kiliwə kəldurdum».

— «bax əmirlər» — muxu yərdə Hudaning yuxiri mərtəwilik pərixitilirini kərsətsə kərkək («Yəh.» 9-ayətni kəring).

10:21 «həkikətning kitabı» — Muxəddəs Kitabni kərsitidu. Xu qəqdiki «həkikətning kitabı» Daniyal pəyoqəmbərnəg dəwridin ilgiri bərlək nazil kiliwəqan Təwrat kisimliridin tərəkib tapqan, əlwəttə. «silərnəg əmiringlar Mikail» — bu səz

11¹ Mən Medialik Darius padixah boləjan birinqi yilidila, uni mustəhkəmləx həm küqəytix üqün ornumdin kozəjaləjanidim.² Əmdi mən sanga həkikətni eytip berəy: —

Buningdin keyin Parska yəne üq padixah həkümranlikka qikidu; keyin tətinqi padixah qikip, baxka padixahlardindim köptin kəp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin küdrət tepip, həmmə yurtlarni Gretsiyəgə jəng kilixka kozəjaydu..

³ Uningdin keyin küqlük bir padixah məydanəyə qikidu. U zor padixahlıqni idarə kilip, nemini halisa xuni kilidu..⁴ Ləkin u həkuk yürğüzüwatqinida, padixahlıqı parqiliniq asmanın tət xamal tərapiyə bəlünüp ketidu. Uning təhtigə əwladlırı warislik kılalmaydu, keyinki padixahlıq u həküm sürğən wahtidikiyə küqlük bolmaydu; qünki uning padixahlıqı aqıdurulup, baxkılaraq təwə bolup ketidu.

⁵ Uningdiki sərdarlarning iqidin biri «jənubiy padixah» bolup küqiyidu; ləkin yəne bir sərdar uningdinmü küqlük bolidu wə özining təhimu qong padixahlıqını soraydu..⁶ Birnəqqə yıl ətkəndin keyin, jənubiy padixah ximaliy padixah bilən ittıpaq tüzidu; jənubiy padixahning kızı xu ittıpaqni mustəhkəmləx üqün ximaliy padixahning yenioğa baridu. Ləkin keyin bu kızı erixkən həkukidin məhrum kılınıdu; ximaliy padixah özümü həkukini qolida tutalmay, məzmüt turalmaydu. Bu kızı wə uni elip kəlgənlər, uning balısı həm xu wahtılarda uni qolliəqılarning həmmisigə satqınlıq kılınıdu..

⁷ Həlbuki, uning ata jəmət tuəqkinidin biri qoxunıng həkukini qolioğa elip padixah bolup, ximaliy padixahning qorəqinioğa besip kirip, ularəyə qarxi hıjım kilip qong qəlibə kılidu..

⁸ U ularning ilah-butlırı, qıyma məbudlırı wə buthaniliridiki altun-kümüxtin yasələjan jam-qəqılarni Misirəyə elip ketidu. U birnəqqə yıl ximaliy padixahın özini neri kılidu..⁹ Ximaliy padixah jənubiy padixahning zeminiəyə besip kiridu, ləkin ahiri öz yurtioğa qekinidu..

¹⁰ Ximaliy padixahning xəzadiləri qozəqilip, zor qoxun təxkılıydu. Xəzadilərdin biri kəlkündək kəlip jənubka besip kiridu. Keyin u yəne jəng kilip, düxmən qorəqinioqımı besip kiridu..¹¹ Jənubiy padixah kattik qəzəptə qoxun tartip jənggə atlinip, ximaliy padixahqa hıjım kılidu. Ximaliy padixah zor bir qoxunni jənggə salidu, ləkin uning xu zor qoxunni məqlup bolup əsirgə elinidu.

¹² Xu zor qoxunıng əsirgə elinixi bilən jənubiy padixah intayin məqrurlinidu. U tımənligən adəmlərni yəqitidu, biraq uning qəlibisi uzun dawamlaxmaydu. ¹³ Qünki ximaliy padixah

Mikail bax pərixstining İsrailəyə alayitən məs'ul boləjanlıqını ayan kılidu.

11:2 «Buningdin keyin Parska yəne üq padixah həkümranlikka qikidu; keyin tətinqi padixah qikip...» — bu 11-babtki bəxərtlər nəhayiti təpsiliy kərsitilgən. Biz muxu yərdə təpsilatlırı toqrulıq kəp izahət bərmidük, bularni «Qoxumqə səz»imizgə kirgüzüdk. Kitabhanlarning əzlırı «ottura xərk»ning tarixi toqrulıq həkəndək kitabtin bu bəxərtlərnin kəndək əməlgə axıruqlanlıqını kəməlydu. Asasən bu əldin eytiləjan ixlar miladiyədin ilğiriki 530-164-yıllar dawamida yüz bərgən. Ləkin 36-ayəttin baxlap, bəxərtlər ahirki zamandiki ixlarəyə qətidu.

11:3 «Uningdin keyin küqlük bir padixah məydanəyə qikidu» — bu padixah «büyük İskəndər», Gretsiyəning birinqi imperatori.

11:5 «Uningdiki sərdarlar» — yaqi «uningdiki əmiriləri». «Uningdiki sərdarlarning iqidin biri «jənubiy padixah» bolup küqiyidu» — bu bəxərttki «jənubiy padixah»lar xübhisizki, Misirning padixahlırlını kərsitidu (8-ayətni kəring), birinqisi «Pitolimi soter» (miladiyədin ilğiriki 323-285-yıllarda həküm sürğən).

11:6 «jənubiy padixah ximaliy padixah bilən ittıpaq tüzidu» — ibranıy tilida pəkət «ular ittıpaq tüzidu» deyilidu.

«Bu bəxərttki «ximaliy padixah» xübhisizki tarixta Suriyə dəğən rayonda həküm sürğən. Birinqi «ximaliy padixah» bolsa Silyukus nıkatör (Silyukus I) bolup, əslidə Misir padixahı «Pitolimi soter»ning qong generalı idi. U miladiyədin ilğiriki 312-280-yıllarda təhtəyə olturəjan.

«bu kızı erixkən həkukidin məhrum kılınıdu» — ibranıy tilida «bu kızı bilikning küqidin məhrum bolidu». «uning balısı həm ...» — ibranıy tilida «uning tuəqkini...». Bəzi kəna kəqürmilərdə «uni tuəqduruqı həm...» deyilidu.

11:7 «uning ata jəmət tuəqkinidin biri» — ibranıy tilida: — «uning yiltizliridin biri». «...padixah bolup» — ibranıy tilida «...uning (yəni jənubiy padixahning) ornioğa turup...» dəp ipadilini. «...biri, qoxunıng həkukini qolioğa elip padixah bolup...» — baxka birhil tərjimisi «... biri, u bolsa uning (ximaliy padixahning) qoxunioğa qarxi qikip...»

11:8 «qıyma məbudlırı» — yaqi «əmiriləri». «buthaniliridiki altun-kümüx...» — yaqi «ularningki altun-kümüx...».

11:9 «jənubiy padixahning zemini» — Misirni kərsitidu.

11:10 «Keyin u yəne jəng kilip...» — yaqi «U qayıp, andin jəng kilip...».

yurtioqqa qaytip, burunkidinmu k p w  k ql k qoxun t xkill ydu. Bekitilg n yillar toxq ndin keyin u zor q dr tlik qoxunni k p t minatlar bil n qoxup baxlap kelidu. ¹⁴ U qaoqda nuroqun kixil r j nubiy padixah qa qarxi turup uningq a qarxi qoz qilang k t ridu. I Daniyal — sening h lk ng iqidiki zorawanlar muxu qayiban  alam ttiki bexar tni  m lg  axurmakq i bolup, yooqanqilik k lidu, lekin ular m  qlup bolidu. ¹⁵ Ximaliy padixah  pot y selip must h k m x h rni muhasir  h jumi k lip besivalidu. J nubdiki k ql r, h t ta  ng hil qoxunlarmu b rdaxlik ber lm ydu, ularning qarxilik k loq d k k qi k lmaydu. ¹⁶ Ximaldiki tajawuzq i bolsa  zi haloqanq  ix k lidu, uningq a heqkim qarxilik k lalmaydu. U «g z l zemin»ni ixoqal k lidu; uning qolida uni w yran k loquq i k q bolidu. ¹⁷ Ximaliy padixah  b l ba qlap padixah likidiki barlik k ql rni s p rw r k lip Misiroq a yol alidu; u Misir bil n  hd  t zidu,  zi  hdid  turoqand k k lidu. Bir k Misirning h kimiyitini a qdrurux  q n u ayallirining bir k zini Misir padixah q a beridu. Lekin k zi atisi t r pt  turmaydu, uni k llimaydu.

¹⁸ Keyin u dengiz boyidiki yurtlarq a h jum k lip, nuroqun ad ml rni  sirg  alidu. Lekin yat bir s rdar uning kixil rni har k lixlrini q kl ydu w   ksiq , uning bu harlaxlrini  zig  yanduridu.

¹⁹ U  z yurtdiki qoroqanlarq a qekinip kelidu. Lekin ahirida u putlinip yokilip ketidu. ²⁰ Keyin uning orniq a y n  bir padixah  t htk  olturidu; u padixah likning  ng xan-x r plik jayioq a bir zalim alwangbegini  w tidu. Lekin u uzun  tm yla, malimanqilikmu bolmay, j ngmu bolmay  lt r lidu.

P rix t  q x nd r xn  dawamlaxturidu —  x ddiy ximaliy padixah 

²¹ — «Xuningdin keyin p s bir ad m uning orniq a q kip ximaliy padixah likni alidu;  mma padixah likning h rm t-x h riti uningq a heq t w  bolmaydu, d p qarilidu; lekin u h lk ning asayixlik p ytidin paydilini, yalakqilik wasitiliri bil n h kimiy tni tartivalidu. ²² Zeminioq a k lk nd k besip kirg n k ql rni u h m k lk nd k h jum k lip y k tidu, xuningd k u h ttaki «Hudaning  hdidid  bekitilg n  mir»nimu y k tidu. ²³ X rtname t z x arqilik u bax a yurtlarni aldaydu; ad mliri k iq k bir qoxun bolsimu, lekin uning k qi awup-awup, q dr t tapidu.

²⁴ U halayikning asayixlik p ytidin paydilini,  ng bay  lkil rg  tajawuz k lip kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi k lip ba mioq an ixlarni k lidu, y ni u oljini, o anim tl rni w  nuroqun bayliklarni qol astidikilrig   l xt r p beridu; m lum bir m zgilg q  qoroqanlarq imu h jum k lix k stid  bolidu. ²⁵ U  z k qini ix a selip qong  j yr t bil n qoz qilip, zor qoxunni baxlap, j nubiy padixah qa h jum k lidu. J nubiy padixah mu nah yiti zor q dr tlik bir qoxun bil n j ngg  atlinidu. Lekin j nubiy padixah  hainlarning yoxurun suyik stig  uqrap, muw pp k y t k zinalmaydu. ²⁶ Q nki uning nazu-nem tlirini yeg nl r uni y k tidu. Uning qoxuni h mma y rg  tarkilidu; nuroqunliri  lt r lidu.

²⁷ Keyin, bu ikki padixah  bir-birini k stlixip, yaman niy t bil n bir dastihanda tam k yeyixip, bir-birig  yaloq n g p k lixidu; lekin bu ixl r heqkimg  payda y tk zm ydu, q nki bu ixlarning

11:16 «g z l zemin» — Q naan zemini, y ni P l stin. «uning qolida uni w yran k loquq i k q bolidu» — ibraniiy tilida «uning h lakiti uning qolida bolidu».

11:17 «...k ql rni s p rw r k lip Misiroq a yol alidu» — «j nubiy padixah lik»ning Misir ikenliki 8-ay ttin k r n du. «u Misir bil n  hd  t zidu,  zi  hdid  turoqand k k lidu» — bax a birhil t rjimisi «uning bil n birn qq  durus ad ml r bill  baridu; u  z bekitkinini  m lg  axuridu». «Bir k Misirning h kimiyitini a qdrurux  q n...» — ibraniiy tilida «Bir k Misirning h kimiyitini qiritix  q n...».

11:18 «nuroqun ad ml rni  sirg  alidu» — yaki «nuroqun yurtlarni igil ydu».

11:19 «U  z yurtdiki qoroqanlarq a qekinip kelidu» — yaki «U  z yurtdiki qoroqanlarq a nixan k lip dik t k lidu».

11:20 «padixah likning  ng xan-x r plik jay » — bu y rd  « ng xan-x r plik jay » b lkim muk dd s ibad thanini k rsitidu. Y n  birhil t rjim  k loqanda, «padixah likning xan-x ripini bez x  q n bir zulum saloquqini  w tidu» deg nd k bolidu.

11:22 «Hudaning  hdidid  bekitilg n  mir» — muxu y rd  muk dd s ibad thanidiki «bax kah n»ni k rsitidu. Oniyas isimlik kixi, bax kah n w  b k adil kixi bolup, Suriy ning «Antioqus Epifanis» deg n padixah i t ripidin miladiy din ilgiriki 172-yili  lt r lg n.

11:26 «uning nazu-nem tlirini yeg nl r» — dem k,  ng ix nqlik ad mliri.

ahiri pəket bəlgiləngən waqıttıla bolıdu.²⁸ Ximaliy padıxah nuroqun mal-mülüklərni elip öz yurtıoğa qaytıdu. U kənglidə Hudaning həlki bilən tüzgən mukəddəs əhdigə qarxi turıdu; xuning bilən u əhdigə qarxi hərəkətlərni kılıp, andin öz yurtıoğa qaytıdu.

²⁹ Bəlgiləngən waqıtta ximaliy padıxah yənıla jənobka tajawuz kılıdu; ləkin bu kətimkə əhwal ilğirikigə wə yənə kelip əng ahırkə kətimkəsıdiki bilənmu ohximaydu.³⁰ Qünki Kittim arilidin qıkkən kemilər hujum kılıp kelidu. Xunga u dərd-ələm bilən qekinidu wə Hudaning Öz həlki bilən tüzgən mukəddəs əhdisigə qarap intayin qəzəplınıdu, uningə qarxi halıoqınıni kılıdu; xundakla qekinip yanəoqanda mukəddəs əhdigə asiylık kıləuqılarnı ətiwarlaydu.³¹ Uning tərıpidə turoqan bırnəqqə küqlər qoroqan boləqan mukəddəs ibadəthanını buləaydu, «kündilik kurbanlıq»ni əməldin kəlduridu wə «wəyrən kıləuqu yirginlik nomussızlık»ni uning ornoqə koyidu.³² U mukəddəs əhdigə hainlik kıləuqılarnı huxamət-hıylıgərlik bilən qırıkləxtüridu; ləkin öz Hudasını dost tutquqı həlkə bolsa kəysərlik bilən hərəkət kılıdu.³³ Həlkə iqidiki aqıllar nuroqun kərındaxlıroqə təlim yətküzidu; ləkin bırnəqqə künlər ularning bəziliri kılıqta yikilidu, otta kəydürülüp əltürülidu, zındanoqə qıxidu yaki buləng-taləngə qıraydu.³⁴ Yikiləqan waqıtlirida, Hudaning həlki azoqinə yərdəmgə igə bolidu. Əmma nuroqun kixlər ularning kətirioqə huxamət-hıylıgərlik bilən sokunup kiridu.³⁵ Bəzi aqıllar yikilidu. Ləkin ularning yikilixi əzlirining sinilixi, tawlinix-tazilixi, kiyamət künigiqə paklinixi üqındur. Qünki ahirət Huda bəlgiləngən waqıttıla kelidu...

³⁶ Ximaliy padıxah öz məyliqə kiliweridu; u təkəbburlıxı, özini hərəkəndə iləhlərdinmu uluqlap üstün koyup, həttə həmmə iləhlərdin iləhi Boləuqıoğa əjayib kupurluk səz kılıdu; təkə Hudaning qəzəpi toluq təküləngən künigiqə u dawamlıq zor ronək tapıdu. Qünki Hudaning bəkitkini əməlgə axmay qəlmaydu.³⁷ Bu padıxah ata-bowiliri qəkunəqan iləhləroqımu pisənt kilmaydu, ayalləroqımu həqəkəndək həwəs kilmaydu. Əməliyəttə u hərəkəndək iləhni hərmətliməydu, qünki u özini hərəkəndək iləhtin uluq dəp qaraydu.³⁸ Bulərdin ornıda u «küqlər iləhi»ni hərmətləydu; uning ata-bowilirimu əzəldin qəkunmiəqan bu iləhni bolsa u altun, kımüx, yəqut wə bəxkə kimmətlək sowqətlərnı təkdim kılıp hərmətləydu.³⁹ U əng mətəhkəm qoroqlərnı xundək bir qəyriy iləhka tayinip igiləydu. Kimki uning həkümranlıqıoğa bəkınsə, u xuləroqə xərəplik mənəp beridu, ularni kəpqilikni bəxkurıdıqan kılıdu wə in'am süpitidə yər-zeminni təkşim kılıp beridu.

⁴⁰ Ahir zaman kəlgəndə, jənobiy padıxah əskər qikırip uningə qarxi hujum kılıdu. Ximaliy padıxah jəng hərwiliri, atlık əskərlər wə nuroqun kemilər bilən kuyundək uningə qarxi qayturma zərbə beridu. U bərlək yurtlarəqə tajawuz kılıp, kəlkündək təkıp kəng yər-zemınlərnı basıdu.⁴¹ U həttə «güzəl zemın»əqə bəsıp kiridu; nuroqun əllər əzduzulup yikılidu. Ləkin bular, yəni Edomlar,

11:27 «bu ıxlərdin ahiri pəket bəlgiləngən waqıttıla bolıdu» — muxu sirlik səzlər toqruluk «qəxumqə səz»imzini kərtəng.
11:29 «ləkin bu kətimkə əhwal ilğirikigə wə yənə kelip əng ahırkə kətimkəsıdiki bilənmu ohximaydu» — bəxkə birlil tərjimisi: — «ləkin bu kətimkə ahırkə əhwal ilğirikigə ohximaydu».

— Bu bəxarət (tərjimimiz boyıqə) toqruluk «qəxumqə səz»imzini kərtəng.

11:30 «Kittim arilidin qıkkən kemilər» — «Kittim» hazırkə «Seprus» dəgən ottura dengizdiki aral. Bu bəxarət xübhısizki, miladiyədin ilğiriki 168-yili, Rim imperiyəsining kemiliri Kittim arilidin qıqıp Antiokus Epifanıskə (Mısıroqə tajawuz kıləqan waqıtıda) hujum kıləqınıni kərsıtidu.

11:31 «qoroqan boləqan mukəddəs ibadəthanə...» — yaki «mukəddəs ibadəthanə wə qoroqan...». «kündilik kurbanlıq» — 8:11diki izahətni kərtəng.

11:31 Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Lükə 21:20; 2Tes. 2:3-4

11:35 «Qünki ahirət Huda bəlgiləngən waqıttıla kelidu» — muxu yərdə, bəxarət «Antiokus Epifanı»ning dəwridin, ahir zamanəqə etidu.

11:35 Dan. 12:10

11:36 Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Lükə 21:20; 2Tes. 2:3-4; Wəh. 13:1-8

11:37 «ayalləroqımu həqəkəndək həwəs kilmaydu» — yaki, «u ayallar ətiwarlaydıqan iləhkımu hərmət kilmaydu».

11:39 «... qəyriy iləhka tayinip igiləydu» — yaki, «... qəyriy iləhka hujum kılıdu». Yənə birlil tərjimisi: «U əng mətəhkəm qoroqlərnı igiləp, u bu iləhka qəkunuxni bərpə kılıdu». «inam süpitidə...» — yaki «məlum birl bəhədə (setiwetip),...».

Moablar wə Ammonlarning qongliri uning qolidin kutulup qalidu...⁴² Ximaliy padixah barlik dēlōtlərgə qolini sozidu, Misir zeminimu qeqip kutulalmaydu. ⁴³ U Misirning altun-kümux baylikliri wə baxka kimmət bahalik buyumlrini talan-taraj kilidu. Liwiyaliklär wə Efiopiya iliklär uningōja boysunup əgixidu.

⁴⁴ Keyin xärk wə ximaldin kəlgən xəpilər uni alakzadə kilidu. U tehimu dərōjəzəp bolup nurojun kixini kirojinqilik kilip öltürimən dəp jəng kōzōjaydu ⁴⁵ Wə dengizlarning otturisi, kerkəm mukəddəs taq tərīpīgə orda qedirilirini tikidu. Lekin uning əjili xu yərdə toxidu wə həqkim uni kutkuzmaydu»..

Kiyamət küni

12¹ — «U qaojda, kərindaxliringni «kōjdiqoqi uluq əmir» Mikail mēydanōja qikidu. Bir azablik məzgil bolidu; yurt-dēlēt barlikkə kəlgəndin buyan, xundak qong balayi'apətlük məzgil bolup bəkmiojan. Birak xu qaojda həlqəng kutkuzulidu; ularning iqidiki nami həyatlik dəptirigə pütülgənlərnin həmmisi nijatlikkə erixidu...² Tuprakta yatқан ölüklərdin nurojunliri tirilidu. Ular mēnggölük həyatın bəhrimən bolidu; qəlōjanliri nomusta hēm mēnggölük rəsəqilikkə tirilidu...³ Aqillar asmandiki gūmbūzdək parlak julalinidu; nurojun kixiləni həkqaniylik yoliqə baxlap kirgənlər yultuzlarōja ohxax əbədil'əbəd parlap turidu»..

⁴ U mangu yənə:

— I Daniyal, sən əmdi bu səzləni tohtat; məzkur kitabning taki dunyaning ahırki künlirigə xu peti turuxi üqün uni piqətləp məhürliwətkin. Nurojun kixilər uyan-buyan yürüdu wə bilim axidu, — dedi...⁵ Mənki Daniyal kərdümki, mana ikki zat, biri dəryanin bu tərīpidə, yənə biri dəryanin u tərīpidə turuptu. ⁶ Ulardin biri dərya süyi üstidə turojan ak kanap kiyim kiygən zəttin:

— Bu karamət ixlar tūgigiqə qanqilik wakit ketidu? — dəp soridi..

⁷ U dərya süyi üstidə turojan, kanap kiyim kiygən zat ong wə sol qolini asmanōja qaritip kəturüp, Mənggü Həyat Boluqūqinın nami bilən kəsəm kilip:

— Bir wakit, ikki wakit, qoxumqə yerim wakit ketidu. Hudaning mukəddəs həlqini parqilioquqi horluk ahirlaxkənda, bu ixlar tūgəydu, — dedi...

⁸ Uning səzini angliqan bolsammu, mənisini qūxənmidim. Xunga mən:

— Təksir, bu ixlarning aqiwiti qandak bolidu? — dəp soridim.

11:41 «güzəl zemin» — Qanaanni (Pələstinni) kərsitidu.

11:41 Wəh. 12:6

11:45 «dengizlarning otturisi» — demək, Ottura Dengiz wə Ölük Dengizning otturisi. «kerkəm mukəddəs taq» — Yerusəlem selinojan «Zion tēj»ini kərsitidu. Bu ayətnin baxka bir hil təjrimisi: «...dengizlər wə mukəddəs taq arisida...».

12:1 «kərindaxliring» — ibraniy tilidə «həlqinın balilidi» dēgən sēz bilən ipadilini. «kōjdiqoqi uluq əmir»

— «əmir» muxu yərdə, xūbhışizki «qong pərixə» mənisi. Mukəddəs Kitabtki baxka yərlərdin xu hulasigə kelimizki, Mikail dēgən pərixə «bax pərixə»dur («Yəh.» 9-ayət, «Wəh.» 12:7). «Mikail mēydanōja qikidu» — baxka birhil təjrimisi «Mikail bir tərəptə turidu». Demək, Mikail əslidə İsrail həlqigə muhəpizət beridu. Lekin u hazır bu muhəpizətki rolını wakitlik bir yakkə koyidu. «...ularning iqidiki nami həyatlik dəptirigə pütülgənlərnin həmmisi nijatlikkə erixidu» — bu bəttiki uluq bəxarətlər toqrulukmu «qoxumqə sēz»imizni kəring.

12:1 Mat. 24:21

12:2 Yəx. 26:19; Mat. 25:46; Yh. 5:29; Ros. 24:15

12:3 Pənd. 4:18; Mat. 13:43

12:4 «sən əmdi bu səzləni tohtat» — yəki, «sən əmdi bu səzləni yoxurup qoy». «Nurojun kixilər uyan-buyan yürüdu wə bilim axidu» — yəki «Nurojun kixilər tətqik kilip, bilim axurulidu». Bu bəxarət yənə «Am.» 8:12 bilən munasiwətlük boluxi mumkin. «Qoxumqə sēz»imiznimu kəring.

12:4 Wəh. 5:1-5; 22:10

12:6 Dan. 10:5

12:7 «Bir wakit, ikki wakit, qoxumqə yerim wakit ketidu» — muxu yərdə «bir wakit, ikki wakit, qoxumqə yerim wakit» dēgini, yukiridə 7:25dikə izahəttə təhlil qilojnimiz toqra bolsa, təhminən üq yerim yilni, top-toqra 1260-künni kərsitidu.

12:7 Wəh. 10:5, 6

«Daniyal»

⁹ U manga mundak dedi:

— «Əy Daniyal, yolungoşa mang, qünki bu sözlər ahir zamanəqiqə məhpiy tutulup yepiklik turidu..¹⁰ Nuroşun kixilər tazilidü, paklinidü wə tawlinidü. Rəzillər bolsa, dawamlıq rəzillik kiliweridu; ulardin heqkim buni qüxinəlməydu, birak aqıllar qüxinidü. ¹¹ Kündilik kurbanlıq sunuxni əməldin qalduroşan kündin tartip, yəni «wəyran kıləuqi yirginlik nomussizlik» koyuloşan waqıttin baxlap, bir ming ikki yüz toqsan kün ətidu. ¹² Ahirəqiqə sadıq bolup, bir ming üq yüz ottuz bəx künni kütüp ətüzgənlər nemidegən bəhtlik-hə!

¹³ Əmma sən bolsang, ahirəqiqə yolungda mengiwərgin. Sən aram tapısən, wə künlərnin ahirida nesiwənggə muyəssər boluxka qayta tirilisən»..

12:9 Wəh. 5:1-5; 22:10

12:13 «künlərnin ahirida» — Məsihning dunyaoşa qaytip kelidioşan küni.

Қоғамға сөз

Бәзи муһим sawaqlar wə bexarətlər

Bu qoғumqa sözda arqa körünüxlirini, bəzi uluq bexarətlirini wə bu bexarətlərnin tarihıta əməlgə axkanlıqını oqurmənlərgə tonuxıuruxqa yarıdını bolar degən ümıdta yezılqan.

Məzmunlar:

- (1) Kitabning tarihi wə əhmiyiti toqrisida
- (2) Qandaq kılıp sap dil, sap wıjdanlık bolux wə uningda qing turux
- (3) (2-bab) Qong həykəl
- (4) (5-bab) Babil xəhərning oqulıtilixi toqıruluk
- (5) (7-bab) Yawayiy zor məhluk
- (6) (8-bab) Qoqkar wə eqkə
- (7) (9-bab) 70 həssə yəttə wəqıt
- (8) (12-10-bab) Ahırkı bexarətlər.

(1) Kitabning tarihi wə əhmiyiti toqrisida

Hudasız kixilər tarihtin buyan bu kitabning təlimlirigə jan-jəhli bilən eqmənlik kılqan wə karxi turup kəlgən. Mubada Təwrat yaki Injilda «Daniyal» kısımdin baxqa bexarət bərgən kısımlar bolmioqan əhwaldımu, pəqət «Daniyal» kısımining əzila həkikətkə təxna bolqan hər bir kixigə: «**Ərxtə qongkur sirləni axkarılaydıqan bir Hudaning barlıqı**» oqar karıta yetərlik ispatlarnı təminləytti (2-bab, 28-ayət). Xuningdək, «Daniyal» kısımi yənə əzəldin buyan həmmə ixni wə xundakla bizni obdan bilidiqan bir Huda bar dəp enik ispat beridu. «Daniyal» kısımdiki bəzi bexarətlər nəhayiti enik, xunqə toqra əməlgə axuruloqanki, bu pakıtlar alıdida hudasızləroqə əz gunəhını tonup: «Huda bar» dəp towa kılıxtin yaki bolmısa, «Uningda deyilgən wəkələr yüz bərgəndin keyin yezılqan bir oyduurma» deyixın baxqa yol yox idi. Bəzi hudasızlar bolsa buni deyixkə petindi. Bırak uluq Dawut pəyoqəmbər degəndək: «**Qünki hətta insanlarning kəhrimu Sən Pərwərdigarqə xəhrət kəltürıdu**». Huda u hudasızlarning Muxəddəs Kitabqa karatqan hujumliridin «Daniyal» kısımioqə nisbətən tehimu qongkur təkxürüxlər elip baroquzuloqan. Nətijidə, uning məzmunlirining həkikətlikli tehimu üzül-kesil ispatlanqan.

Yəhudıy həlki əzlırigə nazil kılınqan muxəddəs Təwrat wə Zəburqə kıl tikmaqı bolqanlardan intayin kattik qoqdap kəlgən. Miladiyədin ilgirila, Yəhudıylarda «Muxəddəs Kitablər kısımlirining tizimlikli» bar idi. Ularning yengi «pəyoqəmbər kitabı»ni bu tizimlikkə kirküzüxi təpsiliy təkxürüp-eniklax, bolupmu kitab (əz zamani toqıruluk) bərgən bexarətlər «əməlgə axkanmu-yok?» dəp kattik təkxürüxtin etküzülgəndin keyinla bolatti. Hudasızlar: ««Daniyal kısımi» bexarət kılqan ixlar yüz bərgəndin keyin yezılqan bir yaloqan kitab» dəwalıdu. Bırak hudasızlar degəndək ««Daniyal kısımi» miladiyədin ilgiriki 200-yilliri ətirapıda yezılqan (əməliyəttə «Daniyal» miladiyədin ilgiriki 550-yilliri ətirapıda yezılqan) sahta bexarətlik kitab» bolsa, undak tuyukşız pəyda bolqan, ata-bowiliri xunqə yillardin beri həqkəndək həwər tapmioqan kitabni xu qaoqdiki Yəhudıylar tizimlikkə kirküzüxi kət'iy mumkin əməs idi!

«Daniyal»

Təvrat və Zəburdiki baxqa qisimlarğa ohxax, «Daniyal»ning hazırkı bar bolğan əng awwalkı kəqürülmisi miladiyadin burunkı 200-yili ətirapida kəqürülgən. Xu dəwrdə yezilğan kitablar «Daniyal»ni tilğa alğanlıqı, uning heli uzun wakitlardin beri məwjut bolup kəlgənlikigə ispat beridu. «Daniyal» kısmi danglık «Septuagint» iqidin tepilidu. («Septuagint» Yəhudiylarning Təvrat və Zəburni yunan tili (grek tili)ğa kılğan tərjimə nushisi. U bəzidə kışkartılıp «LXX» dəp elinğan). «Septuagint» degən tərjimə miladiyadin ilgiriki 250-yili ətirapida orunlanğan. Bu wakit «Daniyal»da aldın eytilğan bəzi wəxələr yüz berixtin heli ilgiri idi. Hudasislar «Daniyal»ni bir «oydurma kitab» deyixtə tehiqə qing turiwərsə, undakta ular təwəndiki soallarğa jawab berixi kerək: —

(a) Həzırkı dəwrdiki arheologiyəlik təxkürüxlər bu kitabta hatiriləngən tarihiy təpsilatların pəkət əz kəzi bilən kərgən kixi tərpidinla yezilğanlıqığa mol ispatlarni kərsitip kəlməktə. Demək, yazoquqi (hudasislar degəndək) keyinki dəwrdə yaxığan bolsa, bu təpsilatların bilmigən bolatti. «Daniyal»ning yazoquqisi birnəqqə yüz yil ilgiri yoxalğan mədəniyətlər toqrisidiki həm Pələstindin intayin yırak jaylarda yüz bərgən wəxələr toqrisidiki təpsiliy həm top-toqra tarihiy uqurlarni kəndəkmü alalisun?

(ə) Kitabning yazoquqisi tehi yüz bərmigən ixlarni (əgər u həkikiy pəyojəmbər bolmisa) adəmnı həyran qalduridığan toptooqrilıqı bilən kəndək aldın bexarət bəralisun?

(b) Bu bexarətləning nadirlirini, bolupmu «Daniyal» kısmi 9-babtiki «Kutkuzoquqi-Məsih»ning dunyağa kelixi, Yerusalemining miladiyə 70-yildiki qorkunqluk aqiwiti həm uningdin keyinki Yəhudiylar həkining bexioğa quxkənlirini (Daniyal həkikiy pəyojəmbər bolmioğan bolsa) kəndəkmü quxəngili bolsun?! Həqkim bu «9-bab»ni «wəxə yüz bərgəndin keyin yazığan» deyəlməydu. Hətta tarihtin azraq sawati bar kikiq balining bilimimu bundak bolmioqur nəzəriyənı rət kiliqxə yetidu.

Xunglaxka «Daniyal» kısmining uningdiki wəxələr təswirləngən əyni yillarda, yəni miladiyadin ilgiriki 605-536-yillarda Daniyal yaki uning bir pütükqisi tərpidin yezilğanlıqidin gumanlinixning kılqə asasi yok.

Məsih Əysaning Əzi birnəqqə kətim «Daniyal» kısmidiki səzlərnı wasitilik yaki biwasitə nəkil kəltürgən (məsilən, «İnjil, «Mar.» 13:14).

(2) Kəndək kiliy sap dil, sap wijdanlık bolux və uningda qing turux (1- wə 3-babni kərüng)

Daniyal wə uning üç dosti pəkətlə 15-16-yaxlardiki əsmürlər bolup Nebokədnəsər tərpidin miladiyadin ilgiriki 605-yili əsirgə elinğan. Nebokədnəsər bolsa yengi bir imperiyəning yəni, Babil (Babylon)ning tunji padixahı idi. Bu yax əsmürlər ata-aniliridin ayrılıp, birakla pütünləy yat bir muhitğa kəltürülgənidi. Bu yengi muhit həm butpərəslikkə həm hurapiylikğa tolağan. Daniyallarning ibadət kılğan Hudasi Pərwərdigar axu muhitda həm külkilik həm əjiz bir ilah dəp kəraləğan. Kədimki zamanlarda pütün dunyadiki kixilər Yəhudiylarnı bək oqlitə dəp kəraytti. Qünki, kimmu kəzgə kərünməydiğan bir Hudağa ibadət kilsun? «Pərwərdigar» degən kərgili bolidiğan bir məbud bolmisa, kixilər kəndəkmü undək bir Hudağa ixənsun?

Əmma Babilliklər (ularning kərxı boyıqə): «Yəhudiylarning «Pərwərdigar»ı bolğan Hudasi məwjut bolğan bolsa, nemə üçün U Əz həlki bolğan Yəhudiylarnı kattikqilikğa kəyidu? U ularning Hudasi bolsa, nemixka ularni Babillikləarning hujumidin kəoqdimaydu? Bizning

«Daniyal»

ilahlırimiz Yəhudiylarning Hudasinin qokum küqlüktür» dəp oylatti. Əməliyəttə (birnəqqə yüz yil ilgiri) Huda Musa pəyoqəmbər arkilik Əz həlki boləjan Yəhudiylarəja muqəddəs kanun-pərmanlirini qüxürginidə, «Bu kanun-pərmanliriməja itaət kılsanglar siləni obdan qoşdaymən wə silərgə bəht ata kilimən» degən wədilərnimu bərgən. Yəhudiylar buni obdan bilgən, biraq Babilliklar wə baxka yat əllər buni bilmigən, əlwəttə. Həzriti Musa Təwratta, Yəhudiylarəja Hudaəja (muqəddəs kanun kərsətkən yolda) ibadət kılmisanglar, uningəja minnətdar bolmisanglar, butlarəja qokunsanglar, əz'ara adil wə mehriban muamilidə bolmisanglar Huda silərnin duxmininglarəja yol qoyidu dəp bexarət berip ularni agahlandırojan. Duxmənlinin tajawuz kilip ularni əsirgə elip əz yurtioja elip ketidiojanlikidin bexarət bərgən. Həzir bolsa, Daniyalning ata-bowilirinin wə kərindaxlirinin Hudaning pərmanlirioja boləjan itaətsizliki tüpəylidin, dəl bu ix yüz bərgənidi. Daniyal wə üq dosti xundak butpərəslik kiləjanmu? Yə, biraq ata-bowilirinin wə əz dəwrdiki baxkilarning gunahlıri tüpəylidin ular qetilib kəlip azab qəkkən. Bizning gunahlırimiz həman əzimizdin baxkilərimu (baxkilar gunahsız bolsimu) yamanlik yətküzidu.

Padixahning ordisidiki hizməttə bolux üqün, Daniyal wə uning üq dosti yeni bir tilni, yeni ər-padətləni wə həttə Babilliklarning hurapiy wə şəyriy əkidiliri toqrisida əginixi kərək idi. Birinji kətim Babil xəhiringin həyətlik dərwazisidin kirip, xəhərnin 110 metr egizliktiki sepillirini, sepilning üstidiki 80 metr egizliktiki munarlarıni kəruxi bilən tət yax əsmürdə kəndək həssiyətlər boləjandı? Qong buthanılar, butlirioja beoxiləjan nəhayiti qong tam rəsimliri wə pütüklər həmmilə yərdə bar idi. Hər tərəptə bipayan baqlar, baqlılar wə ordilar kəründi. Ular birinji kətim padixahning həyətlik ordisioja əpkəlingən wakit, ularning etikədioja qokum əşir sinək boldi. Pütün ələmnin həkuk mərkizi muxu yoojan ordimidu, yəki bu tət dost kərmigən Hudaning təhtimidü? Bu Babilliklarning xunqə zor küqi, xunqə yukiri hüniri wə bilimi boləjandin keyin, ularning Huda toqrisidiki kəz-kərxii toqrimidu?

Bügünki dəwrdə yaxawətkən bizlər üqün bu soaloja jawab berix əsəndək turidu. Babil imperiyəsi yəkaləjili uzun boldi; Babil degən uluq xəhər harəblikkə əylənjənidi. Arheologlar buningdin 150 yil ilgiri uni tapkən. Daniyal, Yərimiya wə baxka Yəhudi pəyoqəmbərlər əldin etkəndək, uning həywişi, xən-xəripi pütünləy yəkilip kətti. Ləkin Daniyalning kitabı, jümlidin uning Huda toqruluk degənliri bizgə kəlduruldi.

— Biraq biz həzriti Daniyal bizgə kəldurojan sawəkləri rast əgəndükmu-yə? Tarihta imperiyələr, imperətorlar məydanəja kəlidu, bəzidə bu millət, bəzidə u millət həkukkə erixidu, ləkin yənə yəkilidu. Ular həkuk tutkən wəkitlərdə, həklər ularəja ilah dəp qokunidu, həttə ularni tümən ming yil yaxar, dəp əhmikənə jəylüydu. Biraq əlüm bolsa ularin uluq wə küqlük bir imperətorur; dunya tarihida əlüm üstidin şəlibə kilip tirilgən həm əsmənəja kəytkən pəkət bir ədəm boləjan. Bu ədəmnin əlumi bolsa «Daniyal» kismida bexarət kilinəjan. Uning tiriliximu wasitilik həlda bexarət kilinəjan, qünki uning dunyani sot kilixini, pütün ələmni toluk idarə kilix həkukini qəbul kilixini 7-bəbtə kərgili bolidu.

Daniyal, Hənanıya, Mixəel wə Əzariyalər Hudadin yüz ərütidiojan xundək bəsiməja kəndək bərdəxlik bərgəndü? Ular kəndək kilip Hudaəja boləjan sadiklikida qing turojandı?

Bu soaloja bərilidiojan jawab bəlkim kəptur, biraq ularin təwəndikilər muhim əmil boluxi kərək: —

(a) Ular Hudaning həqiqətən Həmmigə Qadir ikənlikigə, ər-x-zeminni həqiqətən Uning yaratkanlıqioğa ixəngən (2-bab, 20-22-ayətni, yəni Daniyalning duasini kərüng).

(ə) Ular Hudaning pütünləy sap, pak-mukəddəs wə həkkəniy ikənlikigə ixəngən. Xunglaxkə Hudaning pərmanlirioğa boysunux, uning mukəddəs namioğa daş kəltürməslirni əzlrining həyatidin muhəm dəp karaytti. Buni, üq dostining Nebokədnəsarəğa kəloğan səzlriridin kərgili bolidu (3-bab, 17-, 18-ayət). Həttə öz jenidin ayrilix həwpə astida, ular bir məbudkə qəqunuxni rət kəloğan. 1-babtin bilimizki, yeməklilik məsilisidin ibarət addiy bir ixtimu ular həttə məbudkə qəqunux kiyapitidə kərünüp kəlixnimu halimioğan (1-bab, 8-ayət, həm izahətini kərüng). Padixahning ənə xundək esil tamikini yeyix Hudaning Musa pəyoğəmbər arkilik bərgən Təwrat-kanunioğa hilap boləjaqkə, ular pəkət kəktat-umaqnəla ozuk kəlixkə təyyar idi.

(b) Daniyal, Hənanıya, Mixael wə Azariyalar Musa pəyoğəmbər arkilik berilgən mukəddəs kanundiki təlimlər wə wədilərnəni həm ilgiri kə pəyoğəmbərlərnəni səz-təlimlirini əzlrigə qongkür singdürgənidi. Buni, Daniyalning Yərimiya pəyoğəmbər kışmini tətək kəloğanlikidin (9-bab, 2-ayət) kərimiz. Buni yənə 9-bab, 9-19-ayəttə hatiriləngən, Musa wə Sulayman həzrətlirə arkilik berilgən Hudaning səz-wədilirini nəkil kəltürgən həzriti Daniyalning duasidin kərimiz.

(p) Daniyal wə uning üq dosti butpərəs Babillikləroğa səmimi wə kiqik peillik pozitsiyini tutkan. Daniyallar ularni Hudani tonumioğanlikidin kəmsitmigən, əksi qə Babilliklərnəni həqiqətni qüxinixining təs ikənlikini tonup yetip, ularni yənəla «Hudaning süritidə yaritiləngən insan baliliri» dəp hərmətlidi («Yar.» 1:26ni kərüng).

Bu pakitni biz aldi bilən «orda oğjidari»ning Daniyalni yaqturup kəloğanlikidin kərimiz (1-bab, 9-ayətni kərüng). Əgər Daniyal təkəbburluk, qongqilik kəloğan bolsa, əgər u əzini bu yat yurtkə məjburiy elip kəlgən bu Babillikləroğa əqmənlik saklıoğan bolsa, əgər u Babil ordisi əzizə bəlgiligən oquxlarəğa əstaydillik bilən berilmigən bolsa, undakta u hərgizmu bu qong əməldarning hərmitigə wə muhəbbətitigə erixəlmigən bolatti. Xühhisizki, Daniyal Babilliklərnəni Hudaning Öz həlkigə sawək-tərbiyə beridioğan bir wasitiqisi kəloğanlikini, xundəklə ularəğa əqmənlik saklımaslık kərəklikini tonup yatkən. Uning üstigə, wəqitning etüxi bilən bu tət dost yənə bir muhəm nuktni tonup yetixi mumkin idi: — Huda ular wə Babil imperiyəsində tarkilip kətkən baxkə ihlasməni Yəhudiylar arkilik hudəsiz butpərəs Babillikləroğa Əzini tonutmaqki idi. 4-babta biz Nebokədnəsarning Hudaning uningəğa nemə degənliki, uni məəşrurluktin kəndək kutkuzup, kiqik peillikə aylanduroğanliki həkkidiki guwahlikini kərimiz. Bu guwahlik pütün imperiyə boyiqə elan kəlinip, təsiri nəhayiti küqlük boləng boluxi mumkin. Huda bu dunyadiki hər bir həlk-millətni səyidu wə ularning towa kəlixini həm Əzining rəhim-xəpkitini tonup yetixini halaydu.

Daniyalning hər bir kixigə boləng hərmətinə 1-bab, 12-, 13-ayəttə hatiriləngən uning Ariokkə bərgən jawabidin kərimiz. Həttə Bəlxazardək bir əhləsiz adəmgə tənbiş bərgən wəktidimu, səzlrində adəpsizlikning kəloğə purikə yok (5-bab, 17-22-ayət).

Daniyalning baxkəlarəğa, həttə hurapiy Babillik palqilarəğa boləng rəhimdil muamilisini 2-bab, 24-ayəttin kərimiz (palqilik, rəmmalqilik kətarliklər Təwratkə hilap). Xu qəoğda u padixahdin üq dosti wə öz jeni üqünəla əməs, bəlkə ölüm jazasioğa məhkum boləng barlik palqi, pir-ustaz wə munəjjimlər üqünmu iltimas kəloğan. Əzingiz oylap bəking. Əgər Daniyal pürsətpərəs boləng bolsa, xu qəoğ uning üqün nəhayiti yaxhi pəyt bolatti. Qünki pəkət Daniyalla padixahning qüxigə təbir bərləyetti. Xunglaxkə u birlə səz bilən barlik «rəkəiblirni»ni ölüm yolioğa əwətip, padixahning birdinbir məsləhətqisi bolup qikixi mumkin idi. Əmma Daniyal pürsətpərəs əməs, bəlkə rəhimdil insanpərwər idi.

«Daniyal»

(t) Ahirki nuqta: — Daniyal wə üq dosti əzlrining Hudaqə itaət kilihi bilən Hudaning Əz dualirini həqiqiy angliqanliqə i xəngən. Ularning Hudaning küq-kudritining həqiqət ikənlikigə, Əz bəndilirigə yardım kərsitixkə təyyar turidioqanliqə boləqan ixənqi toluq idi. Buni biz 1-bab, 12-, 13-ayəttin kərimiz. Daniyal orda oqoidaridin əzi wə dostlirining pəkət umaq-kəktatnila istemal kiliq salamətlik sinikidin ətüxni iltija kildi. Adəttə kixilər undaq qərigil tamaklar bilən ozuqlansa, nəhayiti asanla oruqlap ketidu, biraq Huda ularqə bərikət kildi. Ular saqlam, kuwwətlik bolupla qalmaq, bəlkə padixahning esil taamlirini yegən yigitlərdin tehimu saqlam kəründi. Biz Hudani hursən kiliq Uning aldida sap dil yaxaxni halisak, U bu dunyaning kəp sinaklıri, japa-muxəkkətli, qiriklikli, aldamqilikli wə besimli arisidin bizgə tüz-durus mangidioqan yolni yasap beridu. Orda oqoidaridək kixilər Pərwərdigarning biz bilən billə boləqanliqini kərüp, bizni orun bilən təminləp, bizning həlal tiriklik kiliximizəqə yol beridu.

Huda bizgə, Uning yolida mangsak U bizdin həwər alidioqanliqə i xəng bərgəy!

(3) Nebəkadnəsarning qüxi — qong həykəl (2-bab) Dunyaning pütkül tarihining bir bəbtla bəxarət kiliqanliq

Hakimiyət sistemiliri toqrisida

Nebəkadnəsarning qorqunqluq qüxi u bir küni kəqtə, kəlgüsida dunyada nemə ixlar bolar degən oyda bolup uhlap qəlojinida ayan boldi. Xu qəoqda u intayin qong bir imperiyəning bəxi idi. U kəysi yərgə qoxunlirini əwətsə, xu yurtlar uningəqə tiz pükətti. Bundaq əhwal qəksiz ketiwərəmu? Uning imperiyəsinin kəlgüsi kəndək bolidu?

Həklər bəlkim da'im zongtonglarəqə, mənəpdarlarəqə həwəs kilihi mumkin. Biraq ularning turmuxi bəlkim hərəkəndək kixilərdin muqimsiz, qəm-qussilik boluxi mumkin. Bəzidə ularning ətirapidiki hər bir kixi ular üqün qorqunq, həwp kərünüp, hərda'im əzlrining ornini qooqda xoyida yüridu. Ular əzizə həqiqiy sadik kixiləni kəndək təpəx əndixisida yüridu. Sabik Sowet Ittipaqining rəhbiri Stalin buningəqə tipik bir misal. U «toluq həquqkə igə» boləqan bir «məstəbit» bolsimu, uning ahirki yilliri rəhimsiz qorqunq bilən toləqan. Xuning bilən u əzlinin əng yəkin, əng səyümlük adəmlərimu ətürəqan.

Roxənkə, Nebəkadnəsər ordisidiki «pir-ustazlar»ning əzlinin qorqunqluq qüxiqə təbir bərix kəbiliyitidin gumanlanəqan. Uning ordisida xunqə kəp «palqi, pir-ustaz, jadugər wə kaldiy munəjjimlər» boləqandin keyin, kixilər bu padixahni bəlkim ularəqə ixinidu dəp oylixi mumkin. Ləkin u ularəqə ixənmiqən. Uning Daniyal, Hənanəy, Mixael wə Azariya bilən boləqan munasiwiti uningəqə yəngi əlqəmləni yətküzəqəmu nemə? (1:19-20) İxkilip u bu «pir-ustazlar»əqə: «Qüxümmi manga təkrarlap dəp bərləsəqlar andin təbir bərləyidioqanliqəqlarəqə ixinimən» degən sinakni koydi. Əməliyəttə hərəkəndək bir kixi pərez bilən məlum bir qüxkə təbir bərləydu — əgər əməlgə qiqsa, kixilər sizni mahtap ketidu, əgər əməlgə qiqmisa, «Təhi wəktə kəlmigəndu» dəp qüxəndürüxiqəz mumkin. Yüqirida deqinimizdək, hərəkəndək palqilik, Təwratkə hilap; Huda Əz həlki boləqan Yəhədiylarəqə həqkəndək jadugərlik, palqilik, rəmməllik yəki tiltumərlarəqə yəliəuqi bolmanglar, dəp kət'iy əqəqləndürəqan. Qünki Hudaning Əz həlki üqün Əzlinin ularəqə qüxürgən yazma səzliri, pərmanlıri wə pəyqəmbərlirinin bəxarətlik səzliri kupayə boluxi kərəktür.

Daniyal wə dostlıri dua kiliqəndin keyin, Daniyal ikkinqi kəqisi bəlkim Nebəkadnəsarningkigə əhxax qüxni kərđi. Biraq u bolsa Pərwərdigarning wəhiysi bilən bu

qūxning mənisini tonidi. Qūx 2-bab 31-35-ayəttə, təbiri 37-45-ayəttə bayan kīlinidu. Nebokədnəsar oqayət zor egizlitiki bəhəywət bir həykəlni kərdi. Həykəlning bexi altundin, kəkrək wə kolliri kūmūxtin, bəl wə saqirilir mistin, yuta-paqiqi tēmūrdin, puti tēmūr bilən layning arilaxmisidin yasaloqan. Bu həykəlni kərgəndin keyin Nebokədnəsar «**adəm kōli bilən kezilmioqan bir tax**» kelip həykəlning tēmūr bilən layning arilaxmisidin yasaloqan putini urup qeqiwatkənlikini kərdi. Xuning bilən pūtūn həykəl kiyma-qiyma kiliwetilip, həmmisi xamal tərīpidin uqurulup kətti. Birəq həykəlni urəqan tax bolsa oqayət zor bir taəqqa aylinip pūtūn dunyani kəplidi.

Qūxning təbiri 37-45-ayəttə enik wə qūxinixlik həlda berilgən. Nebokədnəsar wə uning imperiyəsi altun baxning əzi bolup, bu imperiyə miladiyədin ilgiriki 539-yilioqıqə dawamlaxti. Xu yili u Pars millitidin boləqan Qorəx tərīpidin aəqduruldi. Ikkinqi imperiyə əmdi «Medialiklar wə Parsliklar»ning, yəni ikki millət ittipakining imperiyəsi idi. Bu ikki millətning ittipaki bəlkim həykəlning ikki beliki bilən kərsitilgən. Bu imperiyə miladiyədin ilgiriki 334-yilioqıqə dawamlixip, xu qaoqdiki «büyük Iskəndər»ning kōl astidiki Yunan (Grek) imperiyəsi tərīpidin aəqduruldi. Huddi kūmūx altunoqə yətməydiəqandək, ikkinqi imperiyə «Babil imperiyəsige yətməydu» deyilgən (39-ayət). Bu, bəlkim imperiyələarning həkimiyət sistemioqə karitiloqan. Babilda bolsa padixahning mutlək hōkūki bar idi — uning hər bir sēzi kənan dēp həsəblinatti. Pars imperiyəsida bolsa padixahning hōkūki buningdin tēwən idi. Padixah əzidin ilgiriki padixahlarning əmr-pərmanlirioqə boysunuxi kərək idi. Həttə əzi qūxürgən pərmannimu keyin uning əzgirtix hōkūki yok idi (məsilən, 6-bab, 12-17-ayətni kərugē).

Pars imperiyəsi aəqduruluxi bilən Grek imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 63-yilioqıqə dawamlaxti. Xu yili u Rim imperiyəsi tərīpidin aəqduruldi. Grek imperiyəsi huddi «mis kūmūxkə yətməydiəqandək» yənila «Pars imperisiyigə yətməydu» dēp kərsitilidu. Bu nuqta yənə bəlkim «həkimiyət sistemisi» bilən munasiwətlik. Iskəndər pəkət kōl astidiki sərdarlrining həmkarlixixi bilən uning qəksiz padixahlıqini idarə kılalaytti. Uning həttə padixahlıqini əz pərzəntlirigə kəldurux hōkūkimu yok idi. Uning əlūmidin keyin uning imperiyəsi hər bir bəliki Iskəndərnin bir sərdari tərīpidin baxqurulidiəqan tət bələkkə bəlūndi.

Xunglaxkə tətinqi basquq, yəni həykəlning putliri, Rim imperiyəsi bilən baxlinixi kərək. Bu kismi bizgə «tēmūrdin yasaloqan» dēp ayan kīlindi. Tēmūr bolsa kimmitti jəhəttin «miskə yətməydu» lekin kəttiklikı wə kūqi jəhəttə uningdin üstün turidu. Rim imperiyəsi dər wəkə idarə kīloqan həlk-millətlirigə nəhayiti rəhimsiz, ilgiriki imperiyələr bilən selixturoqanda kəttik kōlrək idi. Uning «kəttik tüzüm»i bir hil din degūdək bolup kəloqanidi. Əmma yənə bir tərəptin, Rim padixahning hōkūki ilgiriki padixahlıqlarning padixahliri bilən selixturoqanda tēwən turatti. Padixah əksəngəklərdin tərki b tapkən «məslihətgilər kengixi»ning həmkarlixixi bilən imperiyəsini idarə kılatti. Rim padixahlıqi tarihining məlum bir kismi imperiyə əməs, bəlki «jūmhūriyət» dēp ataloqanidi. Imperator (padixah)ning təhtəni pərzəntlirigə miras kəldurux (Babil yaki Pars padixahliriningkidək) hōkūki yok idi. «Ən'əniwı sulalə tüzūmi» yok idi.

Miladiyə 364-yili (Walentinus imperator boləqan wəktida) imperiyə ikki bəlūkkə, yəni xərkıy wə qərbıy kismioqə parqilinip kətti. Xu qaoqdin baxlap bügūngə kədər qərb wə xərkıy dələtlər otturısında həykəlning «ikki yuta-paqiqi»ə qəxdıəqan bir «kūq təngpunglūki» bolup kəlgən. 5-əsirdin baxlap əz'ara rəki b boləqan ikki «Rim imperiyəsi» pəyda boləqan. Xərkıy imperiyə bolsa «Konstantinopıl» (həzirki İstəmbul) xəhıirini, qərbıy kismi Rim xəhıirini mərkəz kīloqan. Miladiyə 800-yili, Fransiyəning Xarlimang isimlik padixahı əzini

«Daniyal»

«Mukəddəs Rim imperiyasining Imperatori» dəp jakarlidi. 862-yili Germaniyə padixahi Otto fransiyiliklarni məqlup kilip bu namni özige elip ezini «Mukəddəs Rim imperiyasining (germaniyini mərkəz kıloqan) Imperatori» dəp jakarlidi. U yənə Rim imperatorning məhsus unwani «Kəysər»ni özige nam kilip qoydi. Keyinki 1000 yillik tarihta Germaniyəning padixahliri bu unwan bilən tonulup kəlgən.

Əmdi xərkıy kismida nemə ixlar yüz bərdi? 1453-yili Türklər «xərkıy Rim imperiyəsi»gə besip kirip «Konstantinopol» xəhirini elip, ismini Istambulə özgərtti. Imperiyəning bəg-əməldarliri wə alimlarning həmmisi Rusiyəgə kəqip baroqan wə Rusiyəni «rimlaxturoqan». Xu qaoqdin baxlap Rusiyə padixahi «Tsar» (yaki «Qar») dəp atilip kəlgənidi. Bu bolsa «Kəysər» degən unwanning yənə bir xəklidir.

Xunga biz hazır mundaq bir muhım soaloqa kelimiz. Biz dunyaning tarihidiki qaysi basquqta turuwatimiz?

Jawab xuki, bizning hazırkı dəwrimiz «həykəlning puti (ayaqliri)»dur. Neboqadnəsar kərgən həykəlning putliri tēmürdin əməs, bəlki «**tēmür bilən seojiz layning arilaxmisidin yasaloqan**». Bu nuqtining təbiri bolsa: «**Bu u padixahlıqning həkūmdarlirining puqraliri bilən ittipaklaxmaqı boləjanlıqını kərsitidu. Lekin tēmür lay bilən arilaxmioqandək, bir bolalmaydu**» degənliktur.

Bu nuqta yukirida səzliginimizdək, «həykəlning teni təwənləp mangoqanseri, materiyali naqarlixidu» degən prinsipka uyoqun kelidu. «**Tēmür bilən layning arilaxmisi**»ning kimmiti həmmə materiyaldin təwən bolidu. «**U padixahlıqning həkūmdarliri puqraliri bilən ittipaklaxmaqı boləjanlıqı**» degən səzlər yekinki zamanlardiki «mutlək həkūqning ajizliəjanlıqı»din ibarət wəziyət xəklining dəl ohxitilixidur. Demokratiyə, yəni «həlkning küqi» hazırkı zamanda oqərbıy dələtlərdə wə bügünki Rusiyədə degüdək «mutlək həkūqluk həkimiyyət»ning ornioqa dəssidi.

«Demokratiyədə bolsa, həlk özige mas kelidioqan həkūmətkə erixidu» degənni nəhayiti jayida dəp karaymiz. Demək, əgər bir demokratik məmlikətning həlkı əhlaklık bolsa, həkūmiti ohxaxla əhlaklık bolidu. Əgər həlkı qiriklixip kətkən bolsa, həkūmitimu qiriklixip kətkən bolidu. Baxkiqə eytkanda, məlum bir dələtning «demokratiyisi»ning küqlüklıki, pəkət dələt həlkining əhlakıning küqlüklıkigila barawərdur. Xuning bilən bu dəwrgə karitiloqan bu bexarətning: «**U padixahlıqning bir kismi küqiyp, bir kismi ajizlaydu**» degənlikı həyran kalarlık ix əməs. Italiyəni (burunki Rim imperiyasining mərkizi) misaloqa alsək, Ikkinqi Dunya Uruxidin keyin, uning demokratiyə tüzümi ottura hesab bilən hər ikki yilda yengi bir həkūmətni məydanəqa kəltürgən. Bu muqimlik əməs! Səwəbi bolsa dələtning həlkı qiriklixip kətkən («Mafia» yəni «Kara qol jəmiyiti» küqlük təsir yətküzgən), xunglaxka ajiz həkūmət məydanəqa kəlgən.

Qüxiniximiz kerək boləjan mundaq intayin muhım bir nuqta bar. Neboqadnəsarning kərgən qüxi dunyaning **pütkül tarihining**, yəni öz waqtidin baxlap ahir zamandiki dunyaning həkūm kılınixi wə Hudaning səltənitining pəyda bolixioqıqə həmmisini öz iqigə alidu.

Xunga mundaq hulasigə kelimizki, biz həykəlning «put barmaqliri» degən basquqka tehiqə kəlmiduk. Bu barmaqliri toqrisida: «**Ular həkūmdarlar təhtə olturoqan məzgildə, ərxtiki Huda yimirilməs bir padixahlıq bərpə kılidu**» dəp yeziloqan. «Daniyal» 7-babioqa kəlginimizdə,

«Daniyal»

enikrak k r l d ki, dunyaning tarihining  ng ahir i basku i awwal xalang munasiw tlik on padixah lik astida, andin keyin p k t bir ad mning, y ni «d j l» (M sihning r kibi)ning asariti astida bolidu (dem k, bu «on barmak» k lg sida p t n dunyani bax urid jan on h k m tni k rsitidu). Birak bizg  ayan kilino janki, bu basku  k lg nd , Huda  zining padixah likini b rpa kilidu. Adamning m  j r rlu i zawallik ka y z tutidu — q n i «**ad m  oli bil n  ezilmi jan bir tax**» p yda bolup, bu h ykalni putidin urup, uning h mmisini w yran kiliwetip  zi «** lay t zor, p t n dunyani  apli jan bir ta **» ka aylinidu.

 md  «**ad m  oli bil n  ezilmi jan bir tax**» zadi nemini k rsitidu?

Bu x bh sizki,  slidiki kelip qikixi insandin  m s, b l i y ni biwasit  Hudaning  zidin k lg n bir ad mni k rsitidu. Bu kixini biz «insan’  li»ning s pitida «Daniyal»diki 7-babta tehimu enik  k rimiz. Uning padixah li i «**p t n dunyani  aplaydu**». Bu kixi kim?

Mu  dd s Kitabning bax a  isimlari bu to jrul k bizni gumanda  aldurmaydu. «Daniyal»  isimda uning ismi bizg  d p berilmigini bil n, bu R b  ysa M sih din bax a h  qixi  m s. Injildiki «Yuhanna»  isimda, U «Hudaning s z-kalami», y ni insandin k lmig n, Hudaning  zidin qik  an s p tt  bizg  tonuxturulidu. Injildiki nuro un y rl rd  Uning bu dunya a  aytip kelid janli i, xuningd k bu dunyani sot  ilid janli i andin  ah n a h k mranli i  ilid janli i ayan  ilinidu.

Nebok dn sarning k rg n q xid  dunyaning p tk l tarihi, y ni  yni wa ittin taki Hudaning padixah li i iq  birakla w hiy kilino an. Bu nu ttidin Nebok dn sar k i ik peillikni  ginixi ker k idi. U nahayiti h ywis  bar padixah  bol jini bil n, uning padixah li i h man bir k ni t g p, uning ornini bax a padixah lik basidu. Ahirida h mm  padixah lik, m mlik tl r zawal tapidu. H r and k kixi  z m mlikiti yaki millitidin mahtinixini tohtitixi ker k. Bu dunyadiki barli  padixah lik-m mlik tl r bolsa wa itli  bir bulut-t t k, halas. P k t Hudaning padixah li i «**m ng   bir padixah lik**»tur.

(4) 5-bab — Babil x hirining  r wetilixi to jrul k

Bu Tema  stid  «Y r miya»diki « oxum  s z»d  bayan kilino an, «Babil x hirining  r wetilixi to jrul k bexar tl r» to jrul k izah tlirimiznimu k r ng.

Miladiy din ilgiriki 539-yili Babilning ixo al  ilino anli i tarihta  ng  j blin rlik h kayil rdin biridir. Babil x hiri Nin w  x hiridin tehimu « r lm s» idi. « ox sepil»ning aylanmisi 30 kilometr, sirt i sepilning egizliki 110 metr w  k linli i 4 metr idi, iqki sepilning k linli i 7 metr idi. Sirt i sepil  stid  y n  80 metr egizlikt  munar-pot yl r jaylax anidi; xu y rdin yirakta turo an d xm ng   k, ot w  taxlarni at ili bolatti. Iqidiki memar ili  w  yoo an imar tl r xu d wr d  « ah nda bir» d p atalo an. Y xaya,  zakia al w  Y r miya p y  mb rl r Babilning  alakiti to jrul k b rg n bexar tl r x bh sizki, xu d wr dikil rg  «ad mning  klig  si maydi jan, h rgiz mumkin  m s» d p k r n tti. Ad mni  j bl nd rid jan ix xuki, Babil  k etilmay deg d k ixo al kilino an. Dunya a kelixini Y xaya p y  mb r aldin’ala eytk n, Pars imeratori  or x  oxunini yet kl p x h rg  y  inlixidu. Kaldiyl r  oxuni p k t x h r iqig  q kinidu. X h rd  n qq  yillik  or awo a ta abil turo ud k ozu -t l k saklano an bolup, yoo an  frat d ryasi x h rning  tturisidin  kip  tk      z lm s su m nb simu bar idi.

X h rni mu asirig  elixning ornio a,  or x «aldin y rg  i  isim»ni x h rg  y  in  w tip,  oxunning k pin isini d ryaning yu iri  kini boyida birn qq  kilometr yirakli  a jaylaxturdi.

«Daniyal»

Xu yerdə uning mutəhəssisliri dadil bir pilanni tüzdi; ular dərya əkinining yenilixini dəryaqə yəkin bir oymanlikkə əzgərtməkqi boldi. Ular xundak kılıp xəhərdin ətədioqan dərya əkinini təwənlitip öz küqlirining dəryaning kirix wə qikix eoqizidin, yəni ikki tərəptin xəhərgə kirgüzüx pursitini yaratməkqi boldi. Dəryaning sepil astidin kiridioqan wə qikidioqan ikki tərəpidə ikki qong «ikki qanatlıq» dərwaza bekitilganidi; lekin bu dərwezilar dəryaning tegigə yətməytti, əlwəttə.

Xuning bilən Qorəxning ləxkərliri dərya bilən oymanlik arilikioqə qongkur lekin kışka bir ətəng qapti. Ətəngdin qepiloqan tax-topilarni Əfrat dərvasining ikki yenioqə dəwiləp, dərยานi tosuxkə təyyarlidi. Bekitkən küni kəqkurun ular ətəngning əng ahirkı kışmini qepip eoiz eqip, dəryaning sulirini oymanlik tərəpkə baxlidi. Xuning bilən bir wəqıtta dəryaning kəxioqə dəwiləp koyoqan tax-topilarni dəryaning iqigə ittirip quxürüp dəryaning yenilixini tosuwaldi. Mutəhəssislərnıng kənglidə sokkən qotliri toqra qıkti; dərya pəsiyip, xəhərgə yəkin turoqan koxun üqün dəryaadin mengip xəhərgə kirgüdək pürsət yaritip bərdi.

Dəl xu küni kəqtə, padixah əmiriliri bilən qong bir bayramni ətəküzməktə idi. Qədimki zamandiki grek tarixxunasliri Ksenofon wə Həroditusning bizgə həwərlənduruxiqə, Babilliklar uqioqə qikəkən hərəkəxlər idi («Daniyal» bu 5-babta ordida yüz bərgən iqlar hatiriləngəndək).

Padixah əmiriliri, wəzir-wuzraliri bilən katta ziyapəttə olturup məst boləqanda bir pərixtnıng kəli kərunip, taməqə hərplərnı yezip padixahkə, bügün kəqə padixahlıkıng səndin baxkə birsigə tapxurulidu, dəp elan kildi. Ordining sirtidimu puqralar bayramni təbrikliməktə idi. Ularning əzlrinıng bihətərlıkigə boləqan ixənqisi xunqə kamil idiki, həttə sepilda kəzətqilıq kıldioqan jəsəkqılərmu yəq dəyərlik idi. Ikki grek tarixxunasning deyixiqə, xəhər otturısıdiki puqralar həqnemini bilməy turupla xəhər əsasən ixəqal kılınip boləqan.

(5) 7-bab

«Tət zor məhluk»

Bu babta Daniyalning əzining bir quxıdiki qayıbanə əlamətlər bizgə bayan kılinoqan. Uning Nebəkədnəsərnıng 2-babtiki quxigə zıq munasiwiti bar, xuning bilən uningmu dunyaning pütkül tarıhini ayan kıləqan bir bəxərət ikənlikini kərələymiz. Xundak bolsimu, padixahkə həywətlık bir həykəl süpitidə kərunğən ix, Daniyaləqə bir qatar həywanlar süpitidə kərunğən. Xübhisizki, Daniyal bir pəyoqəmbər süpitidə bu iqlarnı kərginidə, ularning həkikıy məhayitini bir kədər qongkur kərgən. Demək, bu dunyaqə mənsup (Nebəkədnəsərdək) boləqan kixilərgə bir həywətlık həykəlning kərunüxidə kərunğən nərsilər, Pərwərdigərnıng Əz bəndilirigə bolsa yawuz həywanlarning süpitidə kərunidu. Qənimiz bunıqəqə ohxap ketimiz-həl Kərunüxtə kelıxkən, qırayılıq kiyim-kəqəklərgə oruniwaləqan bizdək noqılar, əməliyəttə wəhxi həywanlarəqə ohxaymiz. Biz kəhrlik eyik, toləqinip mangoqan yılan, yəki həyyar tülkimiz.

Bu tət məhlukning dengizdin qikəkənlikı kəründi. Mükəddəs Kitabta, dengiz həman dunyadiki əz'ara jəng boluwatqan, uruxta qələqan hər millətlərgə simwol kılınidu. Quxtıki dengiz «Büyük dengiz», yəni «Ottura dengiz»dur. Kərgən həywanlar, yəni tət hil imperiyəning həmmisi Ottura dengiz ətrapidiki jənglərdin təhtigə qıkti.

Birinzi ayəttə, Daniyal bizgə: «**Quxıdə kərgənlinini mundaq yəkünləp hatiriliwaldim**» — dəydu. Demək, u bizgə kərgən barlıq nərsini demigəndur.

«Daniyal»

(a) Birinchi məhluk — «bürküt kaniti bar xir»

«**Bürküt kaniti bar xir**» əməliyəttə əyni vaxtında Babil imperiyasının özigə simvol kılınan. 20-əsirdə yər astidin tepiloğan qədimiy Babil xəhiring qong dərwazi üstidə birnəqqə ənə xundak «bürküt kaniti bar xir» qekilgən nəxiklik rəsmlər bayqaloğan. Xir bolsa «haywanlarning padixahı», bürküt bolsa «quxlarning padixahı», xunglaxqa Daniyalqa qüxtə wəhiy kılınan bu tət haywan arisida bu məhluk «əng xahənə» hesablinidu. Bu nusha Nebokadnəsar kərgən həykəlning «altun bexi»ning təngdixi bolidu. Demək, bu birinchi məhluk Babil imperiyasını kərsitidu.

Keyin bu haywanning «**kanatlırı sunup, əzi adəmgə ohxap kaldı. U yələp turoquzulup, ikki puti yərgə dəssitip koyuldi, xuning bilən uningə adəmninkidək kəlb berildi**». Bu ix 3-babta hatiriləngən Nebokadnəsarning kəqürmixlinini esimizgə kəltüridu. Xu qaşda uning təkəbburluqi tüpəylidin, bir pərixtə uning padixahlıq həkukqlirini həm insaniy əqlini uningdin məhrum kılıx bilən, u yəttə yıl kala-qoydək sirtta yürüp ot-qəp yegənidi. Nətijidə uning kəlbı kikiqpeilkılınıp u Hudaqa ibadət kılıxni əgəndi. Xübhışizki, Babil imperiyəsi «insanlaxturuloğan» idi. Mükəddəs Kitabtin baxqa, tarihiy hatirinamilər mol materiyallar bilən ispatlayduki, Nebokadnəsarning həkümrənlikining ahırkı basquqlirida burunkidək baxqa dölətlərgə karitiloğan «tajawuzqılıq uruxlar» yök idi; bunun ornida, u küq-baylıqlirini yengi quruluqlarqa mərkəzləxtürgən. Daniyal qüxtiki bu qayıbanə kərünüxni kərgəndə, uning kəri dosti Nebokadnəsar əlgili tokkuz yıl boləqanıdi. Nebokadnəsarning nəwrisi Bəlxazar təhttə olturuwatatti, ləkin uning həkümdarlıqi uzun bolmaytti, səwəbi bəlkim əz bowisi qəbul kıləqan «insaniy kəlb»ni u qəbul kıləqan əməs.

(ə) İkkinqi məhluk — «bir tərıpi ikkinqi bir tərıpidin egizliləngən bir eyik» (5-ayət)

Daniyal bu qüxidiki ikkinqi wə üqinqi məhlukning mənisini sorimidi. Səwəbi bəlkim u bu ikki məhlukning Nebokadnəsar kərgən həykəlning ikkinqi həm üqinqi qismioqa ohxaxlıqini kərgən boluxı mumkin idi. Eyik bolsa baxqa haywanlarnı əzining zor əqırlıqi wə küqi bilən məəjlup kılıdu. Xuningdək Babil imperiyasının yikılıxi bilən Pars imperiyəsi üstünlukkə qikqan. Ularning üstünluki əwjiğə qikqan waktida, «Ksərkis» isimlik padixahning baxqılıqida ular Gretsıyəgə tajawuz kıldı. Uning koxunida 2 milyon 500 ming əskər bar idi. Həkikətən bu bir «eyiktək» imperiyə idi.

Nemixka bu eyikning «**bir tərıpi ikkinqi bir tərıpidin egiz**»? Pars imperiyəsi əməliyəttə ikki beləktin tərki b tapqan, birinqi beliki Medialarning, ikkinqi beliki Parslarning idi. Awwal Medialar beliki küqlük, andin Parslar beliki küqlük boldi. Xunga Daniyal bu eyikning «**bir tərıpi ikkinqi bir tərıpidin egiz**»likini kərđi (Medialar bolsa həzir Türkiya, İran wə İraqta yaxawatqan «Kurd» millitidur).

Əmdi «üq kəwuroqa»ning mənisı nemə? Pars imperiyasının rawaj tepixi uning üq qong padixahlıqini, yəni Lidya, Babil wə Misirni gumran kılıxi bilən baxlandı. Bu üq padixahlıq dəl Daniyal kərgən həliki «**eyik qixiləng üq kəwuroqa**»dur.

Ləkin «**Bir awaz uningəqa: — Ornungdin tur, gəxni yeyixingqə yəwall — dedi**». U bu üq padixahlıqni gumran kıləqandın keyin, Pars imperiyəsi baxqa nuroqun yurtlarqa besip kirip ixəqal kıldı.

(b) Üqinqi məhluk — «Dümbisidə kuxningkidək tət qaniti bar yilpiz» (6-ayət)

Bu məhlukningmu tət bexi bar idi, «**uningoşa hakimlik hokuki berildi**». Xübhşisizki, bu «büyük İskəndər» baxquroşan Gretsioş (Yunan) imperiyasını kərsitidu. İskəndərnin qoxunliri yilpizdək qakmaq tək sür'ət bilən hər jaylarni besiwaldi. Pəqət 10 yil iqidə (miladiyədin ilgiri 334-323-yillarda) ular Gretsioşdin Misiroşiqə, Ottura Asiyadin eüşp Hındistanşiqə, Jonggüning qeqralirioşa sozulşan zeminni ixşal kildi. Dərwəqə 6-ayəttə deyilgən «**uningoşa hakimlik hokuki berildi**» degini əməlgə axuruloşan. Ottura Asiyadiki kixilər bögüngə kədər bu adəmnin 2300 yil iligiriki təsiridin bəzidə oşliqşa «İskəndər» dəp at qoyidu.

Bu məhlukning tət qaniti, tət bexi bar idi. İskəndər əlgəndin keyin uning tət sərdari öz'ara soşuxup imperiyəni tət bələkkə parqiliwətkən

(p) Tətinqi məhluk — «Intayin qorqunqluk, dəhxətlik wə əjayib küqlük bir məhluk» (7-ayət)

Bu məhlukni ayrim bir şayibanə əlaməttə kərgən boluxi mumkin. Bu şaywannı Daniyal tonuydioşan həqkəndəş şaywanoşa ohxatqili bolmaytti. U «**intayin qorqunqluk, dəhxətlik wə əjayib küqlük**» wə «**u yooşan təmir qixliri bilən owni qaynap ezip yutup, qaldukini putliri bilən dəsəp-qəylətti. U aldinqi barlik məhlukqə ohximaytti. Uning on münggüzi bar idi**».

Miladiyədin iligiriki 63-yili Rim imperiyəsi Gretsioş imperiyəsindən üstünlükkə qixixqə baxlıdi, uzun etməy Yawropada wə Ottura Xərkəş zeminliridə həküm sürdi. Rim imperiyəsinin ezidin iligiriki imperiyələrdin qong bir pərki bar idi. Baxqə imperiyələr ixşal qilşan yurt-zeminlarni xu yərlik bəglər wə aqsəqallar arqilik baxquroşanidi. Əmma rimliklər bolsa öz millət-yurtidin bolşanlarni hər yərdiki həkümdarlıqqa orunlaxtirdi. Bu həkümdarlar yərlikning əşwalini, ərş-adətlirini qüxənmigəqkə, nətijidə nəşayiti dəhxətlik, rəşimsiz həkümrənlik yürgüzgənidi. Rimning qanuni həş jəzaliri dəhxət rəşimsiz idi. İnsanşoşa tonux bolşan əng wəşxiy əlüm jəzaliridin birini, yəni «krestkə mihlax»ni ijad qilşanlar dəl rimliklər idi.

24-ayəttə, məhlukning on münggüzi, kəlgüsidiki on padixəşlikqə wəkillik kilidu, dəp qüxəndürülidu. Bularning məniş həkəl putining on barmikining mənişigə ohxaxtur.

Əmma muxu yərdə yəngi bir həwəni kərimiz: — münggüzlərnin arisidin «**Yənə bir kişik münggüz əşüp qikti. Bu kişik münggüz əslidə bar bolşan üq münggüzni yuliwətti. Bu kişik münggüzning adəmninşkidək kəzi wə qong gəp kilidioşan aqzi bar idi**».

8-, 9- həm 11-bəbtin biz bu adəş toşqıruluk kəp nərsiləni əginimiz. U bolsa «Məşihning rəşibi», yəni əhir zamanda Hudaşoşa qarxi qikidioşan dəşjaldur. İnşilda bolsa u toşqıruluk yənə bir həwər bizgə berilgənki, u adəş əzini Huda dəp jakarlap pütün dunyaning uningşoşa ibadət qilixini tələp kilidu. Undəş bir kixi təhi məydanşoşa kəlmidi, deyixning həşiti yok. Yənə kelip biz degən əhir zamandiki «on padixəşlik» təhi pəyda bolmidi. Ləkin ular məydanşoşa kəlginidə, Hudaning Əz bəndiliri təyyar boluxi kərək, qünki bu kixi: —

(1) əwwal «**üq padixəşni aqşdurup taxlaydu**» (24-ayət), andin: —

(2) «**U Həmmidin Aliy Bolşuqı Hudaşoşa qarxi kupurluk səzləni kilidu**» (25-ayət).

«Daniyal»

(3) «**U Hudaning muqaddas bəndilirini həlsizlanduridu**» — bəlkim iqtisadiy besim wə ziyankəxlik bilən.

(4) «**U kalendarni wə heyət-ayəmlərni wə muqaddas qanunlarni əzgərtiwetixni kəstləydu**» — Təwrattin bilimizki, yər xarining kalendar-pəsilliri insaniyətning mənəpəti üqün Huda təripidin bəkitilgən. Bəlkim u kixi pəsillərni həm hazır ixlitidioqan kalendarimizni yaki bəlgiligən wəqit-saətni əzgərtməkqi boluxi mumkin. Uningdin sirt, u «**heyət-ayəmlərni wə muqaddas qanunlarni**»mu əzgərtməkqi bolidu. «Heyət-ayəmlər» muxu yərdə bəlkim Yəhudiylaroqə Təwrat bəkitkən muqaddas heytlarni kərsitixi mumkin.

(5) «**Hudaning muqaddas bəndiliri «üq yerim wəqit» (bir wəqit, ikki wəqit, qoxumqə yerim wəqit) uning həkümranlikioqə tapxurulidu**» (25:7). 1260 kün dawamida Hudaning bəndiliri uning təripidin zor ziyankəxlikkə uqraydu.

Dikqət kəliximiz kərəkki, bu ahırqi padixahlik «**pütkül dunyani yutup, uni ayaq asti kəlip, kukum-talkan kəlidu**», «**U baxqə hərəkəndəq padixahliklaroqə ohximaydu**». U pütün dunyani baxquridioqan bir həkimiyət bolidu.

Bu ahırqi padixahlik toqruluk aloqan həwirimizni yəkünlisək: —

(1) U Gretsiyə imperiyəsining ornini basidu;

(2) U həykəlning «ikki yuta-paqıqı»dək, ikki kəsimoqə bəlünidu;

(3) U keyinki dəwrlərdə pərqə-pərqə bolup ketidu, yəni padixahlar həm həklər arisidiki demokratiyədək bir hil «həqəq uləxtürülük» bilən baxqurulidu;

(4) Bir «on padixahlik» baskuqi kelidu. Bu asasən pütün dunyani baxquridu;

(5) Bu on padixahliktin üqini «kiqik münggüz» («Məsihning rəkibi», dəjjal) aqduridu;

(6) Dəjjal pütün dunyaning həkimiyitini öz qəlioqə kərgüzüp, bərlək adəmning uningəqə səjdə kəlixini kəttik tələp kəlidu. Xuning bilən uningəqə səjdə kəlməydidioqan Hudaning Əz bəndilirigə kəttik ziyankəxlik kəlidu. Ləkin: —

(7) Daniyal ahirida «**goya İnsan Oqlioqə ohxax bir zatning asmandiki bulutlar bilən kəlgini**» kərdi. Bu zat Hudaqə yəkənləxip uningdin aləmnə baxquridioqan padixahlikni qəbul kəlidu. Xuning bilən «**Hər hil tilda səzlixidioqan qəwmlar uning hizmitidə bolsun dəp, səltənət, xəhrət wə padixahlik həqəqi uningəqə bəridi**» (13-14-ayət). «**Uning səltiniti mənggü solaxmas səltənəttur, uning padixahlikı mənggü həlak kəlinmas**».

Bizdə kəlqə guman yəqki, bu zat İnjl bizgə tonuxturoqan Əysə Məsihdin baxqə kixi əməstur. Məsih Əysə Əz Əzini pat-pat «İnsan'oqlı» dəp atioqan. Məsələn, İnjl «Luqə» 5:24, 6:5, 7:12, 9:22, 9:26, 9:38, 9:44, 9:56, 11:30, 12:8, 17:22-17:30, 18:8, 19:10, 21:27, 21:36, 22:22, 24:27, «Yh.» 1:51 kətarliklarni kərüng.

Yəni bir sir bə. 22-ayəttə, «İnsan oqlı» dəgən zat «**wəqti kəlip, Hudaning muqaddas bəndiliri**» bilən bərliki enik kərünidu. Bu həqəqətni İnjildin obdan qüxinələymiz. Məsih Əysaning «Əzigə has bəndiliri» bilən «bir rəh» ikənliki, xundəklə «Əzigə has boləqan bəndilirining jamaiti», «Məsihning teni» ikənliki muxu yərdə bəxərat kəlinidu, keyin İnjilda enik axkarilnidu.

«Daniyal»

(6) 8-bab

Қоққар билән текә көрүнүxi

Bu ояyibanә alamәt bolsa 7-babtikidin ikki yil keyin көrsitilgән. Alamәtni көrgән yәр «Xuxan кәл'әsi» өз wäqtida Daniyalоја nisbәtән natonux bolup, Babilda anqә muһim jay әmәs idi. Lekin alamәttә wәһiy қilinoqan bu ikki imperiyә tähtkә qikkān wäqitlirida, Xuxan кәл'әsi intayin muһim bir mәрkәz bolоqan.

Daniyal awwal «**ikki münggüzi bar bir qоққар**»ni kәрdi. Uning өzi buning nemini bildürgәнlikidin jәzmән guman қilmaytti. Parslar өzlrining «қооқdiоquqi әrwah»ining bir qоққarning хәklidә ikәнlikigә ixәndi. Pars padixahı bolsa bexida qоққar münggüzlük tajni kiyәtti.

Pars imperiyәsi bolsa ikki millәtning һәмkarlıxıxi idi. Qоққarning ikki münggüzi xularni bildüridu. «**ikki münggüzi bar bir qоққarning qong өstәng aldida turoqanlıқini kөrdüm. Uning Münggüzi egiz bolup, bir münggüz yәнә biridin egiz idi; egizrәk bolоqan münggüz yәнә birsidin keyinrәk өsүp qikkānidi**». Bu nemini bildüridu? Yüqirida deginimizdәk, Medialıqlar awwal küqlükrәk millәt idi. Keyin Parslar ulardin üstün turoqan. Keyinki imperiyәning padixahlirining һәmmisi Pars millitidin idi.

Qоққar bolsa «**münggüzliri bilән qәrb, ximal wә jәнub tәрәplәrgә өsüwatқan idi**». Pars imperiyәsi bu üq tәрәpkә kengәygән. Ularning barlıq uruxlırı qәlibilik idi. «**Heққandәk һaywan uningоја tәng kelәlmәytti wә heқkim heқkimni uning qanggilidin kutқuzalmaytti**». Lekin xәрқiy tәрәptә heққandәk uruxlarni қilmidi. U «**barоqanseri һәywәtlik bolup ketiwatatti**».

Muwәppәқiyәtlәр arisida qоққar tuyuqsız bir qong awariqilikkә uqraydu. Tuyuqsız qәrb tәрәptin bir «**kөzgә көrүнәrlіk qong bir münggüzlük**» bir tekә uningоја һujum қilidu. Uning qong münggüzi Daniyalning diққitini tartti. Keyin Daniyalоја (21-ayәttә) bu tekining Gretsiyәni bildürgәнliki uқturuldi. Daniyalning дәwridә Gretsiyә Ottura Dengiz boyidiki көp «bәglik» bolоqan әһmiyәtsiz naһayiti kiqıq bir dәlәt idi. Daniyal uning Pars imperiyәsigә һujum қiloqanlıқioја қarap qоқum bәk һәyran қaloqan boluxi mumkin.

Daniyal көrgән bu ixlar ояyibanә alamәttin 180 yil keyin yüz bәrgән. Granikus degән dәrya boyida (bu көrүнүx bir dәrya boyida berilgән), 21 yaxlıq yigit «Büyük Iskәndәр» intayin tez yürүx қilidiоqan 35 ming kixilik қoxunni yetәklәp, zor (birnәqqә yüz ming kixilik) bir Pars қoxunini mәoqlup қildi. Bu qәlibidin keyin u Pars imperiyәsining һәywisini pütүнlәy bitqit қildi. Üqinqı basқuq, әyni wәqittiki Pars imperiyәsini baza қiloqan yengi imperiyә Misir, Efiopiya, Hındistan һәм һazırkı Özbәkistanоқıqә sozulatti. Lekin u көp һarәk iқqnәliktin 33 yexidila өlүp kәtti. Uning imperiyәsigә igә bolux üqün sәrdarlıridin tәt kixi öz'ara jәng қildi. Nәtijidә, tәt sәrdarning һәrbiri өз aldioја imperiyәning bir bәlikini idarә қildi.

Ulardin biri «Silyukus» Suriya һәм һazırkı Türkiyәni idarә қildi. Uning әwladlıridin Hudaоја қarita rәzil kupurluқ sөzlәydiоqan, Hudaning mөmin bәndilirigә әq bolоqan bir padixah qıqti. Uning ismi «Antioқus Epifanis» idi. Uning tähttә olturoqan wәqti miladiyәdin ilğiriki 175-164-yıllar idi. U өзini Huda dәp jakarlıdi wә һәqlәrning uningоја qоқunuxini tәlәp қildi. U Hudaning Yerusalemdiki muқәddәs ibadәthanisida қiliniр turoqan қurbanlıqlarni әmәldin қaldurup, ularning ornida қurbangah üstidә bir qoxқini қurbanlıқ қildi. Musa арқiliқ berilgән muқәddәs қanunning көqürүlmisini saқlıоqan kixilәrni өltürүwәtti. Uning wәһimisi astida bәzi

«Daniyal»

Yəhudiylar etikaqidin tenip yoldin ezip yikildi. Xunga bu bexarət uning tooqruluk; **«Bu töt münggüzning iqidiki biridin yənə bir münggüz əsüp qıktı. U kikiq münggüz əsüp intayin həywətlik boldi, jənub, xərk tərəplərgə wə «güzəl zemin»oqa (yəni Pələstinga) qarap təsir küqini kengəytti. U intayin həywətlik bolup, hətta samawiy qoxundikilərgə hujum kılqudək dərrijə yətti, samawiy qoxundikilərdin wə yultuzlardin bir munqisini yərgə taxlap, ularning üstigə dəsidi»** (9-10-ayət).

11-ayət bolsa: — **«U tolimu məqrurlinip, hətta samawiy qoxunning Sərdari bilən təng bolmaqı bolup, ibadəthanida Sərdaroqa atap kündilik qurbanlıq sunuxni əməldin qaldurdi, həmdə Sərdarning ibadəthanisidiki «mukəddəs jay»ni wəyran kiliwətti».**

«Samawiy qoxunning Sərdari» degən zatning kim ikənliki biwasitə deyilmigən. Birək Hudaqa atap «kündilik qurbanlıq»ning Uningojimu atap sunilidoqanlıkı eytilidu. Bizdə yənə kılqə guman yokki, «samawiy qoxunning Sərdari» degən zat dəl «Hudaning Səz-Kalami» boləqan Məsih Əzidur.

Mukəddəs ibadəthanining buzuluxining wə bu ziyankəxlikning **«gunah tüpəyolidin»** ikənliki bizgə deyilidu (12-ayət). Demək, bəlkim Əz həlqining gunah kıləqanlıqliridin Huda bu yaman ixləroqa yol qoyidu.

Daniyal əz həlqi wə mukəddəs ibadəthanining bu ziyankəxliklər wə buzuluxlar astida qanqə uzun turidoqanlıqini sorioqinida, uningəqa jawabən: **«ikki ming üq yüz keqə-kündüz dawamlixidu»** (təhminən 6 yıl 4 ay) dəp jawab berilgən.

«Antioqus Epifanis»ning Yəhudiylarni harlioqanlıqining miladiyədin ilgiriki 171-yili baxlanəqanlıqini bilimiz, əmma axu yildiki qaysi kündə ikənlikini toptooqra bilməymiz. Əmma biz qurbangah üstigə qoyuloqan, Hudani haqarət kıləqan xu qoxkining məminlər tərpidin elip taxlanəqan küningin Hudaning mukəddəs ibadəthanisining qaytidin paklanəqan küni ikənlikini, yəni dəl miladiyədin ilgiriki 165-yili 25-Dekabr ikənlikini bilimiz. Bu künnin aldidiki künlərnı 2300 kün hesablasıq, miladiyədin ilgiriki 171-yıl 9-Sentəbrgə tooqra kelidu. Undaqta bu kün ziyankəxliklərnin dəl baxlinix küni boləqan bolidu. Xunga bu qorqunqlıq wə yirginqlıq ixlarning haman tügəydoqanlıqı həmdə tügəydoqan waqti aldin eytiləqan bu əjayib bexarət xu azablıq künlərdə Hudaning Əz bəndilirigə nəkədər rıqbət wə nəkədər təsəlli boləqan boluxi kerək!

21-25-ayətlərdə, bu bexarətlər Daniyaləqa qüxəndürüp berildi. Bulardin bəzi təpsilatlarıni biz yukirida muzakirə kılduq. Lekin 19-ayəttə ixlitilgən ibarə tolimu aləhididur: —

«Mən hazır sanga Hudaning qəzıpi kəlgən məzgildə keyinki ixlarning qandək bolidoqanlıqini kərsitip berəy».

«Hudaning qəzıpi kəlgən məzgil» bolsa Daniyal obdan bilgəndək, Hudaning qəzıpi yər yüzidikilərgə təküldioqan, ahir zamandiki künlərnı kərsitidu. Xunga pərixət Daniyaləqa yənə: **«... Bu qayıbanə əlamət kəp künlər keyinki kəlgüsü tooqrisididur»** dəp beridu.

23-ayət: **«Bu padıxahlıqlarning ahırkı məzgili»** bəlkim Pars həm GretsİYəninglə əməs, bəlkı ilgiri tiləqa elinəqan, Daniyal kərgən («yat əllər»din boləqan, Yəhudiylarning bolmioqan) «tət padıxahlıq»ning ahırkı məzgilini kərsitidu. Qünki (2- həm 7-babtın kərginimizdək) bu tət padıxahlıqning zawal tepixi bilən ahırkı zamanəqa kelimiz. Xu qaoqdila, **«asiylik kıləquqılarning gunahı toxidu»** (23-ayət) degili bolidu.

«Daniyal»

Yukirida tiloqa elinoqan «Antioqus Epifanis» däl ezi kelidoqan dajjalning bir hil sayisi yaki «obraz-erniki» idi. 23-25-ayatta: — (toluk berimiz)

«... Tolimu nomussiz, qigix masililerni bir täräp kılalaydoqan bir padixah mäydanöqa qikidu. Uning küqi heli zor bolidu, lekin əməliyəttə bu küq əzlükidin qikmaydu; u misli körülmigən wəyranqılıqni kəltürüp qikiridu. Uning ixliri jəzmən onguxluk bolup, nemini halisa xuni kılalaydu. U küqlüklərni wə Hudaning mukəddəs məmin həkini yokitidu. Öz ustatlıqı bilən uning nazariti astida hərəkəndə hıylə-mikirlik heli ronak tapidu. U kənglidə təkəbburlixip özini qong tutidu; baxqılarning əzlrini bihətər həs kıləqan waktidin paydilinip tuyuksız zərb kılıp nuroqun kixilərni halak kılidu; u həttə oquqtin oquq «Əmirləarning Əmiri»gə qarxi qikidu. Lekin u ahirda insanlarning kəlisiz halak kılınidu».

Bu ixlər pəkət «asiylik kıləquqılarning gunahi toxkan» (23-ayət) waktida yüz beridu. Bu ibarə nemini kərstidu? Mukəddəs Kitabning toluk təlimlirigə əsasən bilimizki, Huda insanoqa intayin səwr-təkətlıktur. U hər bir insanni towa kılıx, xundakla uning kəqürümigə igə boluxतिकı barlık pürsətkə erixsun dəp təkətlık bilən saklaydu. Bırak dunya tarıhida adəmlər xu dərıjigə yetiduki, ular gunahlırı tüpəylidin kəngli kəttik bolup ularda towa kılıxkımu imkanıyət bolmaydu. Ularning kəngli kəttiklıxip: Hudaöqa «mehir-xəpkitingni halımaymən» dəydu. Bu bolsa «asiylik kıləquqılarning gunahi toxkan» waktidur, yəni «Hudaning qəzıpi kəlgən məzgildə keyinki ixlər»ning wakti bolidu. Xu qaq «Əmirning Əmiri» (25-ayət), yəni Məsih Əysa bu dunyaöqa kəytıp kəlgən wakt bolidu. Dəjjal uningöqa qarxi tursimu, u «insanlarning kəlisiz (dəmək, biwasitə Huda tərıpidin) halak kılınidu».

(7) 9-bab

«Yətmix həssə yəttə»

Muxu yərdə biz «Daniyal» kışmining əng jəwhirigə həm bəlkim pütin Mukəddəs Kitabning əng uluq bəxarətliridin birigə kelimiz. Qünki pəkət tət ayət iqidila Yəhudiylar həkıqə nisbətən ahir zamanlaröqigə dunyaning pütin tarıhi eytip berilidu. Əng muhimi, Huda bu dunyaöqa əwətməkqi boləqan Kutkuzöquqisi həm kəlgüsüdə aləmnıng Padixahi bolidoqan Məsihning «məydanöqa qikix» waktini aldin eytidu, xuning bilən bizni jəzmən uning kim ikənlikini bilix pürsiti bilən təminləydu.

Daniyal Təwrattiki «Yərəmiya pəyoqəmbər» kışmidin təwəndiki yərlərni okuwatkanıdi: — «Bu pütin yər-zemin (Pələstin) harablıxidu həm həkılrni kəttik qeqütidu wə həyranqılıqta kəlduridu; bu (Pələstin ətrapidiki) əllər Babil padixahıöqa yətmix yil kıl bolidu» («Yər.» 25:11)

«Pərwərdigar mundaq dəydu: Yətmix yildin keyin Mən silərni yoklap, əslidə silərgə bərgən bərikət wədəmgə əməl kılıp, silərni bu yurtunglaröqa kəyturimən». («Yər.» 29:10)

Daniyal miladiyədin ilğiriki 605-yili Babil tərıpidin əsirgə elinoqan. Aridin 67 yil ötüp, Parslık imperator Kərəx Babil imperiyəsini aqdurup, Darius isimlik birsini Babilning təhtigə olturequzup padixah kildi. Əmdi «yətmix yil»ning toxuxioqimu az kəldi. Yərəmiya həm Yəxaya pəyoqəmbərlər bəxarət kıləqandək, Isra'illər öz dəlitiğə kəytixi bilən, Huda Öz padixahlıqini ularning arisida bərpa kıləmdu-yok? Həzriti İbrahimning əwladlırı boləqan Yəhudiylaröqa Huda bərgən nuroqunlıqan güzəl wədilər əməlgə axurularmu? Rast, aləmtə kərüngən (Hudaning padixahlıkidin ilğiri bolidoqan) Gretsıyənıng padixahlıqı həm tətinqi sirlik padixahlık tehi pəyda bolmıdi. Lekin Daniyal pütin kəlbi bilən Hudaning padixahlıqıöqa təxna idi. U Hudaöqa dua bilən izdinixkə baxlıdi.

«Daniyal»

Daniyal bolsa bir «realist». Demək, u öz özini aldaydığan kixilərdin əməstur. Öz həlki 70 yil Babilə sürgün qılınan bolsimu, ular tehiqə əzlirining Babil imperiyəsigə əsir qilinixidiki səwəbni tonup yətmigənidi. Əsli gunahlıridin tehiqə ayrılmiqanlığını Daniyal ikrar qılmay qalmaydu. Əmma Huda degən Huda, Uning bilən hərəkəndə xning mumkinqılığı bar, xunga u dua qilixqə, özining qerindaxlırining, xundakla ata-bowilirining gunahlırini ikrar qilixqə baxlıdi. U Hudadin, ularning kəp gunahlırioğa qarimay Özining rəhım-xəpkitidin ularni kəqürüm qilixini yelindi. U bəlkim kün boyi dua qılınan bolsa kerək, qünki u bizgə (21-ayət) uning qarqap kətkənlikini ukturidu.

Jəbra'il — Hudaning uluq həwərqisi uningə əwətildi. U Daniyal dua qilixni baxlıxi bilənla özining Hudaning buyruqini angliqanlığını dəp bərdi. Əmma buyruq berilix wakti bilən Daniyalə yetix wakti ariliqida bir məzgil bar idi. Jəbra'ilning yolini jin-xəytanning tosuwelixi bilən u kəqiktimu-qandə? Biz bilməymiz. İxkilip dua qilix muhım, Hudaning duayimizni angliqanlığını bilip yətküqə dua qiliwerix nəhayiti muhım.

Jəbra'il əpkəlgən həwər bəlkim Daniyal əslidə ümid bilən kütkən jawabning tətürisidur. U Hudaning padixahlıqining baldur kərünuxini, az degəndimu bu «70 yil»ning ahirida pəyda boluxini halaytti. Buning ornida uningə: «**Huda tərpidin «yətmix həssə «yəttə wakit» sening həlqing bilən muqəddəs xəhiring üstigə bekitilgən»** dəp həwərləndürildi.

Əmma «**yətmix həssə yəttə**» degən nemə («wakit» degən söz əslidiki ibraniy tekstə yok idi)? Əlwəttə wakit bolux kerək, lekin qanqə wakit? Əslidə bu babta Daniyal Yərimiya pəyoqəmbər degən «yətmix yil» toqruluk oylanqanidi. Xunga təbiy halda bu «wakit» yilni kəsiti xi kerək. Undakta Daniyalning Hudaning padixahlıqioğa təxna bolqan duasioğa erixkən jawab, «yətmix yil» əməs, bəlkim «yətmix həssə yəttə» yil idi. Hudaning qerip qalqan bu məmin bəndisi (bəlkim 83-85 yaxta) üqün nemidigən dəhəxtlik bir jawab-qə! Uning üstigə, bu «70 həssə yəttə» tehi baxlanmiqan idi!

Babillıqlar həm Parslıqlar ixtitidıqan «wakit» yaki yil 365/366 künlük əməs idi, bəlkı 360 künlük idi, yəni bir yil 12 ay, bir ay 30 kün idi. Ular hər bir nəqqə yildin keyin bir 13-ay (kəbisə ay)ni qoxup, «qıyax yil»ioğa toqrılaytti. Uların «wakti» yaki «yili»ning əzi 360 kün idi (ohxax wakit sistemasini «Yar.» 7:11, 8:3-4, «Dan.» 7:25, 12:7, «Wəh.» 11:2-3, 12:6, 14, 13:5tin kərgili bolidu).

«**Huda tərpidin «yətmix həssə «yəttə wakit» sening həlqing bilən muqəddəs xəhiring üstigə bekitilgən»**.

Bu jümlidə, «bekitilgən» degən söz, əslidə «kesim qılınan» dəp elinqan. Buni qüxinix üqün 2-bab həm 7-babta deyilgən «Yəhudiylərdin bolmiqan tət imperiyə» toqruluk oyliximiz kerək. Xu bablardiki bexarətlərdə dunyaning pütün tarihi ahir zamanəioqə «Yəhüdiy əməslər»ning nuqtisidin dəp berilgənidi. Bu pütün məzgil İnjlida «yat əllərnin wakti» dəp atilidu («Luqa» 21:24 wə «Luqa»diki «qoxumqə söz»nimu kərüng). Əmdi bu wakitlərdin «Yəhüdiylərnin tarihi» üqün məlum bir məzgil, yəni «yətmix həssə yəttə wakit»ni Huda «kesim qılınan». Bu məzgil iqidə altə ix əməlgə kəltürüldü: — (24-ayət)

- (1) «**itaətsizlikləni tizginləx**»
- (2) «**gunahlarıni tügıtix**» (iskənjiqə elix, əsir qilix)
- (3) «**kəbihlik üqün kafarət kəltürüx** (kəqürüm qurbanlıq qilix)»

«Daniyal»

- (4) «**mənggülik həkkaniylikni üstün orunoja koyux**» — Həkkaniylikka tolojan yengi bir dəwr məydanəja kelix.
- (5) «**bu qayibana alamət bilən barlıq pəyojəmbərlərnin sölirini əməlgə axurux**»
- (6) «**mukəddəs ibadəthanidiki «əng mukəddəs jay» yengibaxtin məsihlinix** (mukəddəs kilinix)».

Tekistning izahatida deyilgəndək, «mukəddəs kilinix», Musa pəyojəmbərgə berilgən mukəddəs qanunoja asasen, «puraklıq mukəddəs may» sürülux bilən kilinidu. İbraniy tilida bu söz əslidə ««məsih» kilinix» dəp atilatti.

Bu «mukəddəs ibadəthana» Daniyalning waqtida məwjut bolmiojan bir ibadəthanini kərsitidu. U Yerusalemda selinidiojan, Əzakiyal pəyojəmbər bexarət kılojan həm xundakla Daniyalning həwiri bar boləjan, bügüngə qədər tehi qurulmiojan bir ibadəthanini kərsitidu.

«**Xuni bilixing wə qüxinixing kerəkki, Yerusalemnı yengibaxtin əsligə kəltürüp bina kilix buyruki jakarlanəjandin tartip, Məsih degən əmir məydanəja qıkkuqə yəttə həssə «yəttə waqıt» koxulojan atmix ikki həssə «yəttə waqıt» ətidu. Yerusalemlə xəhri yengibaxtin bina kilinip, məydan-koqılar wə sepil-istihkam barlıqka kəltürülidu, əmma bu bisərəmjan künlərdə bolidu**» (25-ayət).

Pars imperatorliri Yerusalemlə toqrisida jəmiy bolup tət yarlıq qıqardi. Ular: —

(1) Qorəxning yarlıqi. Miladiyədin ilgiriki 539-yili, «mukəddəs ibadəthana» qaytidin qorulux üqün (Təwrat, «Əzra» 1-bab, 1-4-ayət, «2Tar.» 26:22-23ni kərüng).

(2) Qorəxning yarlıqining təkrarlinixi, «ibadəthanini qaytidin qurux» üqün — (Təwrat, «Əzra» 6-bab, 1-12-ayətni kərüng).

(3) Həzriti Əzraəja qıqiriləjan yarlıq — bu mukəddəs ibadəthanioja berilidiojan təminatlar, jümlidin qurbanlıq kala-koy, qurbanlıq kıloquqi «kahin»larəja berilidiojan daramət, tehimu kəp kixilərnin Pələstingə qaytixioja yol koyuxni bekittən yarlıq idi (Təwrat, «Əzra» 7-bab, 11-26-ayətni kərüng).

(4) «Nəh.» 2:7- wə 8-ayəttə hatiriləngən Pars padixahı «Atarksərkis»ning həzriti Nəhəmiyəja bərgən yarlıqi. «Yerusalemlə xəhri qaytidin qurux»ni iqigə aləjan yarlıq pəkət muxu birlə yarlıqtur. Okurmənlərnin əzi bu yarlıq Jəbra'il bexarət kılojan yarlıq ikənlikini təwəndiki təpsilatlıridin kərələydu: —

«**Mən** (Nəhəmiya) **padixahka**: —

«**Əgər padixahımnin kəngligə muwapıq kərünsə, kulliri əzlirinin aldidə iltipatkə erixkən bolsa, mənı Yəhudiyəgə əwətkən bolsila, ata-bowilirimnin kəbriliri jaylaxkən xəhərgə berip, unı yengiwaxtin kırıp qıqsam**» — dedim.

Padixah (xu qaojda hanix padixahning yenida olturatti) məndin: «Səpiringgə qanqilik waqıt ketidu? Qəjan qaytip kelisən?» — dəp soridi. Xuning bilən padixah mənı əwətxni muwapıq kərđi; mənmu uningəja qaytip kelidiojan bir waqıtnı bekittim. Mən yənə padixahın: «Aliylirioja muwapıq kərünsə, mənə dəryanin u kətidiki waliyləroja mənı taki Yəhudiyəgə barəjuqə ətkili koyux toqırluk yarlıq hətlirini pütüp bərgən bolsila; wə yənə padixahlıq ormanlıkioja qaraydiojan Asafka mukəddəs əygə təwə boləjan kəl'əning dərwaziliri, xuningdək xəhərnin sepli wə əzüm turidiojan əygə kətidiojan limlarnı yasaxkə kerəklik yəoaqlarnı mənə berix toqırlukmu bir yarlıqnı pütüp bərgən bolsila» — dedim. Hundayimnin xəpəkətlık kəli üstümdə boləjaqka, padixah iltipat kılip bulərnin həmmisinı mənə bərđi. («Nəh.» 2:5-8)

Bu yarlik bolsa «Artaksærksisning 20-yili, «Nisan» ayda» qüxürüldi. «Nisan» ay, adəttə 3-ay atrapida bolidu. Padixah Artaksærksis miladiyədin ilgiriki 464-yili 2-ayda təhtkə qıkkən. Xunga uning «20-yili, «Nisan» ay» (uning birinqi «toluk yıl»ini 1-yili dəp hesabliqanda) miladiyədin ilgiriki 444-yili 3-ayning 4-küni baxlanqan. Bu kün bolsa bexarətni «hesablanxning baxlinix nuktisi»dur.

Huda bekitkən waqit nemixka «yəttə həssə «yəttə waqit» qoxuloqan atmix ikki həssə «yəttə waqit»» (əng ahirki «yəttə» keyin tiloqa elinoqan) dəp bəlungən? Birinqi məzgil, yənə «yəttə həssə yəttə» nemini bildüridu? Bu məzgil, yəni $360 \times 7 \times 7 = 17640$ kün, («kuyax yili boyiqə təhminən 48 yıl) Yerusalem yengibaxtin qurulididoqan, qong awariqilik bolididoqan məzgil bolidu. Bexarəttə deyilginidək: «Yerusalem xəhiri yengibaxtin bina qilinip, maydan-koqilar wə sepil-istiħkam barlikka kəltürüldü, əmma bu bisəramjan künlərdə bolidu» (Nəhəmiyaqə bərgən yarlikta, «xəhərning sepili» alahidə kərsitilgən). Baxka bir jəhəttin eytkənda, bu «7 yəttə» məzgil, Təwrattiki əng ahirki «Malaki pəyoqəmbər» degən qismi bilən tügəydu. Əmma bekitkən «(62+7) yəttə waqit» məzgili üzlüksiz dawamlixidu.

Əgər deginimizdək «bir waqit» 360 kün bolsa, «(62+7) yəttə waqit» $360 \times 69 \times 7 = 173880$ kün bolidu.

Miladiyədin ilgiriki 444-yili 3-ayning 4-kününin baxlisak, bu məzgil bizni miladiyədin keyinki 33-yil 3-ayning 29-künigə kəltüridu. Bu kündə nemə ix yüz bərdi? Təwəndə jawab berimiz.

Biz awwal Injil «Luqa» 3-bab, 1-3-ayətni kərsək: «[Rim imperatori Tiberiyus Kəysərning səltənətinə on bəxinqi yili... Hudaning söz-kalami qəldə yaxawatqan Zəkəriyaning oqlı Yəhya pəyoqəmbərgə kaldı](#)».

«[Rim padixahı Tiberiyusning... 15-yili](#)» xübhəsiszki, miladiyədin keyinki 28-yili 8-ayning 19-kününin 29-yili 8-ayning 19-künigəqə bolidu. Hərbir tarihxunas bu nuqtioqa qoxulidu. Xunga «Yəhya pəyoqəmbər», yəni «Yəhya qəməldürgüqi» bu məzgil iqidə əzining Məsih Əysani tonuxturididoqan alahidə hizmitini baxlidi. Injilning birnəqqə yeridin bilimizki, Məsih Əysaning oquq-axkara hizmiti üq yerim yıl idi həm bu məzgil uning Yəhya tərripidin qəməldürülüxi bilən baxlandi.

Məsihning «hizmət məzgili»ni kəndək üq yerim yıl dəp bilimiz? — Uning hizmət məzgilidə tət kətim «pasha həyti»i (ətüp ketix həyti) ətkəzüldi (Injil «Yuħanna, 2:12, 4:45, 6:4 həm 12:1). Bu həyt hər yili 3- yaki 4-ayda ətküzüldü. Bu tət həytning əng ahirki kətimqisida, Məsih Əysa krestkə mihlinip əltürüldi. Məsih Əysa Yəhya pəyoqəmbər bilən uqrixixtin ilgiri, Yəhya pəyoqəmbər qəldə məlum waqitni təlim berix bilən ətküzüxi kerək idi. Muxu həm baxka birnəqqə səwəbtin, Məsih Əysaning Yəhya tərripidin qəməldürülüxi, xundakla qilididoqan hizmiti üqün Mükəddəs Rohning küq-qudritini qəbul qilixi, miladiyədin keyinki 29-yili küz pəslidə boləqanidi, dəp qaraymiz.

Buningəqə üq yerim yıl qoxulsa miladiyədin keyinki 33-yilidiki «pasha həyti»əqə toqra kelidu. Əmdi miladiyədin keyinki 33-yili 3-ayning 29-küni zadi nemə ix yüz bərdi?

Xu küni təwəndiki wəqə yüz bərdi: —

«Daniyal»

(«Yh.» 12:12-15)

«Ətisi, «**ötüp ketix heyti**» (pasha heyti)ni **etküzüxkə** kəlgən zor bir top halayik əysaning Yerusalemoja keliwatkanlikini anglap, kollirioja horma xahlirini tutuxkan halda uni qarxi alojili qiqixti wə: «Xükür-hosanna! Pərwərdigarning namida Kəlgüqi, Isra'ilning Padixahioja mubarak bolojay!» dəp warqiraxti.

Əysa bir təhəyni tepip, uningoja mindi; huddi mukəddəs yazmilarda mundaq pütülgəndək: —«**Korkma, i Zion kızı! Mana, Padixahing exək təhiyigə minip keliwatidul!**»

Yənə Injil, «Luqa», 19-bab, 28-44-ayətni kəring. Təwəndə biz bu ahirkı ayətlərdin nəkil kəltürimiz: —

«**Əmdi Əysa Zəytun teqjidin qüxux yolioja yekinxaxkinida, pütkül muhlislar jamaiti xadlinip, öz kəzi bilən kərgən kudrətlik məjizilər üçün awazini kətürüp: «Pərwərdigarning namida kəlgən padixah mubərəkture! Asmanlarda tinq-inaklik tikləngəy, ərxialada xan-xərəp ayan bolojay!» dəp towlixip Hudaoja mədhıyə okuxka baxlıdi.**

Lekin topning iqidə bəzi pərisiylər uningoja: Əy ustaz, muhlislinginjoja muxu gəpliri üçün tənbih bər! — deyixti...

— Birək u ulaoja jawabən: Silərgə xuni eytayki, bolar jim turojan bolsa, hətta bu taxlarmu qukan selixkan bolatti, — dedi.

Əmdi u xəhərgə yekinxip uni kərüp, uning üçün yioqlap mundaq dedi:

— I Yerusaleml! Sən bugin xu kününgdə, tinq-amanlikingni elip kəlgən ixlarni bilsəng idil Kaxki, bu ixlər hazır kəzlingindin yoxurundur. Qünki xundak künlər bexingəja keliduki, düxmənliring ətrapingni kaxa-istihkam bilən kərxap, seni kəmap tət tərəptin kistaydu. Ular seni wə seplingning iqingdiki baliliringni yər bilən yəksən kəlip, hətta taxni taxning üstidimu kəldurmaydu; qünki Hudaning seni yokliqan pəytini bilip yətmiding».

Xunga dəl bu küni, yəni Nəhəmiyaning dua kəlixı bilən Artaksərkis pərmanni qüxürgən dəl 173 ming 880 kündin keyinki kündə, Əysa Isra'iloja ularning wə xundakla dunyaning «Kutkuzoquqi-Məsih»i həm Isra'ilning padixahi dəp jakarlandi. Bu bolsa Jəbra'il Daniyal pəyoqəmbərgə bərgən bexarəttiki həwər idi:

«**Xuni bilixing wə qüxinixing kərəkki, Yerusalemnı yengibaxtin əsligə kəltürüp bina kəlix buyruqi jakarlanojandin tartip, Məsih degən əmir məydanəja qikkuqə yəttə həssə «yəttə wəqit» koxuləjan atmix iki həssə «yəttə wəqit» ətidu**».

Xu küni Məsih Əysa «təhəyge minip» Yerusalemoja kirip yənə bir bexarətni, yəni dəl Zəkəriya pəyoqəmbər bərgən bexarətni əməlgə axurdi. Xunga Məsih Əysaning kim ikənliki toqruluk həqkimning kallisida guman bolmisa kərək. U bolsa Huda bu dunyaoja əwətkən Kutkuzoquqi-Məsih. Uningsiz gunəhlarning həqkəndək kəqürüm kəlinixi yok, Yəhudiylar xu küni uni toluk qəbul kəlojan bolsa, nemidegən yahxi bolar idi-həl! Lekin ular qəbul kəlmidi. Məsih Əysaning ularəja degənlirigə yənə dikqət kəling: —«**Sən bugin xu kününgdə, tinq-amanlikingni elip kəlgən ixlarni bilsəng idil Kaxki, bu ixlər hazır kəzlingindin yoxurundur!**». Qəyət zor bir top adəmlər Uni qarxi alojini bilən, «pərisiylər» degən diniy məzhəpdikilər həm əmirlər ahirida Uni qətkə kəqti. Kixilər buginmu Uni qətkə kəqmaqta — nemidegən pəjəlik, qünki ular Uning əzlrigə kəndək aman-hatirjəmlik bərləydiqanlikini zadi bilməydu. U Yerusaleml üçün yioqliqəndək, bu kixilər üçünmu yioqliqan bolatti. Qədirlik oqurmən dostum, U siz üçün yioqlimisun!

«Daniyal»

Keyin yana nemə ixlar kelidu? Bexarət dawamlixidu: — (26-ayət)

«**Bu atmix ikki «yəttə wəqit» məzgili ətəkəndin keyin Məsih üzüp taxlinidu** (əltürüldü), **Uningda heqnərsə qalmaydu**».

Kutkuzoquqi-Məsih əltürüldü! Bu tolimu pajiəlik ixtək kərünməmdü?! Huda kutkuzux məksitidə əwətkən kixi əltürüldü! Biraq yioqlima, qədirlək kitabhan, bu wəkəning əzi Həmmigə Qadir Huda tərripidin pılanlanoqanidi. Məsih Əysaning krestkə mihlinixi, tasadipiyliktin əməs, bəlki Hudaning uluq pılanidindur! Dəl bu dəhxətlik ix arkilik Məsih Əysa pütün insaniyətning Kutkuzoquqisi bolup qikti. Qünki U gunahsız bolup, pütün insaniyətning gunahlırini öz üstigə aloqan. Xundak kiliq U sizgə wə manga gunah tüpəylidin tegixlik boloqan jazani, hər bir etikad kiloqan kixigə nijat, mənggülik həyat bolsun dəp, U əzi qobul kילוqan. Daniyaloqa berilgən bexarəttə deyilgəndək, siz wə mən üçün «**mənggülik həkkanıylik üstün orunoqa qoyuloqan**» bolidu — Məsihning əlümi barliqqa kəltürgən «mənggülik həkkanıylik»qa erixələymiz. Bu həkikətnə hux həwərdur!

Bexarətning muxu yeridə, «70 həssə yəttə wəqit»ning iqidiki «69 (təkisttə 7+62) həssə yəttə wəqit» bilən «ahirkı yəttə wəqit»ning arilikidiki bir məzgil wəqit kərsitilidu. Məsih Əysa xu «62 «yəttə»din 5 kün ətəkəndin keyin krestkə mihlandi (bəzi alimlar bu məzgillərnin baxlinixini səl aldioqa sürüp hesabliqini bilən, bəribir «62 «yəttə»din keyin Məsih «üzüp taxlinidu»). Həzir bexarəttiki yana birnəqqə wəkəning wəqti Məsihning əlümigə əgixidu, həm ahirkı «yəttə wəqit» kelidu: —

(yənə 26-ayət) «**Kəlgüsüdə bolidioqan əmirning həlki bu xəhər bilən muqəddəs ibadəthanini gumran kilidu**».

Məsih Əysa «Luqa» kismida, 19-bab 43-44-ayəttə agahlandıroqandək, rimliklər kelip Yerusalemlə xəhərini muhasirə kildi. Bu miladiyədin keyinki 66-yili idi. Bu muhasirə üç yerim yil dawamlixip, intayin dəhxətlik kiroqinçilik həm wəyrançilik bilən ayaoqlaxti. Məsih Əysa «Luqa» 21-bab, 6-ayəttə degəndək, ibadəthanida «**Xu künlər keliduki, həttə bir tal taxmu tax üstidə kəldurulmay, həmmisi gumran kilinidu**». Daniyaloqa berilgən bexarəttiki «**Əmirning həlki bu xəhər bilən muqəddəs ibadəthanini gumran kilidu**» degən söziyə yənə diqqət kiling. Gumran kilidioqan «kelidioqan əmir» əməs, bəlki uning həlki. Ləkin ular dər wəqə ohxax milləttin, yəni rimliklərdindur. Miladiyədin keyinki 70-yili, rimliklər Yerusalemoqa besip kirixi bilən, sərdar Titus muqəddəs ibadəthanioqa (qiraylıqlıqı üçün) həm baxqa bəzi qiraylıq imarətlərgə təgmənglər degən kattik buyrukni əskərlirigə quxürgənidi. Biraq əskərlərnin kəhri xunqə kaynap kətkənki, u ularni tizginliyəlmidi. Ular yalkunluq məx'əllərnə ibadəthanioqa atti, nətijidə ibadəthana yərgə təng dərijidə kəyüp kətti. Tamliroqa kapliqan altun erip tamning tax araqlirioqa ekip kirip kətti. Ot əqkəndin keyin əskərlər harabka kirip altunoqa kəl selix üçün ibadəthanidiki «**bir tal taxmu tax üstidə kəldurulmay**» hər bir taxni ərüwətti. Məsih Əysaning sözliri, Jəbra'ilning Daniyaloqa degənlimu səzmusəz əməlgə axuruldi.

«69 yəttə» wəqit həm ahirkı «bir yəttə» wəqitə enik bir arilik bar. Qünki awwal «Yerusalemlə yengibaxtin kurulidu» andin gumran kilinidu. Andin yənə bir kətim kurulidu, qünki ahirkı «yəttə»də Yerusalemlə, xundakla ibadəthana yənə məwjut bolidu.

«**Kəlgüsüdə bolidioqan əmir**» — Məsih əməs, bəlki bir rimlik yaki 2- wə 7-babta deyilgən «tətinqi padixahlıq»qa təwə boloqan bir kixidur. U bolsa 7-bab 8-, 25-ayəttə deyilgən kixi həm 8-bab, 23-25-ayəttiki kixidur.

«Daniyal»

«Bu aqiwat kəlkündək besip kelidu».

Mukəddəs Kitabta, «kəlkün» izqil halda qoxunlarning besip kirixigə simwol kılıp ixlitilidu. Yerusalemining miladiyədin keyinki 70-yildiki gumran kılınixidin keyin yənə bir gumran kılınixi bolidu. Yerusalemlə qaytidin quruluş, bığüngə kədər bu aqiwətkə təyyar turidu.

«Ahiriqiqə jənglər dawamlıxidu»

Hudaning bu dunyaqə jazalarnı təküx künigiqə Pələstində urux-jənglər dawamlıxip kelidu. Yerusalemlə dunyadi kılınix xəhər arisida «əng kəp kətim muhasirə kılinoqan» xəhərdur. Miladiyədin keyinki 70-yildin baxlap həziroqıqə 30 kətimdin kəprək muhasirigə elinoqan!

«U yərdə bolidioqan wəyranqılıqlar bekıtilgəndur» — bu jənglər tıpəylidin Pələstin uzun wəqıtlar ıqıdə «wəyranqılıqlar», yəni harablıqlar, mewisiz haləttə turup kəlgən. Yəhudiylar İsrailoqə 1948-yılı kaytıp kəlgəndin keyin əhwalı burunkidin yaxxıraq bolıdı. Bıraq az degəndimu unınoqə yənə bir əng ahırkı «wəyranqılıqlar» kəlıdu.

Əng ahırkı «bir yəttə» (27-ayət)

«U əmir Hudaning həlkıning kəp kısımlə bılən ahırkı bir «yəttə wəqıt»ta bir dostluqlə əhdınamını təstıqlaydu»

«Kəlgüsıdə kelıdıoqan əmir», yəni dəjjal Yəhudiylar həlkı bılən bir əhdınamə tüzıdu yaki allıqə qan tüzülgən təstıqlaydu. Xübhısızkı, u Yəhudiylarqə özıgə boysunux xərtı bılən tınoqə amanlıqlı wədə kılıdu. Həlkıning «kəp kısımlə» unıng bılən əhdınamə tüzıdu. Demək, «az bir kısımlə» unıng hıylə-mıkırılını kərup qıkıp, rət kılıdu. Bu əhdınamıning məhlıti «yəttə wəqıt», yəni yəttə yıl (2520 kün) bolıdu. Bəlkım dəjjal Yəhudiylarqə yəngı ıbadəthana bına kılıxqə ruhsət kılıdu. Miladiyədin keyinki 70-yildin bəri, Yəhudiyların həqqəndə ıbadəthanısı yok ıdı. Bu 27-ayətnıng keyinki kısımlını əməlgə axurux üqün bir ıbadəthana boluxı kərək.

«Lekin bu «yəttə wəqıt»ning yerımoqə kəlgəndə, u ıbadəthanıdıkı qurbanlıqlə wə axlıqlə hədiyələrlə sunuxnı əməldin kəldurıdu».

Üq yerim yildin keyin, dəjjalın ətıbəxırısı axkarlınıdu. U özını Hudaning ornıoqə koyuxnı kəzləydu. Yəhudiylar tətinqı kətim ularnıng «qurbanlıqlə tüzümü»din məhrum kılınıdu. Bu «Antioqus Epifanis» miladiyədin ılgırı 168-yılı kılıoqəndək bolıdu. Bu pakıt bızgə ukturıduki, Yəhudiyların qurbanlıqlə tüzümü wə bir ıbadəthanısı boluxı kərək (İnjil «Wəh.» 11:2ni kərug).

«U qəoqda wəyran kılıoquqı «yırınqlıqlə nomussızlıqlə» mukəddəs ıbadəthanıning əng egiz jayıoqə kəyulıdu».

Dəjjal bir nərsını (u nərsıning dəl nemə ıkənlikı bızgə ukturulmıoqan) ıbadəthanıning üstıgə koyıdu. Məyli qəndə nərsə bolsun, Hudaning həmlə Hudaning Öz bəndilırınıng nəzirıdə u «yırınqlıqlə nomussızlıqlə» bolıdu. Dəjjalın məqsıti xübhısızkı, pütın dunyani bu mukəddəs jayıoqə kəyoyan «yırınqlıqlə nomussızlıqlə» qə qokunduruxnı ıbarət. İbranıy tılıda «əng egiz jay» degən ıkı bıslıqlə səz bolup, yənə «təsır tərəkətkuqı» degən məninimu bıldırıdu, bəlkım bu yərdin «yırınqlıqlə nomussızlıqlə»ning təsırı pütın jəhanıoqə tərəkılıxı mumkın. Bu «yırınqlıqlə nomussızlıqlə» «wəyran kılıoquqı» dəp süpətlınıdu. 8-bab 25-ayəttə ayan kılınoqəndək, dəjjal zor aldamqılıqlar bılən nuroqun kixını wəyran kılıdu. Əng yaman wəyranqılıqlə bolsa Hudadin ayrılıx wə ətıqədnı yokıtıx bolıdu. Dəjjal Xəytanın sürıtıdə bolup unıng wəkili süpıtıdə kılılərlə aldap özıgə qokundurux yolı bılən ularnı Hudadin ayırıwetıp, bu əng dəhşətlıqlə wəyranqılıqlı elıp bərıdu.

«Daniyal»

Balkim muxu yerdə deyiximizgə tooqra keliduki, pəyoqəmbərlər kəlgüsində yengi bir ibadəthana qurulup, kurbanlıqlar tüzümi qaytidin ornitilidu, dəp aldin eytqan bolsimu, bu ibadəthanini Yəhudiylar Məsih Əysağa ixənməy, uning pütün insanning gunahlıri üqün kılqan uluq kurbanlıqıdin həwərsiz hələttə quridu. İnjlida ayan kılınıduki, Məsih Əysa gunahlar üqün qong kurbanlıq bolqandın keyin, hərəkəndə həywan kurbanlıqı hazır pütünləy həjətsiz. İbadəthanining özimu həjətsiz, qünki İnjlığa əsasən, Hudaning Məsihini qobul kılqan Öz bəndiliri Uning uluq mükəddəs ibadəthanisi boldi. Xundəq bolqini bilən, kəlgüsində Yəhudiylar kuroqan axu ibadəthana nuroqun (toluk qüxənmigən) kixilərnəning nəziridə «mükəddəs bir jay» dəp qarilixi mumkin. Xunga dəjjalning uni bulqixi, baxkığə ixlitixi Hudaning nəziridə nəhayiti eoqır bir gunah həsəblinidu. Biraq bu «**yirginqlik nomussizlik**» pəqət Huda alliburun bekitkən wəqitkığla dawamlıxalayıdu: —

«Taki balayı’apət, yəni Huda bekitkən külpət wəyran kılqıuqining bexioğa yaoduruluqıuqə («yirginlik nomussizlik») xu yerdə turidu».

Bu ixlarni Huda alliburun bekitkən. Huda ularoğa yol qoyqan ahırkı «yətə wəqit»ning ikkinqi yerimi (1260 kün)diki azəblıq məzgildin həlkıp kətməydu. Dəjjal aqıdurulup gumran kılınıdu.

24-ayətə deyilginidə, «yətə wəqit»ning ayaqlıxixi bilən, pəyoqəmbərlərnəning həmmə bexarətliri əməlgə axurulidu. Əysa Məsih aləmnəning təhtigə olturidu, uningə hər bir məhluk tiz püküp Uni Rəb dəp etirap kılidu. Gunahlırining kəqürüm kılınıxi pəqət Uningdin tepilidu. Qədirlık kitabhanim, siz Uni əzingizning Kutkuzoquqingiz dəp tonamsiz? Hudağa bəkinip towa kılıp Uning Əysa Məsih arkilik bolqan kəqürümni qobul kiling. Mükəddəs Rohning kəlbəngizdə turuxi bilənla bolalaydıqan «mənggülik həkkəniylik» bolqan sowəjatni Uningdin dua kılıp sorang.

(8) 11-12-bab

Ahırkı qayıbanə kərünux wə bexarətlər

Jəbra’il Daniyaləğa yətküzgən bexarətnəning uningə bolqan təsiri kəngə qongkur ikənlikini bizning təsəwwur kılaliximiz təs. Daniyal təxna bolqan Hudaning padıxahlıqini dərhal kelidu deyixning ornida, Jəbra’il uningə padıxahlıqning kelixi nəhayiti yirək dəp ukturdi. Uning kelixi az degəndə 490 yıl, bəlkim uningdinmu uzundur. Uning: «Nemixkə wəqit xunqə uzun?» degən jiddiy soali bar bolux mumkin idi. U yənıla dua kılıp Hudani izdinxkə baxlıdi. Pars padıxahı Qorəxning birinqi yilida, Qorəx Yəhudiylarni halisa öz yurtioğa qaytip, ibadəthanisini yengibaxtin kuruxioğa allıqəqan ruhsət beridıqan pərman qüxürgənidi.

Əz kərindaxlırining bu ruhsətnamigə bolqan inkasi qoqum Daniyalni ümidsizləndürdi. Qünki pəqət az bir kışim kərindaxlıri Pələstingə qaytti. Kəp sandikiliri Babildiki turmuxini nisbətən rəhətlik dəp həsəblidi. Ular soda kılıxkə kirixti. Ular həzriti İbrahimoğa Huda wədə kılqan öz yurtioğa qaytip dehqənlilik kılıxni halimidi. Buningdin Daniyal ümidsizlənməy kəlməydu. Uning yexi 90din artuk bolqəqkə, u qaytalməytti. U qaytqan kərindaxlıri həm kəprək kixilərnəning ularəğa qoxuluxi üqün dua kılıwatqan bolsa kərək. Ularning kəlgüsi kəndəq bolar? Ularning kəlgüsining Jəbra’il uningə bərgən qayıbanə əlamət bilən kəndəq mənəsiwiti bar? Ularning ibadəthanini həm Yerusəlem xəhıriini yengibaxtin kurux məqsitini u bilətti, ləkin bu wəzipə bək eoqır bolətti. Yəhudiylarni yaman kərıdıqanlar yaki ularəğa ələ kəngüllük kılıdıqanlar (bügünki kündimu ohxax) az əməs idi. Ətrəptiki millətlərdin bu ixkə qarxi qıqıdıqanlar qoqum kəp bolıdu.

«Daniyal»

Daniyalga wəhiy qilinoqan əng ahirki qayibənə alamət, xübhısızki, uning bu oyliri wə dualirioqə jawab süpitidə boldi. Bu alamət yənə bir kətim uning pütün wujudini zilziligə kəltürdi. U alaməttə keyinki nəqqə yüz yillarning azab-okuəbətlinirini, andin bu ixlardin keyin Jəbra'il allıkaqan uningqə kərsətkən əng ahirki, xundakla bək wəhimilik «yəttə yıl»diki rəhimsiz ziyankəxlilər həm yirginlik kupurluqlarni enikrak, təpsiliyrak halda kərələydiqan boldi.

Biz hazır bu bexarətlərnı təpsiliy halda kərimiz wə ularning əməlgə axuruluxliri toquruluk səz kılmaqquimiz. Xübhısızki, bu bexarətlərnıng mənisi asta-asta axkariliniy, təpsiliy halda əməlgə axuruluxı axu qaoqdiki əz kərindaxlirioqə qongkur rıoqəbətəndürux bolqan bolsa kərək. Ular baxqılar tərıpidin kattik ezilgən wə harlanqan bolsimu, ular bu bexarətlərgə qarap əzlririning Hudaning pütün dunyaqə karatqan xu uluq pilanining bir qismi ikənlikini bilgən bolsa kərək. Jəm'iy bolup bu yərdə 135 bexarət bar. Ularıng kəpinqisi Daniyal wə Məsih dunyaqə kelixning arilikidiki nəqqə yüz yillik məzgildə əməlgə axqan.

Biz 11-bab, 2-ayət bilən baxlaymız.

Pərixta (muxu ayəttə pərixta Jəbra'il əməs) uningqə ukturdiki: — «**Parsqa yənə üq padixah həkümrənlikqə qıkidu**».

Bu üq padixah; —

1. «Büyük Qorax» (miladiyədin ilğiriki 539-530 yillarda təhtkə olturoqan)

2. Kambisi — Qorəxning oqlı (miladiyədin ilğiriki 530-522). (Kambisistin keyin bir məzgil təhtni tallixix kərixi boldi) («Əzra» 4:6)

3. Darius Histaspis (I) (miladiyədin ilğiriki 522-486)(«Əzra» 4:24)

4. «**Keyin tətinqi padixah qıqıp, baxqə padixahlardınmu kəptin kəp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin kudrət tepip, həmmə yurtlarni Gretsiyəgə jəng kılıxqə kəzoqaydu**»

Bu padixah bolsa Kserksis (bəzidə «Ahasu'erus» dəpmu atıdu — miladiyədin ilğiriki 486-464/465). U eoqır baj tüzümi arkilik qəyət zor baylıqlarni toplidi. Əstərnı əz əmrıgə aloqan padixah bəlkim muxu padixah idi.

Keyin u tət yıl iqidə nəhayiti qong, yəni ikki yerim milyon kixilik bir qəxunni tolap məxk kıldurdi. Miladiyədin ilğiri 480-yılı u «Termopilay» degən yərdə Gretsiyəgə kattik zərbə bərdi. Ləkin uning hujumi məqlubiyət bilən ayaqlaxti. Andin u əz kəl astidikilər tərıpiridin əltürüldi.

Xu qaoqdın baxlap Pars imperiyəsi zawallıqqa yüzləndi. Muxuning bilən pərixta Daniyalqə kərsətkən Pars padixahliri tügəydu.

(3-ayət) «**Uningdin keyin yənə bir küqlük padixah məydanoqə qıkidu. U zor padixahlıqni idarə kılıp, nemini halisa xuni kılıdu**».

Bu Gretsiyə imperiyəsining birinqi padixahı «Büyük Iskəndər» (yənə Aleksander dəpmu atıdu) (miladiyədin ilğiriki 331-323-yılı).

«**U məydanoqə qıkidu**» — demək, həkuk həm hərbiy küqi bilən üstünlükkə qıkidu. «**U zor padixahlıqni idarə kılıp, nemini halisa xuni kılıdu**» — Iskəndər oqərbtə Misiroqıqə, xərktə Hındistanqıqə yürux kılıdu, həqnemə uni tosiyalmaydu, biraq; —

(4-ayət) «**Ləkin u həkuk yürğüzüwatqinida, padixahlıqi parqilinip asmannıng tət xamal tərıpigə bəlünüp ketidu. Uning təhtigə əwladliri warislik kılalmaydu, keyinki padixahlıq u həküm sürgən waqtidikidək küqlük bolmaydu; qünki uning padixahlıqi aqdurulup, baxqılaraqə bəlünidu**».

Miladiyədin ilğiriki 323-yılı Iskəndər kattik məst bolup əldi. Uning padixahlıqi ikki oqlıqə kıldurulmay, tət sərdari arisida bəlündi. Uning ikki oqlı həm əgəy inisi əltürüldi. Əmma uning

«Daniyal»

tet sardarining heqbirining aloqan yer-zemini uning aloqinioqa yetmidi. Tet sardari Trasiya, Makedoniya-Gretsiya, Misir va Suriyadan ibarat tet rayonni baxkurdi. Daniyaloga berilgan bexarətlər pəket Misir həm Suriya ikki rayonning padixahlığı toquruluktur. Səwəbi bu ikki padixahlıq baxka ikkisidin qong bolupla qalmastin, bəlki bu ikki padixahlıqning arilikida bolqan «mukəddəs zemin», yəni Hudaning Öz bəndiliri turqan yurt Pələstin ularning keyinki 150 yillik əz'ara jəngliridin kattik azab qəkkən həm nuroqun təsirlərni qəbul qilqan.

(5-ayət) «**Uningdiki sardarlarning iqidin biri «jənubiy padixah» bolup küqiyidu**».

Təwəndə, bexarətlərdiki «jənubiy padixah» bolsa, Iskəndər imperiyasının tet bəlikining «jənubiy kısmi»ning padixahı, yəni Misirning padixahını kərsitidu. «Ximaliy padixah» bolsa tet bəlikining ximaliy kısmining, yəni Suriya-Türkiyə kısmining padixahını kərsitidu. Pələstindən kəriqandimu bu ikki bələkni «jənubiy» həm «ximaliy» degili bolidu.

Tunji «jənubiy padixah» «Pitolimi soter» boldi, u Iskəndərnin sardaridin Lagus isimlik birining oqlı idi. Lagus andin uning oqlı Pitolimi miladiyadan ilgiriki 323-285-yillarda Misiroqa həküm sürgən.

«**Lekin yəne bir sardar uningdinmu küqlük bolidu və əzining tehimu qong padixahlığını soraydu**».

Bu kixi «Selyukus I» (Selyukus Nikanor) idi. U əslidə Pitoliminin sardari idi, Pitolimi Selyukus bilən birlikdə Suriyagə (miladiyadan ilgiriki 312-yili) jəng kildi. Ular oqləibə kildi. Miladiyadan ilgiriki 306-yili Silyukus əzini «Suriyaning padixahı» dəp jakarlap, Pitolimigə qarxi qıktı. U miladiyadan ilgiriki 312-280-yillarda həküm sürdi. Keyinki yillarda u Pitolimidin küqlük boldi. Uning padixahlığı Türkiyadan Hındistanociqə sozuldi.

(6-ayət) «**Birnaqqə yil otkəndin keyin, jənubiy padixah ximaliy padixah bilən ittipak tüzidu**».

5-ayət və 6-ayət arilikida 50-60 yil bar. Bu məzgildə ximal və jənub arisida intayin kattik jəng boldi. Bu bexarəttə kərsitilgən ittipak miladiyadan ilgiriki 252-yili tüzülgən. Jənubiy padixah bolsa «Pitolimi II» (Pitolimi Filadəfus), ximaliy padixah «Antiokus II» (Antiokus Teos) idi.

«**Jənubiy padixahning kizi xu ittipakni mustəhkəmləx üqün ximaliy padixahning yenioqa baridu**».

Pitolominin kizi Bərənisning Antiokuska yatlik boluxi ittipakning asasi idi. Pitolimi Antiokusni əslidiki ayali Laodistin ajrixixka məjbur kilip Bərənisni uningoqa yatlik kildi. Uning məksiti, Bərənis arkilik (bolupmu oqulluk bolsa) ximaliy padixahlığını idarə kilmaqçı idi, əlwəttə; u: «Nəwrə oqlum ximaliy təhtkə oltursa mənə bək paydilik» dəp oylatti.

Əslidə Laodis Antiokuska ikki oql tuqup bərgənidi. Pitolimi Antiokuska bu ikki oqlini warislikdən kalduroquzup, Bərənis oql tuqsa uni təhtkə olturoquzux kərək degən xərt astida uning bilən əhdə tüzgən. Xundak kilip Pitolimi: «Mən «jənub-ximal» otturisdiki əq-adaəwətni tığəttim» dəp oyliqan boluxi mumkin. Birək: —

«**Lekin keyin bu kiz erixkən hokukidin məhrum bolidu**». Toydin 4 yil keyin Pitolimi əldi, Antiokus Bərənisni talək kildi.

«**Ximaliy padixah əzimu hokukini kolida tutalmay, məzmut turalmaydu**» — Antiokus kaytidin Laodis bilən toy kildi. Birək Laodis uningdin gumanlinidu həm nəprətlinidu. Əzining ikki oqlı kaytidin «xahzadə» dəp jakarlanqandin keyin u Antiokusni zəhərləp oltürdi. U əz oqlı «Silyukus Kallinik» (Silyukus II)ni padixah dəp elan kildi.

«**Bu kiz və uni elip kəlgənlər, uning balisi həm xu waqıtlarda uni kolliocuqlarning həmmisigə satkunluk kilinidu**» — Bərənisning əhwalı nəhayiti eqinxilik boldi. Laodis uni və

uning yengidin tuoquloqan oqilini ham uningqa hamrah bolux üqün Suriyaga kalgan Misir ordisdiki hizmatkarlirining hammaisini öltürgüziwatti. «Öz atisi» Pitolimi bolsa, baldur elüp kätken. Xundak kilip tüzgen ittipak tezla yokqa qikti

(7-ayät) «**Halbuki, uning ata jamät tuoqkinidin biri qoxunning hoqukini koloqa elip padixah bolup, ximaliy padixahning qoroqaniqa besip kirip, ularqa qarxi hujum kilip qong qaliba kilidu**».

Bu «ata jamät tuoqkinidin biri» Bəranisning inisi «Pitolimi III» (Pitolimi iyugirtis) idi. U Misirning qoxunini özige qayil qiloadin keyin Misirning padixahi boldi. U aqisi Bəranisni kutkuzux üqün Suriyaga besip kirdi. Emma keqikkənidi. Uning aqisi alliburun öltürülgən. U Suriyadiki Tijlə dəryasioqqa bolqan nuroqun qoroqlarqa besip kirip wəyranqilik kilip Laodisnimu əsirgə elip öltürdi.

(8-ayät) «**U ularning ilah-butliri, kuyma məbudliri wə buthaniliridiki altun-kümüxtin yasaloqan jam-qaqilarni Misiroqa elip ketidu. U birnəqqə yıl ximaliy padixahdin özini neri kilidu**» — u nahayiti kəp oljini, jümlidin Suriyəning butlirini koloqa qüxürüp Misiroqa elip kətti. U aloqan olja xunqə kəp idiki, Misirliklər uni «Iyugirtis» (təhpikar) dəp atidi. U Suriyagə qayta hujum qilmidi. Birək; —

(9-ayät) «**Ximaliy padixah jənubiy padixahning zeminiqa besip kiridu, lekin ahiri öz yurtioqa qekinidu**» — Silyukus II kisas elip oljini qayturuwalməqçi bolup Misiroqa besip kirdi. Ləkin u məqlup bolup qaytti.

(10-ayät) «**Ximaliy padixahning xahzadiliri qozqilip, zor qoxun təkilləydu. Xahzadilərdin biri kəlkündək kelip jənubqa besip kiridu. Keyin u yənə jəng kilip, düxmən qoroqaniqimu besip kiridu**» — uning ikki oqli zor qoxunni toplidi. Birinçi oqli Silyukus III (Silyukus Kiryunus) baldurla «kikiq Asiya» (hazirki Türkiyə)da jəngdə əldi. İkkinçi oqli «Büyük Antiokus» (18 yaxta) bir zor qoxunni elip Misiroqa birnəqqə kətim hujum kildi. Xundak kilip u Suriyəning zeminini Gaza xəhriqə kəngəytti. Yənə ikki kətimlik nətijsiz jəngdin keyin, miladiyədin ilqiriki 217-yili yənə hujum kilip, Misirning Rafiya xəhridiki əng qong qoroqanni ixqal kildi. Xuning bilən u Pələstinni asasen idarə qiloadin boldi.

(11-ayät) «**Jənubiy padixah qattik qəzəptə qoxun tartip jənggə atlinip, ximaliy padixahqa hujum kilidu. Ximaliy padixah zor bir qoxunni jənggə salidu, lekin uning xu zor qoxunni məqlup bolup əsirgə elinidu**» — xu qaoqdiki «jənubiy padixah» «Pitolimi IV» (Pitolimi Filopater) idi. U əslidə kəyp-sapaqa berilip kətkenidi, ləkin Antiokusning hujumlirioqa qəzəplini, u qayturma hujum kildi. Antiokusning armiyisi kudrətlik idi (62000 piyadə əskər, 6000 atlık əskər, 100 pili bar idi). Ləkin ular məqlup bolup kəpinqisi əsirgə elindi.

(12-ayät) «**Xu zor qoxunning əsirgə elinixi bilən jənubiy padixah intayin məqlurlinidu. U tümənligən adəmləni yokitidu, birək uning qəlibisi uzun dawamlaxmaydu**» — bu qong qalibiyət tüpəylidin «Filopater» bək təkəbburlixip kətti. U bir tüməndin kəp əskərnı öltürdi, tət tümən əskərnı əsirgə aldi. Birək u qaloqan ximaliy qoxunni qooqlaxqa erinip, qaytip kəldi. U ayali bilən sirlik qalda əldi, bəlkim zəhərləngən boluxi mumkin.

(13-ayät) «**Qünki ximaliy padixah yurtioqa qaytip, burunqidinmu kəp wə küqlük qoxun təkilləydu. Bekitilgən yillar toxqandin keyin u zor kudrətlik qoxunni kəp təminatlar bilən**

koxup baxlap kelidu» — «Büyük Antiokus» (Antiokus III) baxkidin koxunni toplidi. Miladiyadin ilgriki 212- wə 204-yili mæzgilidə u jəngni Həndistanəjiqə həm Kaspiy dengizəjiqə kəngəytip zor küqkə igə boldi. 201-yili u Misiroğa ikkinqi kətim hujum kilişkə baxlidi. 14 yildin keyinki üqinqi hujumida əslidiki armiyisidin zor boləjan, yaxhi qorallənan, mol təjribilik armiyisi bilən Misiroğa besip kirdi.

(14-ayət) **«U qaəda nuroqun kixilər jənubiy padixahkə qarxi turup uningə qarxi kəzəziləng kətüridu. I Daniyal — sening həlqinq iqidiki zorəwanlar muxu əjayibənə əlamətiki bəxəərəni əməlgə axurməqci bolup, yooqanqilik kiliđu, ləkin ular məəqlup bolidu»** — bəxəərətə deyilginidək, Misir padixahi (həzir «Pitolimi V» (Pitolimi Epifanis))ni kəstləydiənanlar kəp idi. U təhtkə qikkəndə nəhayiti bir tət yaxliq bala idi. Makedon padixahi bilən Antiokus yoxurun pilan tüzüp Pitoliəniqə hujum kildi. Pələstindiki Yəhudiylarmu «Mustəkil bolux pürsətimiz kəldi, Hudəning padixahlıqini biz həzir əzimiz kürimiz» dəp, Tobias isimlik bir kixining baxqilikdə Antiokus bilən yoxurun pilan tüzüp Misiroğa isyan kətürdi. Ular Yerusalemdə turuxluq Misirdiki koxunlarəğa hujum kilip əjəlibə kildi. Ləkin ular «mustəkil Pələstin» muddiasioğa yətləməy, pəkətlə Antiokusning həkūmdarlıqioğa ətti, halas. Miladiyadin ilgriki 199-yili Pələstin pütünləy Antiokusning əsariti əstidə boldi.

(15-ayət) **«Ximaliy padixah potəy selip mustəhkəmə xəhəri nəhəsirə hujumi kilip besiwəlidu. Jənubdiki küqlər, həttə əng hil koxunlarmu bərdəxlik bərləməydu, ularning karxilik kiliqudək küqi kəlməydu»** — 198-yili Antiokusning koxunliri Misirning «Skopus» isimlik bir sərdari təripidin qekindürüldi (Pitolimi (V) koxuniəğa baxqilik kilişkə təhi bək kiqlik kiliətti). Skopus Suriyəgə hujum kildi, ləkin məəqlup bolup «Zidon» degən intayin mustəhkəmə bir xəhərgə bəxpanəh izdəp kəldi. Antiokus Zidonni muhasirə kildi, Skopus tən bərdi, Zidon ixəqal kiliəndi. Misir Skopuskə yərdəm bərix üqün hil koxunlirini əwətti, ləkin ularning həmmisi məəqlup boldi. Misir həlsizlinip, pütünləy yəngildi.

(16-ayət) **«Ximaldiki təjawuzqi bolsa əzi həliənanqə ix kiliđu, uningə həqkim karxilik kiliəlməydu. U «güzəl zəmin»ni ixəqal kiliđu; uning kəlidə uni wəyran kiliquqi küq bolidu»** — Antiokus Misirdə həliənanqə ix kildi, Misirni pütünləy boysundurdi. Xu qaədin baxlap Rim imperiyəsi tikləngiə, Pələstin «ximaliy padixahlik»ning əyəq əstidə kəldi. Antiokusqə yərdəm kiliənan Yəhudiylar kəttik puxayman-həsərətə kəldi. Antiokus Isra'ilni idarə kilip, üq yildin keyin ulardın bəj elixkə baxlidi.

(17-ayət) **«Ximaliy padixah bəl baəqlap padixahlikidiki bərlək küqlərni səpərwər kilip Misiroğa yəli alidu; u Misir bilən əhdə tüzidu, əzi əhdidə turojəndək kiliđu. Bəraq Misirning həkimiyitini əqdərurux üqün əyallirining bir kizini Misir padixahioğa bəridu. Ləkin kizi atisi tərpətlə turməydu, uni kəlliməydu»** — Antiokus bərojanqə küqiyiwətkən Rim imperiyəsining təhditini səzip, «Misir bilən ittəpək tüzəmə mustəhkəmrək bolimən» dəp, Misiroğa bərdi, u əzīgə bəkiənan Misirning padixahi (yənilə Pitolimi V, yəni Pitolimi Filopater idi) bilən kəlixim tüzməqci boldi. Filopatəni kərkətitə üqün u pütün koxunini elip kəlgənidi. Kəliximning xərtlirini ədil kərsətitə həm Filopatəni əzīgə kəyil kiliş üqün, Antiokus əzining bu xərtlirigə riəyə kilişkə təyyar ikənlikini bildürdi. Bəraq Misirning əhwalini toluk igiləş üqün həm biwəsitə idarə kiliş üqün əzining Kleopatra isimlik kizini Pitoliəniqə yətlək kildi. Oylimiənan yərdin Kleopatra uning təripidə turmidi, bəlkə erigə sədik bolup qiki. Suriyə Rimoğa qarxi jəng baxliqinidə, Rim Misirdin yərdəmgə erixti.

(18-ayət) «**Keyin u dengiz boyidiki yurtlaroqa hujum kilip, nuroqun adamlarni asirgə alidu. Lekin yat bir sardar uning kixilarni har kilixlirini qəkləydu wə əksiqa, uning bu harlaxlirini əzigə yanduridu**» — Antiokus 197-yili Misirni boysunduroqandin keyin, u Rim imperiyəsi idarə qiləqan «kiqik Asiya» (hazirki Türkiyə)ning zeminlirioqa hujuməqa kirixti. Miladiyədin ilgiriki 197-yili u kikiq Asiyanı, miladiyədin ilgiriki 196-yili Tratsiyəni həm GretsİYəning bir kışmini («dengiz boyidiki yurtlar»)ni ixəqal kilip, Rim kəxunlirini qekinixkə məjbür kildi. Biraq Rimning Skipio isimlik bir sərdari Termopilay (Antiokusning əz bazisi)da miladiyədin ilgiriki 191-yili uning üstidin qəlibə kildi. Miladiyədin ilgiriki 190-yili Skipio uni yənə məqlup kildi.

Ilgiri Antiokus Rim əwətkən əqlilərnı bək harliqan idi, ularni «kiqik Asiya bilən karinglar bolmisun» dəp mazək qiləqanidi. Əmdi əhwal uning əksiqa bolup qikiq, miladiyədin ilgiriki 188-yili Rim əqliliri uni harlıdı. U ularning kəyoqan sülh xərtlirini kəbul kiliqkə, kikiq Asiyanı ularəqa tapxuruxkə məjbür boldi.

(19-ayət) «**U əz yurtidiki kəroqanlarəqa qekinip kelidu. Lekin ahirida u putlinip yokilip ketidu**» — Riməqa bekiniq bir məqlubiyət bolup, u Suriyəgə kaytti. Bu ix Rimning Pələstinni ixəqal kiliqioqa təyyarlıq rol oynidi. Antiokus Riməqa tapxurux kərək boləqan bajlarnı yioqix üqün bəzi danglık buthanilarnı bulaxkə kirixti. Xundək kiliqanlikidin u bəlkim qəzəpləngən bir rahib təripidin miladiyədin ilgiriki 187-yili əltürülgən boluxı mumkin.

(20-ayət) «**Keyin uning orniəqa yənə bir padixah təhtkə olturidu; u padixahlikning əng xan-xərəplik jayioqa bir zalim alwangəbini əwətidu. Lekin u uzun ətməyla, malımanqilikmu bolmay, jəngmu bolmay əltürülıdu**» — Bu ayəttiki «əng xan-xərəplik jay» bəlkim mukəddəs ibadəthanini kərsitixi mumkin. Antiokusning orniəqa olturoqini «Silyukus IV» (Silyukus Filopater) idi. U «Heliodorus» isimlik nəhayiti zalim kixini Riməqa tegixlik boləqan bajlarnı yioqixkə əwətti. Heliodorus mukəddəs ibadəthanioqa alwan elix üqün kəldi. U Yəhudiylardin hər yıl 1000 talant (45 tonna) kümux tələp kildi. Bu nəhayiti eqir selik idi. Bu bajni tapxurux wəzipisi ibadəthanidikilərgə kəlduruldi.

Biraq Silyukusning yilliri atisiningkigə yətmidi. U pəkət 11 yıl təhtkə olturdi. U əzining zalim alwanqisi Heliodorus təripidin zəhərləp əltürüldi.

«Antiokus IV » (Antiokus Epifanis), yəni Silyukus IVning inisi, ximaliy padixah boldi. U nəhayiti zalim həm məqlrur padixah idi. Keyinki ayətlərdə, yəni 21-34-ayətlərdə bu padixahning ixliri aldin eytilidu. 8-bab, 9-14 ayətlərmu bu kixi tooqruluk bəxarət beridu.

(21-ayət) «**Xuningdin keyin pəs bir adəm uning orniəqa qikiq ximaliy padixahlikni alidu; əmma padixahlikning hərmət-xəhriti uningəqa həq təwə bolmaydu, dəp kərilidu; bəlkı u həlkning asayixlik pəytidin paydilinip, yalakqilik wasitiliri bilən həkimiyyətni tartıwalidu**».

«**Pəs bir adəm**» — «Antiokus IV » (Antiokus Epifanis)ning təhtigə warislik arqilik əməs, bəlkı pəs yol bilən erixənlikini təkitləydu. Təhtkə warislik kiliqkə tegixlik boləqan kixi əslidə «Antiokus» yaki «Demetrius Soter» idi. Ular ikkisi Silyukus IVning oqlı idi. Miladiyədin ilgiri 175-yili, Antiokus akisi Silyukusning əltürülgənlikini anglap ximaliy padixahlikning paytəhti antiokkə kəldi. Silyukusning ikki oqlidin birining təhtkə warislik kiliqioqa tooqra kələtti. Lekin Antiokus əzini akamning balisining himayiqisimən, dəwaldi. U Pərgamumning padixahioqa huxamət kilip, uni əzigə kayil kilip uning bilən təhtkə erixix suyikəstini tüzüp qikti. U kikiq Antiokusni Andronikus isimlik adəm arqilik əltürguzdi. Andin u «izini yokitix üqün» Andronikusni əltürguzdi

(22-ayət) «**Zeminioja kəlkündək besip kirkən küqlərni u həm kəlkündək hujum kilip yokitidu, xuningdək u həttaki «Hudaning əhdisidə bekitilgən əmir»nimu yokitidu**» — Antiokus IV Heliodorus yiqan qoxunni məqlup kildi həm xuning bilən bir wəqıtta bu qalaymıkanqılıqtın paydılınıp Pələstingə besip kirkən Misirning qoxunining hujumioja qattıq qayturma zərbə berip ularnimu məqlup kildi.

Bu ayəttiki «**Hudaning əhdisidə bekitilgən əmir**» xübhısızki, muqəddəs ibadəthanidiki «bax kaşın»ni (kaşın degən kurbanlıq qıloquı hadim) kərsitidu. Oniyas isimlik kixi bax kaşın, xundakla bək həkkanıy kixi idi. Antiokus əzining adimini bax kayın qılıx üqün uni öltürguzdi.

(23-ayət) «**Xərtnamə tüzüx arqılık u baxqa yurtlarnı aldaydu; adəmliri kikiq bir qoxun bolsimu, lekin uning küqi awup-awup, qüdrət tapidu**» — Misirdə Pitoliminin ikki oqlı Pitolimi VI (yəni Pitolimi Filomater) həm Pitolimi Iyurgetis arisidə jedəl pəyda boldi. Antiokus Filomatəni öz mənəpətinı kəzləp qollidi. Uning aqısı Kleopatra «Misir padixahının anısı» idi, lekin u uni qollimidi.

Atisi Antiokus III əlüxi bilən ximaliy padixahlıqning baxqurəjan zemini həm qoxuni aziyıp kətti. Xunga bexarəttə «**kikiq bir qoxun**» deyilidu.

(24-ayət) «**U halayikning asayixlik pəytidin paydılınıp, əng bay əlkilərgə tajawuz qılıp kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi qılıp bakmiojan ıxlarnı qilidu, yəni u oljini, qənimətlərnı wə nuroqun baylıqlarnı qol astidikilirigə üləxtürüp beridu; məlum bir məzgilgə qorəjanlarəjimu hujum qılıx kəstidə bolidu**» — U Suriyəning bay əlkiliridin hiylə-mikir yolliri bilən eqır baj-alwanni aldi. Biraq alojan pulni əzining əyx-ıxratlik turmuxi üqün ıxlətmidi, bəlkı əzigə ittıpaqdaxlarnı, qolliouqılarnı toplaş üqün ularəja üləxtürüp bərdi. Xundak qılıp u Misirning qorəjanlırioja hujum qılıxni pılanlıdi. «**Məlum bir məzgıl**» — Hudaning uning həküm sürüxigə yol qoyəjan 12 yıl wəqtini kərsitidu. Həzir bexarətlər uning Misiroja qarxi boləjan birinqi uruxioja kəldi.

(25-ayət) «**U əz küqini ıxqa selip qong qəyrət bilən qozəqilip, zor qoxunni baxlap, jənubiy padixahqa hujum qilidu. Jənubiy padixahmu nəhayiti zor qüdrətlik bir qoxun bilən jənggə atlinidu. Ləkin jənubiy padixahı ha'ınlarning yoxurun suyıkəstigə uqrıp, muwəppəkiyət qazınalmaydu**» — Antiokus Misiroja qarxi jənggə mangdi. Misir padixahı Pitolimi VI (yəni Pitolimi Filomater, Antiokusning nəwrə inisi) uningəja qayturma hujum kildi. Uning awwalkı məqsiti, Pələstinning zeminini Misirning qolioja qayturuwelix idi. Biraq Filomater əz qoxunining ıqidiki ha'ınlarning yüz ərüxi bilən məqlup bolup əsirgə elindi (miladiyədin ilqiriki 170-yıl).

(26-ayət) «**Qünki uning nazu-nemətlirini yəgənlər uni yikiitidu. Uning qoxuni həmmə yərgə tarkilidu; nuroqunliri öltürülidu**» — əzining məslıhətliliri əzigə yüz əridi. Uning qoxuni intayın küqlük boləjini bilən, üzül-kesil tarmar qilindi.

(27-ayət) «**Keyin, bu ikki padixah bir-birini kəstlixip, yaman niyət bilən bir dastihanda tamak yeyixip, bir-birigə yaləjan gəp qilixidu; lekin bu ıxlar həqkimgə payda yətküzməydu, qünki bu ıxlarning ahiri pəkət bəlgiləngən wəqıttıla bolidu**»

Pitolimi VI (Pitolimi Filomater) əsirgə qüxkəndin keyin, uning inisi «Iyurgetis» Misir puqraliri təripidin padixah qılınıp «Pitolimi VII» boldi. Antiokus Epifanis bolsa əsirgə alojan akisi Filopatərgə yaləjandın dostluq bildürüp, seni qaytidin Misir təhtigə olturəquzimən dəp uning bilən həmdastihan bolup bir kelixim tüzdi. Əməliyəttə Filopatərinin yaləjan wədilirigə

ixənmisimu, ixəngəngə saldi. Ularning atalmix «ittipakı» muwəppəkiyətlük bolmıdı. Antiokus uni Misirdiki qong xəhər «Məmfis»ning padixahı kılqını bilən, keyinki jənglərdə Antiokusning koxuni qekinixkə məjbur boldi. Antiokus Misirdin qıqqəndin keyin, aka-uka ittıpaq bolup bir «jüp həkümran» padixahlıqta boldi.

Bexarəttə deyilgəndək, «**bu ixlarning ahiri pəkət bəlgiləngən waqıttıla bolıdu**» — demək, «ximaliy padixah»ning «jənubiy padixahlıq» üstidin pütünləy oqalıbə kılıp idarə kılıxi pəkət ahırkı zamanda bolıdu.

(28-ayət) «**Ximaliy padixah nuroqun mal-mülüklərni elip öz yurtıoqa kaytıdu. U kənglıdə (Hudaning həlki bilən tüzgən) muqəddəs əhdigə qarxi turıdu; xuning bilən u əhdigə qarxi hərəkətlərni kılıp, andin öz yurtıoqa kaytıdu**»

Antiokus Misirni pütünləy ixəqal kilmioqını bilən, u kəp oljini kılıoqa qüxürdi. U Suriyəgə kayttı. Misiroqa karatqan pilani ünümsiz boləqəndin keyin, u dıkkıttını Pələstingə wə Yəhudiylarəqa karattı. U Isra'ılning əzigə, xundakla ularning Musa pəyoqəmbər arkilik qəbul kılıqan muqəddəs kanunlirioqa həm əhdisigə intayin əq bolup qıktı. Antiokus barəqanseri özini Huda dəp ixəndi, xunglaxkə u hər bir kixidin əzigə qəqunuxni kattıq tələp kıldı. Jason isimlik bir Yəhudi (Antiokus kəstləp əltürgən bax kahınnıng inisi) Antiokuska həm u bekitkən bax kahınoqa qarxi kəzoqıləng kətürdi. Birəq Antiokus bu isyanni rəhımsizlik bilən basturup, muqəddəs ibadəthanidin nuroqun kimmətlük buyumlarni buləp Suriyəgə kayttı.

(29-ayət) «**Bəlgiləngən waqıttı ximaliy padixah yənıla jənubka tajawuz kılıdu**» — Miladiyədin ilgiriki 168-yili Antiokus Misirdiki Pitolimi aka-ukılarning ittıpaq tüzgənlikini angləp Filomatərnıng əzigə yüz erügənlikini bildi. U üqinqi kətim təyyarlık kılıp Misiroqa jəng kılıx üqün yoloqa qıktı.

«**Lekin bu kətimkə əhwal ilgirikigə wə yənə kelip əng ahırkı kətimkəsidiki bilənmu ohximaydu**» — pərixə bu kətimkə hujum ətkənki (yəni «yerim muwəppəkətlük» oljioqıla erixkən, ahırıda qekindürülgən hujum)oqa ohximaydu wə ahırkı kətimkə (dəjjalning ahırkı zamandiki hujumi, pütünləy oqalıbə kılıdioqan bir hujum)oqimu ohximaydu dəp Daniyaləqa ukturdi.

(30-ayət) «**Qünkü «Kittim» arilidin qıqqan kemilər hujum kılıp kelıdu. Xunga u dərđ-ələm bilən qekinıdu wə (Hudaning Əz həlki bilən tüzgən) muqəddəs əhdisigə karəp intayin qəzəplınıdu, unınoqa qarxi halioqınıni kılıdu; xundakla qekinip yanəqanda muqəddəs əhdigə asiylık kılıqıqılarni ətiwarlaydu**».

«Kittim» həzirki «Seprus», ottura dengizdiki aral, lekin bəzidə bu isim Isra'ılning qərbidiki dələtlərnıng omumiy namini kərsitıdu. Rim imperiyəsining kemiliri Kittim arilidin qıqıp Antiokuska (Misiroqa tajawuz kılıqan waqtıda) hujum kıldı. Rim əlqisi Antiokusning yolini tosup, uni dərhal Misirdin qekin, bolmisa Rim sanga kattıq hujum kılıdu dəp buyrudi. Antiokus qəzəpini arənlə besip qekindi. U aqqıqını Yəhudiyların qıkarmaqı bolup, Pələstində u yər-bu yərni halioqanqə buləp-talap buzəjunqılık kıldı. U əzi ornatqan «bax kahın» Mənəlaus isimlik kixi həm uni kılıoqan bir məzhəp bilən ittıpaqlaxtı. Bu məzhəp «Gretsiyələxtürgüqilər» dəp ataloqan — qünkü u (Musa pəyoqəmbər arkilik berilgən) muqəddəs kanun wə əhdini taxlap, Gretsiyəning ərəp-ədətliri, jümlidin butpərəslikni Yəhudi (Yəhudi) kərindaxlarəqa əzünglarningki kilinglar dəp dəwət kılmaqta idi.

(31-ayət) «**Unıng təripidə turoqan birnəqqə küqlər kəroqan boləqan muqəddəs ibadəthanini buləqaydu, «hər kündilik kurbənlık»ni əməldin kaldurıdu wə «wayran kılıqıqı yirginlik nomussizlik»ni unıng ornoqa qoyıdu**» — Antiokus «Gretsiyələxtürgüqilər» bilən həmkərlixip

ibadəthanidiki «xabat künidə» (xənbə küni, yəni Yəhudiylarning mukəddəs küni)də qurbangah üstigə bir qoxkini qurbanlik süpitidə sundi. U Mukəddəs Kitabni (Təwrat, Zəbur) oquxni yaki uningə igə boluxni mən'i kildi (kim xundak kilsa oltürülətti). U ibadəthanining «mukəddəs jayi»ğa yoojan bir məbudni qoyup, Yəhudiylarni uningə qoxunuxka buyrudi. U ularning xənbə künidə dəm elixini mən'i kildi. Grek əskərliri mukəddəs ibadəthanida pəhixə ayallar bilən billə boldi. Bexarəttiki bu ixlarni bayan kilidiojan ibarə «wəyran qiloquqi yirginqlik nomussizlik», dəjjalning mukəddəs ibadəthanida kilidiojan ixini bayan qiləjan 9-bab 27-ayəttiki ibarigə ohxaxtur. Xundak boləjanda, bizgə dəjjal kəlgüsida mukəddəs ibadəthanioja qoyidiojan «yirginqlik nomussizlik» degən ixning qandak ikənlikini bir yip uqi bilən təminləydu. 8-babtiki wə 9-babtiki dəjjal toqruluk bexarətlərgə əsasən ahir zamanda dəjjal kilidiojan ixlər «Antioqus Epifanis» qilojan ixləroja bəh ohxap ketixi mumkin.

(32-ayət) «**U mukəddəs əhdigə ha'inlik qiloquqlarni huxamət-hiyilgərlik bilən qirikləxtüridu; lekin öz Hudasini dost tutquqi həlkə bolsa kəysərlik bilən hərəkət kilidu**» — Antioqus butpərəslək yolini tutqan Yəhudiylarni kəllap oštürdi həm xundak kilip Yəhudiylar arisioja hərhil arazlarni tuəjdurdi.

Xundaktimu «Makkabiylar» degən bir jəmət baturluk bilən «tuhumni taxka urojan»dək isyan kətürdi. Oylimiojan yərdin ular Antioqusning ularni basturmakqi boləjan hər bir qoxunini üzül-kesil məəqlup kildi.

(33-ayət) «**Həlkə iqidiki akillar nurojun kərindaxlirioja təlim yətküzidu; lekin birnəqqə künlər ularning bəziliri qiliqta yikilidu, otta kəydürülüp oltürülidu, zindanoja quxidu yaki bulang-talangoja uqraydu**» — həlkə arisidiki bir türküüm Hudadin əyməngən kixilər (ular «Hasidimlar» dəp ataləjan) Antioqusning təhditlirigə qərimay yoxurun «Mukəddəs Kitablarni oqux kursliri»ni aqti. Bu «Hasidimlar» etikadi tūpəylidin zor qistangda qaldı. Bəziliri oltürüldi. Məsilən, Eliyazar isimlik birsi qoxka gəxini yeyixni rət qilojanlikə üqün oltürüldi; yənə, bir iklasman tul hotunning yəttə oqli hərhil qiyin-qistakqə elindi, jümlidin otka taxlap oltürüldi, andin u hotunmu oltürüldi.

(34-ayət) «**Yikilojan waqitlirida, Hudaning həlkə azəjinə yərdəmgə igə bolidu. Əmma nurojun kixlər ularning qatirioja huxamət-hiyilgərlik bilən soqunup kiridu**» — bəzi Hasidimlar bu kəttik besim astida «yikildi». Demək, etikadidin ayrildi. Biraq «Makkabiylar» ahirida ularəja yərdəm qəlini sundi. Yərdəm gərqə «**azəjinə**» bolsimu, xübhəsiszki, ularəja nəhayiti zor ilham boldi. Bəzi «Gretsiyələxtürgüqilər» yaləjandin «Makkabiylar»ning iqigə soqunup kiriwaldi. Ularning məqsiti bu hərəkətni rohiy jəhəttin əjizləxturux idi. Nətijidə, Makkabiylar jəmətidiki oqullar həm nəwrə oqullarning həqəqsisi ata-bowilirining izini basmidi. Ularning həmmisi «Gretsiyələxtürgüqilər» bolup qikti.

(35-ayət) «**Bəzi akillar yikilidu. Ləkin ularning yikilixi əzlirining sinilixi, tawlinix-tazilixi, qiyamət künigigə paklinixi üqündur. Qünki ahirət Huda bəlgiləgən waqittila kelidu**» — muxu yərdə, biz Hudaning ziyankəxlikkə bəzidə yol qoyuxtiki məlum məqsitini kərləymiz. Sinaklar, xundakla əzdiruxka uqraydiojan əhwallar bizgə əzimizning əjizlikimizni, gunəhlirimizni enik kərsitip beridu. Xundak kilip ular bizgə towa kilip, Hudadin kəqürüm izdəx pərsiti bilən təminləp, bizni Hudaning əldida sap dillik turmux otküzüxkə yətləydu.

«Antioqus Epifanis» bu bexarətlərnə 35-ayətkiqə əməlgə axurdi. Biraq «**ahirət Huda bəlgiləgən waqittila kelidu**» degən bexarət ahir zamandiki «ximaliy pərixah», yəni dəjjalni kərsitidu. Xunga, bexarətlər muxu yərdə miladiyədin ilgiri 2-əsirdin biwasitə ahir zamanəja

atlap o'tidu. Əmisə dajjal qoqum Suriyə yaki xu ətraptiki yurtlarning birini öz bazisi kilihi kerək.

Dajjal Antiokusning kupurluk izini besip, xuningdək özini «Huda» dəp atap, ibadəthanida bir «yirginqlik nomussizlik» bərpa kilip, həklərni özigə qoqunuxni kattik tələp kilidu.

(36-ayət) «**Ximaliy padixah öz məyliqə kiliweridu; u təkəbburlixip, özini hərəkəndək ilahlardinmu uluqlap üstün koyup, hətta həmmə ilahlarning ilahi boluquciqə əjayib kupurluk sız kilidu; taki Hudaning oqəzipi toluk təkülgən künigiqə u dawamlıq zor ronak tapidu. Qünki Hudaning bekitkini əməlgə axmay qalmaydu**» — bu padixah (dajjal) özini Huda dəp jakarlaydu (İnjl, «Tesalonikiliklarəqə (2)» 2-bab, «Wəhiy» 13-babni kərüng). U Hudaqə qarxi kupurluk sız kilidu («Dan.» 7:25ni kərüng). Uning ronak tepixi pəkətlə Huda uningəqə bekitkən wakitkicə, yəni ahirki «yətə wakit»ning ahirki yerimidiki 1260-künigiqə bolidu. Axu 1260 kün «**Hudaning oqəzipi toluk təkülgən**» künlər bolidu (Hudaning oqəzipi 1260-künigə yekınlaxqanseri ərloydu).

(37-ayət) «**Bu padixah ata-bowiliri qoqunəqan ilahlərqimu pisənt kılmaydu, ayallərqimu heqkəndək həwəs kılmaydu. Əməliyətə u hərəkəndək ilahni hərmətliməydu, qünki u özini hərəkəndək ilahın uluq dəp qaraydu**» — Dajjal yengi bir butpərəs tüzümnı ornıtidu. «**Ayallərqimu heqkəndək həwəs kılmaydu**» — u «insandək» wə ləkin «insan əməstək» turidu. U özini həmmidin üstün koyidu.

Bəzi alimlar bu sızgə qarap dajjal bəqqiwaz bolidu, dəp qaraydu.

(38-ayət) «**Bularning ornida u «küqlər ilahi»ni hərmətləydu; uning ata-bowilirimu əzəldin qoqunmıqan bu ilahni bolsa u altun, kümüx, yakut wə baxkə kımmətlik sowəqatlarnı təkdim kilip hərmətləydu**» — u «küqkə qoqunidu». Qoqunidiqan «küqlər ilahi» qoqum Xəytanning əzidur. Uning tutidiqan prinsipi xübhısizki, «həquk həktur» bolidu.

(39-ayət) «**U əng mustəhkəm qorəqanlarnı xundək bir oqəyri ilahkə tayinip igiləydu. Kimki uning həkümranlıqıqə bekinsa, u xularəqə xərəplik mənəp beridu, ularni kəpqilikni baxkuridiqan kilidu wə in'am süpitidə yər-zeminni təksim kilip beridu**» — Dajjal Xəytanning küqigə tayinip «təbiəttin taxkiri» məjizilərnı yaritip nuroqun adəmlərnı aldap zor küqkə igə bolidu. Uningdin sirt u həquk-mənpəətlərnı üləxtürüp kixilərnıg kəzini torlaxturup koyidu.

Həzir dajjalning uruxliriqə kəlduk, Mukəddəs Kitab bizgə ukturiduki, ahir zamandiki «yətə wakit» iqidə az degəndimu üq qong urux bolidu, xu jənglərdin ikkisi dunya boyiqə bolidu.

(40-ayət) «**Ahir zaman kəlgəndə, jənubiy padixah əskər qikirip uningəqə hujum kilidu. Ximaliy padixah jəng hərwiliri, atlik əskərlər wə nuroqun kemilər bilən quyundək uningəqə kayturma zərbə beridu. U barlıq yurtlərqə tajawuz kilip, kəlkündək texip kəng yər-zeminlarnı basidu**»

«**Ahir zaman kəlgəndə**» degən sızlər yənıla bizgə əskərtiduki, 36-ayəttin baxlap bexarətlər ahir zamanni kərsitidu. Bu 29-ayəttiki sızlər bilən baqlık, 29-ayət Antiokusning Misiroqə əng ahirki hujumi toqruluktur. Bu 40-ayət bolsa dajjalning Misiroqə hujum kilihi, yəni 29-ayəttiki «əng ahirki» hujum toqruluktur. 40-ayət bəlkim dajjalning dunyawiy həqukkə qikixning baxlinixini qüxəndürüp beridu. Uning asasiy qarəghı (bazisi) Suriyə yaki Suriyə ətrapida bolidu, xunga uni «ximaliy padixah» deyixkə bolidu. Xu qəqdə Misirdimu bir küqlük həkümranlık bərpa kilinixi mumkin, bolmisa «jənubiy padixah» məwjut bolmay qalidu. Dajjalning Misir üstidin kilidiqan oqlibisi u yərdin pütin dunyaqə kengiydu. U hər bir yurtni degüdək besip, «dunyaning həkimmutlək padixahı» bolidu.

«Daniyal»

Ayattiki «**jəng hərwiliri, atlik jəngqilər**» hazırki zamandiki ayripulanlar, tankilarni kərsitixi mumkin, biraq bu ayattiki ibarilər yənə ahir zamanəyə kəlgəndə, kona urux usulliri qaytidin ixlitilidioqanliqini kərsitiximu mumkin. Bir kətimlik «üqinqi dunya uruxi» yaki təbiyy balayı'apət asanla dunyaning barlik nefit zawutliri həm radio-telefon sistemilirini biraqla yökitalaydu. Yər xarining atmosferisida əzgirix yüz bərsə radio alaqisi ünümsiz bolup qalidu.

(41-ayət) «**U həttə «güzəl zemin»əyə besip kiridu; nuroqun əllər azdurulup yiktilidu. Lekin bular, yəni Edomlar, Moablar və Ammonlarning qongliri uning kolidin kutulup qalidu**». U Isra'il (Pələstin)əyə təjavuz kilip uni ixəqal kilidu. Bu «yəttə yil»ning otturisi boluxi kərək. U Yəhudiylar bilən həlikə «yəttə yillik bir əhdə» tüzgəndin keyin, ular aldam haltioyə qüxkən bolidu. U bu wakitta ularni axu «yirginqlik nomusizlik»ni qəbul kilixkə məjbür kilidu (Injil, «Wəh.» 11:1-2-ayətə bu wakıt «**yəttə yilning otturisi**» deyilgən. Xuni kərüng).

Pütin dunya uning asariti astioyə qüxidu. Bu ayət boyiqə, pəkət «**Edomlar, Moablar və Ammonning qongliri**» bihətər qalidu. Bu üq millət hazırki əhwal boyiqə boləqanda I'ordaniyə degən dölətning təwəsidi bolidu. I'ordaniyəgə qaqidioqan kixilər bəlkim bihətər qalidu.

(42-ayət) «**Ximaliy padixah barlik dölətlərgə qolini sozidu, Misir zeminimu qeqip kutulalmaydu**» «Daniyal» 7-babta, Dəjjal «on padixahlik»ni öz qolioqə alidu, deyilidu. Bu jəryan uning ulardin üq padixahlikni basturuxi bilən baxlinidu, dəpmu ukturulidu. Təwəndiki 42-həm 43-ayətlərdə, üq padixahlik — yəni Misir, Liwiyə və Efiopiya tiləyə elinidu. Bular «awwalki üq padixahlik»mu?

(43-ayət) «**U Misirning altun-kümüş baylikliri və baxkə kimmət bahalik buyumlrini talan-taraj kilidu. Liwiyəliklər və Efiopiyiliklər uningəyə boysunup əgixidu**» — qarioqanda Afrika dəjjaləyə awwal əgixidu.

(44-ayət) «**Keyin xərək və ximaldin kəlgən xəpilər uni aləzadə kilidu. U tehimu dəroqəzəp bolup nuroqun kixini kiroqinqilik kilip əltürimən dəp jəng kəzoqaydu**» — bu «xərək və ximaldin» kelidioqan təhditlər Jonggu və Rusiyədin kələmdü? İxkilip nədin kelixidin kət'iyənəzər, u dəhəxtlik kiroqinqilik bilən ularni yökətip qəlibə kilidu.

(45-ayət) «**Wə dengizlarning otturisida, kərkəm mukəddəs taq tərəpəyə orda qedirilirni tikidu. Lekin uning əjili xu yərdə toxidu və həqkim uni kutkuzmaydu**» — qarioqanda u Yerusalemlə uning qong qarargahı (bazisi) kilidu. «Kərkəm mukəddəs taq» Yerusalemlə kuruloqan «Zion teqi»ni kərsitidu. «Dengizlarning otturisida» bəlkim «Əlük Dengiz» və «Ottura Dengiz» otturisini kərsitidu. Injil, «Wəh.» 11:1-2-ayətə kə asasən, dəjjal ibadəthanining sirtki həyolisini ixəqal kilidu. Biz yukirida degəndək, bu uqur dəjjal otturioyə qikixtin ilgiri Yerusalemdə qokum yengi bir ibadəthanining kurulidioqanliqini bildiridu. Isra'ilning bügün mundək pilani barliki nuroqun kixilərgə ayan.

«**Lekin uning əjili xu yərdə toxidu və həqkim uni kutkuzmaydu**» — Dəjjal wəyran kilinidu. Mukəddəs Kitabni tətqiq kilidioqan nuroqun okurmənlərnəng kəzqarixiqə, bu ayət dəjjalning «yəttə yil»ning otturisida («yəttə yil»ning ahirida əməs) əltürilidioqanliqini kərsitidu. Xundək bolsimu, Injil «Wəh.» 11:3-, 12- həm 14-ayətning deyixiqə, u Xəytan tərəpidin əlümdin tirilidu. Qandək boluxidin kət'iyənəzər, u ahirida Məsih Əysa tərəpidin əltürülüp dozəkkə taxlinidu.

12-bab

(1-ayət) «**U qaoqda, kərinədxliringni «kəoqdioquqi uluq əmir» Mika'il məydanəyə qikidu**».

«**U qaoqda**» degini, dəjjalning Yerusalemlə və xundək ibadəthanini ixəqal kilidioqan

«Daniyal»

vaqtni bildüridu, yəni «yettə yil»ning otturisida. Muxu ayəttiki Mika'il degən «**əmir**» Muqəddəs Kitabning Daniyal qismidin baxka jayliridiki qüxəngə boyiqə «bax pərixətə»ni kərsitidu. Undağa Mika'il nemə üqün «məydanə qikidu»? İbraniy tilida bu söz yənə «ornidin turidu» degənnimu ipadiləydu. Muxu yərdə bu ibarə qoqum uning Isra'ilni qooqdaq məs'uliyitini ada kilip hizmət kərsitixini kərsətsə kerək. Bu qooqdaq hizmitining kəpinqisi xübhəsiszki, Isra'ilni Xəytanning hiylə-nəyrəngliridin qooqdaxtiki kərünməş jəngdur.

«**Bir azablik məzgil bolidu; yurt-dələt barlikğa kəlgəndin buyan, xundak qong balayi'apətlük məzgil bolup bəkmiojan. Birak xu qaoqda həlking kutkuzulidu; ularning iqidiki nami həyatlik dəptirigə pütülgənlərnəng həmmisi nijatlikğa erixidu**».

Təwrattiki nuroqun pəyoqəmbərlər həm İnjlning nuroqun yərliri bu «**azablik məzgil**» (İnjilda «**dəlxətlik azab-oqubət**» dəpmu atilidu) toqruluk söz kilidu. U yənə axu «üq yerim yil» («yettə yil»ning ikkinqi yerimi), yəni 1260 kün bolidu. Təwrattiki pəyoqəmbər Zəkəriyaning səzigə asasən, xu azablik məzgildə nuroqun Yəhudiylar Məsihkə etikad baqalaydu («Zək.» 12-bab).

(2-ayət) «**Tuprağa yatқан ölüklərdin nuroqunliri tirilidu. Ular mənggülik həyatın bəhrimən bolidu; qaloqanliri nomusta həm mənggülik rəswaqilikğa tirilidu**» — bu ayət ahir zamanda ikki kətimlik tirildürüləxning bolidoqanlikidin ibarət həwərnə bizgə yətküzidu. Birinqi tirilix — həkkanıylarning mənggülik həyatğa erixixi üqündur; ikkinqi tirilix bolsa Hudaning meħri-xəpkitigə ixənməy uni qobul qilmiqanlarning sotğa yüzlinixi üqündur. Biz muxu yərdə yənə dəymizki, həkkanıylik həm xundakla mənggülik həyat pəkət Huda əwətkən Kutquzoquqi Məsih Əysa arqilikla erixilidu.

(3-ayət) «**Aqıllar asmandiki gümbüzdək parlak julalinidu; nuroqun kixilərnə həkkanıylik yoloqə baxlap kirgənlər yultuzlarəqə ohxax əbədil'əbəd parlap turidu**» — bizning həyatimiz kəndək ötküzülməktə? 9-babta deyilgəndək, Məsih kəltüridoqan «mənggülik həkkanıylik» yolini biləmdük? Əgər əzimiz bilmisək, kəndakmu baxqılarnə u yolni tepixkə yetəkləyələymiz?

(4-ayət) «**I Daniyal, sən əmdi bu sözlərnə tohtat (yaki «yoxurup qoy»); məzkur kitabning taki dunyaning ahirki künlirigiqə xu peti turuxi üqün uni piqətləp məħürləwətkin. Nuroqun kixilər uyan-buyan yürüdu wə bilim axidu**» — bu bir «bətlük» kitab əməş, bəlkə bir «oram yazma» idi. Mundaq bir «oram yazma»ni məħürləxning nətijsi, bu pəqətlərnə buzmay turup həqkim uni kərləməydu. Buning mənisə, (1) kitabtiki nuroqun nərsəlnə Huda axkarilimioquqə həqkim bəxarətlərnəng mənisini qüxinəlməydu. (2) bəxarət qiloqan ixlar yüz bərxə bilənla bəxarətlərnəng nemini kərsitidoqanlikini qüxəngili bolidu. İnjl «Wəħiy» qismi, 4-, 5-babtin kərimizki, bu bəxarətlərnəng wə həmmə baxkə bəxarətlərnəng pəqətlirini aqidoqan kixi əlumdin tirilip ərxkə qaytkən Məsih Əysadur.

«**Nuroqun kixilər uyan-buyan yürüdu wə bilim axidu**» — bu kixilər «**uyan-buyan yürüdu**», bu bəlkim «Daniyal»ni qüxinix üqündur, ular xundak kilip «**bilimini axuridu**». Birak eħtimaləqə təhimu yəqinki, bu bəxarət bu həzirqi zamandiki qətnax qorallirining sür'itining exixi bilən nuroqun kixilərnəng «jaħən kezix»liri wə «bilim partlixə», yəni bilimning əyoqət zor axuruluxi (ilim-pən, tibabətiqlik, tarihiy bilim, qatarlik)ni kərsitiximu mumkin. Bu ixlar bizning ahir zamanəqə yəqinlaxkanlikimizni ispatlaydu.

Bu bəxarət yənə «Amos» 9:11-12 bilən munasiwətlük boluxi mumkin.

5-wə 6-ayəttə, Daniyal su üstidə turoqan pərixətidin bu ixlar (qorkunqluk ziyankəxlik wə «yirginqluk nomussizlik»)əqə qanqilik wəqit ketidu, dəp soraydu. Pərixətə ikki kolini asmanəqə kəturüp (kəşəm bildürux üqün) uningəqə: — «**bir wəqit, ikki wəqit, qoxumqə yerim wəqit**

«Daniyal»

ketidu» (yəni üq yerim yil, 1260 kün), dəp jawab beridu wə: — **«Hudaning mukəddəs həlki uqrawatқан horluk ahirlaxqanda, bu ixlar tügəydu»** — dəydu. Bu məzgil bolsa Yəhudiyl həlkni tawlox üqün, ularni özining həm dunyaning Kutkuzoquqi-Məsihiğə etiğadқа kəltürüx üğündur. Daniyal tehi qüxənməydu. U səwr-takət həm izdinixtə boluxi kerək, qünki bu bexarətlər ahirqoqa peqətlık turidu. Daniyaloqa mundağ deyilidu: —

(9-ayət) **«Əy Daniyal, yolungoqa mang, qünki bu səzlər ahir zamanəqiqə məhpiy tutulup yepiklik turidu».**

(10-ayət) **«Nuroqun kixilər tazilinidu, paklinidu wə tawlinidu. Rəzillər bolsa, dawamlıq rəzillik kıliweridu; ulardin həqkim buni qüxinəlməydu, birağ ağıllar qüxinidu»** — barlıq insaniyət ikki yənilixtin biridə mangidu — yaki tawlinip paklinixқа həm ağılanə boluxқа mangidu yaki yaman-rəzillik yolioqa mangidu. Qədirlik kitabhan, siz kaysi tərəpkə mangisiz?

(11-ayət) **«Kündilik kurbanlıq sunuxni əməldin qalduroğan kündin tartip, yəni «wəyran kıloquqi yirginqlik nomussızlıq» qoyuloğan waqittin baxlap, bir ming ikki yüz toqsan kün ətidu».**

(12-ayət) **«Ahirqoqa sadıq bolup, bir ming üq yüz ottuz bəx künni kütüp ətüzgənlər nemidegən bəhtlik-hə!»** — bu 1260 küngə qoxulidiğan qoxumқа 30 kün, andin yənə qoxumқа 45 künde wə ularning iqidə nemə ixlar yüz beridu? Bu bügüngə qədər qong bir sir bolup kəldi. Səwr-takət, ixənqtə boloğanlar bir küni buni bilidu!

(13-ayət) **«Əmma sən bolsang, ahirqoqa yolungda mengiwərgin. Sən aram tapisən, wə künlərnin ahirida nesiwənggə muyəssər boluxқа kayta tirilisən».**

Daniyal nəgə baridiğanlıqini, həm özini aram-tinqlik wə in'amlarning kütiwatқанlıqini obdan bilətti. Bular towa kılip Huda əwətkən Məsihkə tayanəğan barlıq kixinimu kütiwatidu! Qədirlik kitabhan, Huda sizgə məhri-xəpkət kərsətkəy, həyatlık yolioqa kəzüngizni aqkay!

Amin!